

SOSYOLOJİ DERGİSİ

Journal of Sociology

Sayı 47, Mayıs 2024

Issue 47, May 2024

SOSYOLOJİ DERGİSİ, MAYIS 2024, İZMİR
Journal of Sociology, May 2024, Izmir
SAYI 47 / Issue 47

ISSN:1300-5642
e-ISSN: 2687-5276

Editör: Doç. Dr. Pelin ÖNDER EROL

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

Alan Editörleri

Prof. Dr. Zeki DUMAN, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye
Prof. Dr. Hande ŞAHİN, İzmir Demokrasi Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Doç. Dr. Ebru ÇETİN, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Nuran EROL IŞIK, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Prof. Dr. Dilek YEŞİLTUNA, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa KOÇ, Toronto Metropolitan Üniversitesi, Toronto, Kanada
Prof. Dr. Sevinç GÜÇLÜ, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye
Prof. Dr. Zsombor RAJKAI, Ritsumeikan Üniversitesi, Kyoto, Japonya
Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, Türkiye
Prof. Dr. Jacobus HOFFMAN, North-West Üniversitesi, Potchefstroom, Güney
Afrika Cumhuriyeti
Prof. Dr. Osman KONUK, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Prof. Dr. Yıldız AKPOLAT, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Prof. Dr. Stratos GEORGIOULAS, Aegean Üniversitesi, Yunanistan
Prof. Dr. Nurşen ADAK, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye
Prof. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon,
Türkiye

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ümit TATLİCAN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye
Prof. Dr. Yılmaz YILDIRIM, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Prof. Dr. Hülya YÜKSEL, İzmir Demokrasi Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Prof. Dr. Suvat PARİN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye
Prof. Dr. Zafer DURDU, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye
Doç. Dr. Gökhan SAVAŞ, American University of the Middle East, Egaila, Kuveyt
Prof. Dr. Duygu ALPTEKİN, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Subramaniam KANNAN, IFHE Üniversitesi, Hindistan
Assist. Prof. Dr. Haram JEON, Chonnam National Üniversitesi, Gwangju,
Kore
Assist. Prof. Dr. Giavrimis PANAGIOTIS, Aegean Üniversitesi, Yunanistan
Öğr. Gör. Dr. Eren ALKAN, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

İstatistik Editörü

Doç. Dr. İlknur AYDOĞDU KARAASLAN, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Türkçe Dil Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Müberra BAĞCI, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Yabancı Dil Editörü

Öğr. Gör. Dr. Eren ALKAN, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Yazı Kurulu

Arş. Gör. Begüm DEMİRKOL ÖZSU, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

47. Sayıda Görev Alan Hakemler (Alfabetik Sıraya Göre)

Dr. Öğr. Üyesi Abdüssamet AYDENİZ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye

Doç. Dr. Adem PALABIYIK, Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis, Türkiye

Öğr. Gör. Dr. Ali Eşref KELEŞ, Ardahan Üniversitesi, Ardahan, Türkiye

Prof. Dr. Belgin ARSLAN CANSEVER, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Doç. Dr. Berfin VARIŞLI, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Betül KIZILTEPE, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Sema SIRMA, Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Doç. Dr. Didem DOĞANYILMAZ DUMAN, İzmir Demokrasi Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Prof. Dr. Halil Saim PARLADIR, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Baki BİLİK, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye

Doç. Dr. Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye

Doç. Dr. Selin ATALAY, Bakırçay Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Prof. Dr. Yılmaz YILDIRIM, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Sosyoloji Dergisi Amaç ve Kapsam

1987 yılından beri yayınlanan Sosyoloji Dergisi bilimsel hakemli bir dergidir. Sosyoloji Dergisi'nin amacı, dünyada ve Türkiye'de kuramsal ve uygulamalı sosyoloji çalışmalarına yer verip bu çalışmaları ilgili izlerkitle ile buluşturmaktr. Sosyoloji Dergisi'nde genel olarak sosyoloji ve sosyal bilim çalışmalarına yer verilmektedir. Bu çalışmaların, kuramsal ve uygulamalı ölçeklerde alana katkıda bulunması ve içerik itibariyle yeni bir perspektif sunması gözetilmektedir. Sosyoloji Dergisi'nde sosyoloji ve sosyolojiyle bağlantılı olan sosyal bilimlerin diğer alanlarında Türkçe ya da İngilizce yazılmış makaleler ile, aynı alanlarda nitelikli çeviriler, kitap kritiği/tanıtımı ve tez tanıtımları yayınlanmaktadır. Yayın süreçleri, COPE (Committee on Publication Ethics) tarafından geliştirilen uluslararası araştırma ve yayın etiği standartlarına bağlı kalınarak yürütölmektedir. Sosyoloji Dergisi Mayıs ve Kasım aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayınlanmaktadır.

Yayın Sahibi: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakölte

Sosyoloji Bölümü adına

Dekan Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ

Yazışma Adresi: eusosyolojidergisi@gmail.com

Sosyoloji Dergisi Editörlüğü

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakölte Sosyoloji Bölümü

35100 Bornova-İZMİR

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 18679

İnternet Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder>

Tarandığı Dizinler: AcarIndex, ASOS Index,
Index Copernicus, MLA International Bibliography, ERIH
Plus

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Önsöz / Foreword vi

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Zaman-Mekân ve Din İlişkisi Bağlamında Tanış Olmayanların Sosyolojisinde Gerçekliğin Sosyal İnşası (The Social Construction of Reality in the Sociology of Unacquainted People in the Context of Time-Space and Religion Relationship)1

İrfan AKPINAR & Celaleddin ÇELİK

Sosyolojik Bakışla Çölleşmenin Topluma Yansıyan Etkileri (The Effects of Desertification on Society from a Sociological Perspective)47

Bilal KILINÇ

Deprem ve Yoksulluk İlişkisi (The Relationship Between Earthquake and Poverty)77

Rıdvan ŞAHİN & Mehmet Baki BİLİK

Derleme Makaleler / Review Articles

An Examination of Property Crime in Light of Left Realism's Theoretical Capacity (Mülkiyet Suçlarının Sol Realizmin Teorik Kapasitesi Işığında İncelenmesi)115

Cem ÖZDEMİR

Çeviri / Translation

Botswana'da Mutlu Olmak: Duygular, Ahlak ve Benlik Üzerine Antropolojik Bir Çalışma (How To Be Happy in Botswana: An Anthropological Study of Emotions, Morality, and the Self)131

Çev. Begüm DEMİRKOL ÖZSU

Sosyoloji Dergisi'nin kıymetli okurları,

47. sayıyla yine sizlerle birlikteyiz. "Zaman-Mekân ve Din İlişkisi Bağlamında Tanış Olmayanların Sosyolojisinde Gerçekliğin Sosyal İnşası" başlıklı makaleleriyle İrfan Akpınar ve Celaleddin Çelik, cemiyette ikincil ilişkiler üzerinden gerçekliğin nasıl sosyal olarak inşa edildiğini gösteriyorlar.

Yine bu sayıda yer alan iki makale, afetlerin damga vurduğu çağımızda toplumun afetlerden nasıl etkilendiğini sosyolojik mercekten gözler önüne seriyorlar. "Sosyolojik Bakışla Çölleşmenin Topluma Yansıyan Etkileri" başlıklı makalesiyle Bilal Kılınç ve "Deprem ve Yoksulluk İlişkisi" başlıklı makaleleriyle Rıdvan Şahin ve Mehmet Baki Bilik, afet sosyolojisi alanına önemli katkı sunuyorlar.

Cem Özdemir'in "An Examination of Property Crime in Light of Left Realism's Theoretical Capacity" başlıklı makalesi ise İngiltere ve Galler'deki mülkiyet suçlarını sol realist kriminoloji teorisi çerçevesinde ele alarak, suç istatistiklerine eleştirel bir bakışla buradaki kompleks dinamikleri çözümlmek için bir bakış açısı sunuyor.

Son olarak, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nün konuğu olarak Mayıs 2022'de "How To Be Happy in Botswana: An Anthropological Study of Emotions, Morality, and the Self" başlıklı bir konuşma yapan Deborah Durham'ın İngilizce konuşma metninin modifiye edilerek Türkçeleştirilmiş halini Begüm Demirkol Özsu'nun kaleminden okuyoruz.

Tüm yazarlarımıza Sosyoloji Dergisi'nin 47. Sayısına sunmuş oldukları katkıdan dolayı teşekkür ederim. 47. Sayımız editörlük olarak yayımladığımız son sayı. Bir bölüm dergisi olan Sosyoloji Dergisi'nde editörlük görevi, teamülen yaklaşık üç sene sürmektedir. Bu nedenle görevimi değerli bir başka meslektaşına devrediyor, kendisine ve ekibine şimdiden verimli bir editörlük süreci diliyorum. Bu nedenle bir başka teşekkürü de editörlüğüm süresince danışma, yayın ve editörler kurullarında yer alan ve hakemlik desteğini esirgemeyen çok kıymetli hocalarıma ve Sosyoloji Dergisi mizanpaj sorumlusu olan Arş. Gör. Begüm Demirkol Özsu'ya etmek isterim.

Sosyoloji Dergisi gibi Türkiye'nin sosyoloji alanındaki en köklü dergilerinden birinin 7 sayı boyunca editörü olmak hem bir sorumluluk hem de bir onur kaynağı oldu. Bu sorumluluğun farkında olarak sürecin yönetimine azami dikkat göstermiş olsam da editörlüğe ilişkin hatalar olduysa sorumluluğu bana aittir. Bu süreç boyunca yayımlanan onlarca kıymetli makale ile sosyoloji literatürüne katkı sunmaya aracı olmak benim için inanılmaz bir mesleki tatmin nedeni oldu. Ekip olarak yorulsak da çok severek üstlendiğimiz görevimizi devrederken, Sosyoloji

Dergisi'nin daha da güçlenerek uzun yıllar sosyolojiye önemli katkılar sunmaya devam edeceğini umuyor, saygılarımızı sunuyoruz.

Doç. Dr. Pelin Önder Erol

Editör

**ZAMAN-MEKÂN VE DİN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA TANIŞ OLMAYANLARIN
SOSYOLOJİSİNDE GERÇEKLIĞİN SOSYAL İNŞASI***

İrfan AKPINAR**

Celeleddin ÇELİK***

Öz

Bu araştırmanın amacı, birbirini hiç tanımayan insanların ilk sosyal ilişkilerini nasıl kurduğunu anlamaya çalışmaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, tanış olmayanların zorunlu olarak bir arada tutulduğu cezaevindeki yaşam dünyası üzerinden yürütülmüştür. Araştırma, nitel yöntem ve fenomenoloji deseninde tasarlanmıştır. Katılımcı grubu, cezaevi deneyimi olan 23 kişiden kartopu örnekleme tekniği kullanılarak oluşturulmuştur. Araştırma verileri mülakat tekniği ile toplanmıştır. Elde edilen veriler, MAXQDA nitel veri analiz programı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgularla, "İlk Temas", "Kaynaşma" ve "Arkadaşlık/Dostluk" temaları oluşturulmuştur. Bu temalar altında oluşturulan alt temalar ve kodlarla, "Gerçekliğin Sosyal İnşası" fenomeni analiz edilmiştir. Bu araştırmanın sonuçları, sosyal bir varlık olan insanın hiç tanımadığı insanlarla ve tamamen yabancı olduğu bir ortamda zaman, mekân ve maneviyat bağlamında kurduğu yüz yüze ilişkilerle bir yaşam dünyası kurabildiğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Zaman, Mekân, Din, Etkileşimler, Sosyal Gerçeklik.

* Bu makale, İrfan Akpınar'ın, Prof. Dr. Celeleddin Çelik danışmanlığında yürüttüğü "Cezaevinde Din, Maneviyat ve Zaman-Mekân Etkileşimi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir.

** Doktora öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, irfanakpinar025@gmail.com; ORCID: 0000-0002-5810-0974

*** Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, celikcela@gmail.com; ORCID: 0000-0002-3279-5405

Makale Gönderim Tarihi: 26/02/2024, **Makale Kabul Tarihi:** 08/05/2024

The Social Construction of Reality in the Sociology of Unacquainted People in the Context of Time-Space and Religion Relationship

Abstract

The purpose of this research is to try to understand how people who unacquainted each other establish their first social relationships. For this purpose, the research was conducted through the lifeworld in prison, where people who are non-acquaintances are compulsorily kept together. The research was designed with qualitative method and phenomenology pattern. The participant group was formed using the snowball sampling technique from 23 people with prison experience. Research data was collected by interview technique. The data obtained was analyzed with the MAXQDA qualitative data analysis program. With the findings obtained as a result of the analysis of the data, the themes of “First Contact”, “Integration” and “Friendship/Camaraderie” were created. With sub-themes and codes created under these themes, the phenomenon of “Social Construction of Reality” has been analyzed. The results of this research have shown that humans, who are social beings, can establish a lifeworld through face-to-face interactions with people they have never met and in a completely unfamiliar environment in the context of time, space and spirituality.

Keywords: Time, Space, Religion, Interactions, Social Reality.

Giriş

Sosyal bir varlık olan insan, yaşadığı çevrede diğer insanlarla sürekli olarak etkileşim halindedir. Bu etkileşimlerin bir sonucu olarak insan, yaşadığı çevreyi ve kendi varlığını anlamlandırarak toplumsal yaşamı inşa etmektedir. İnsani tecrübelerin bir birikimi olarak inşa edilen bu yaşam dünyası ise sosyolojinin ilgi alanını oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, toplumsal gerçekliği oluşturan sosyal ilişkiler ve sosyal davranışlar doğal olarak sosyolojinin konusu olmaktadır. Sosyolojinin konusunu oluşturan etkileşim ve eylemlerin ise duygu, düşünce ve davranış boyutunda bir anlam içermesi gerekmektedir. Böylelikle sosyal eylem, anlam yüklü mesajlar içeren eylemlerden oluşmaktadır. Sosyolojinin görevi ise bu eylemlerin arkasında yatan anlamı, insanların niyetlerini ve eylemin beslediği motivasyon kaynaklarını anlamaya ve açıklamaya çalışmaktır. Tabiatı gereği insan, eylemlerini gerçekleştirirken onlara anlam yükleyen bir varlıktır. Bu bakımdan insan eylemlerini anlayabilmek anlamacı bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Sosyal bilimlerde Weber, Dilthey, Rickert gibi düşünürlerin çalışmalarıyla gelişen anlamacı ve yorumsamacı paradigmanın hâkim olmaya başlamasıyla,

sosyolojide de gündelik hayatı ve insanlar arasındaki etkileşimleri ele alan sosyolojik yaklaşımlara ilgi artmıştır. Sosyolojinin temel konularını oluşturan kentleşme, modernleşme, sekülerleşme ve küreselleşme gibi konuların yanında, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini konu alan sosyolojik yaklaşımlar da son dönemlerde sosyolojide önemli yer tutmaya başlamıştır.

Gündelik hayatın gerçekliği, insanların diğerleriyle etkileşim ve paylaşımlarıyla inşa ettiği bir yaşam dünyasıdır. Bu yaşam dünyasının kurucu aktörü ise insanın bizzat kendisidir. Dolayısıyla, bu yaşam dünyasını anlamak, aktörlerin eylemlerine yüklediği anlamı ortaya çıkarmaya bağlıdır. Bunun yolu da yine insan deneyimlerine yönelmek ve aktörlerin kendi eylemleri hakkındaki yorumlarını dinleyerek eylemin ardındaki nedenleri ortaya çıkarmak ve onu açıklamaktan geçmektedir.

Karmaşık yapıdaki sosyal dünyayı, gündelik hayatın mikro sosyal yaşam alanlarında bireylerin karşılıklı etkileşimleri üzerinden sorgulayarak sosyal olayları nedenleriyle birlikte anlamaya ve açıklamaya çalışan anlamacı ve yorumsamacı paradigmaya dayanan bu araştırmada, insanların karşılıklı etkileşimleriyle oluşan duygu, düşünce ve algılayış biçimleriyle olayları nasıl anlamlandırdıkları, nedenleriyle birlikte betimlenmeye çalışılmıştır. İnsanların karşılıklı ilişkilerinde birbirlerine yönelişini sağlayan ya da birbirlerinden uzaklaşmalarına yol açan bu anlamların hangi süreçlerden geçerek inşa edildiğini anlamak ise araştırmanın merak konusunu teşkil etmektedir. Bu nedenle bireylerin deneyimlerine yüklediği anlamları keşfetmek çalışmanın odak noktası olmuştur. Bu konuda yapılan keşfedici araştırmaların azlığı ilk etapta göze çarpmaktadır. Bu nedenle araştırmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, insanların ilk etkileşimlerini, ilk sosyal ilişkilerini nasıl kurduklarını, bu etkileşimleri sonucunda sosyal gerçekliği nasıl inşa ettiklerini keşfetmek olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1- Belirli bir zaman ve mekân içinde gerçekleşen sosyal etkileşimler, hangi süreçlerden geçerek sosyal eyleme dönüşmekte ve bir gerçeklik kazanmaktadır?

2- Birbirini tanımayan insanları birleştirerek sosyal gerçekliği ve özneler arasındaki ortak anlamı üreten, insanların duygu, düşünce ve algılarına yön veren motivasyon kaynakları nelerdir? Yani insanlar sosyal gerçekliğin inşa sürecini nasıl anlamlandırmakta ve bu sosyal gerçekliğe nasıl tepkiler vermektedir?

3- İnsanların etkileşimleri esnasında ürettiği öznel anlamlar nesnel olgular haline nasıl dönüşmektedir?

4- Sosyal gerçekliğin oluşumunda din ve maneviyatın rolü nedir?

Bu sorulara, birbirlerini tanımayan insanların zorunlu olarak bir araya geldiği cezaevlerindeki yaşam dünyası üzerinden yanıt aranmıştır. Cezaevindeki yaşam dünyası, insanların ilk etkileşimlerini nasıl kurduklarını, ortak anlamı nasıl ürettiklerini, ilk temasların sosyal ilişkiye nasıl dönüştüğünü ve sosyal gerçekliğin nasıl inşa edildiğini keşfetmemiz noktasında zengin veri kaynağı sunmuştur. Zira cezaevine ilk giren insanlar, hiç bilmedikleri yeni bir mekânla ve farklı bir zamansallıkla karşılaşmaktadır. Burada, bireylerin daha önce inşa etmiş oldukları benlikleri boşluğa düşmekte; önceki yaşam dünyaları yeni mekânsallıklarında anlamsızlaşmaktadır. O halde yeni bir mekânda, yeni bir zamansallıkta, yeni bir yaşam dünyası kurulmalıdır.

Bu çalışmanın temel argümanı, insanların birbirlerini hiç tanımasalar bile ilk elden yeni bir sosyal dünya yaratabilecekleridir. Aynı zamanda insan, kurulu bir sosyal düzenin içinde, toplumsal yapının etkisi altında da kendi sosyal gerçekliğini inşa edebilmektedir. Araştırmada bu inşa sürecinin nasıl gerçekleştiğinin yanıtı aranmıştır. Bu bağlamda, yapılandırmacı bir yaklaşımı gerekli kılan bu araştırmada, öncelikle araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi ve araştırmaya esin kaynağı olan Berger ve Luckmann'ın inşacı yaklaşımlarının teorik çerçevesi açıklanmıştır. Daha sonra, araştırmada belirlenen temalar üzerinden gerçekliğin sosyal inşası analiz edilmiştir.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Sosyolojinin bir bilim olarak kuruluşundan itibaren inceleme konusunun makro yapılar mı yoksa mikro etkileşimler mi olduğu yönündeki tartışmalar, sosyoloji tarihinde yapı-fail dikotomisi etrafında şekillenen iki farklı gelenek oluşturmuştur. Durkheim'in temellerini attığı nesnelci gelenek ve Weber'in temsil ettiği anlamacı yaklaşıma dayalı öznelci gelenek, sosyolojik düşüncede yapıyı ve faili önceleyen sosyal teorilerin gelişmesine öncülük etmiştir. Çağdaş sosyal teorilerin başlıca meselesi ise sosyal teoriyi yapı-fail dikotomisinin açmazlarından kurtarmak olmuştur. Berger ve Luckmann'ın "Gerçekliğin Sosyal İnşası" çalışması da sosyal teoriyi bu açmazlardan kurtarmak amacıyla makro ve mikro geleneği sentezleyen eklektik bir teori olarak ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Berger ve Luckmann'ın sosyoloji anlayışlarında, Durkheim'in nesnelciliği ile Weber'in öznelciliği zıt yaklaşımlar olarak değerlendirilmemiştir. Bunun anlamı toplumun, öznel ve nesnel unsurları birlikte ihtiva etmesidir.

Durkheim (2016) sosyolojik araştırmanın konusunu "nesnelere/şeyler" olarak belirler ve sosyal olguların bireye dışsal, zorlayıcı ve nesnel bir gerçeklik olarak orada öylece var olduklarını belirtir. Durkheim için sosyal gerçeklik kolektif

davranış tarzının ve birikteliğin ürünüdür. Bu özellikleriyle toplumsal düşünce ve eylem tarzını yansıtan sosyal gerçeklik birey üzerinde bir baskı unsuru olmaktadır.

Weber (2018, s. 13) ise sosyolojiyi, sosyal eylemi yorumlayarak anlamak ve bu eylemleri kendi süreç ve etkileri içinde nedensel olarak açıklamak isteyen bir bilim olarak tarif etmektedir. Sosyal eylemin ise kendi akışı içinde karşılıklı etkileri olan anlamlı tavır ve davranışlardan oluşması gerekmektedir. Sosyolojiyi bir eylem bilimi olarak tanımlayan Weber'e göre sosyoloji, insanların sosyal eylemlerinin anlamlarını açıklamaya çalışmaktadır. Sosyolojinin konusu, olayların arkasındaki bağlantıların, sosyal olguların iç mantığının keşfedilmesi ve tekrar kurulmasından oluşmaktadır (Aron, 2010, s. 361). Benzer bir yaklaşım Simmel için de söz konusudur. Simmel, toplumun; insan eylemlerinden bağımsız olarak oluşmadığını, toplumun atomları dediği insanlar arasındaki etkileşimlerle inşa edildiğini belirtmiştir. Ona göre sosyoloji, insanlar arasındaki bu karmaşık ilişkileri ve etkileşimleri incelemelidir (Simmel, 2009, s. 48).

Berger ve Luckmann'ın kuramlarında sembolik etkileşimciliğin etkisini de görmek mümkündür. Blumer ve G.H. Mead'in temsil ettiği sembolik etkileşimciliğe göre sosyal gerçeklik, bireylerin etkileşimleri ve davranışlarının bir ürünü olarak kurulmaktadır. Berger ve Luckmann'ın özellikle asli ve tali sosyalleşme, dil, anlam, benlik, kurumlaşma aşamasında rollerin aktarımı gibi sosyal gerçekliği açıklayan süreçlerde sembolik etkileşimcilikten yararlandıkları söylenebilir.

Berger ve Luckmann'ın kuramlarında diyalektik kavramını kullanmaları ise kuşkusuz Marx'ın kuram üzerindeki etkisini göstermektedir. Ancak Marx'ın diyalektiği daha çok emekle ilişkilidir ve tarihsel süreç içinde ortaya çıkan sınıfsal bir olgudur. Marx'ta diyalektik, kendi emeği ile uyumlu olan ilkel insandan emeğine yabancılaşan kapitalist toplumdaki insana, oradan da emeğine tam anlamıyla hâkim olduğu ve yabancılaşmadan kurtulduğu kominal topluma doğru tez, antitez ve sentez şeklinde ilerleyen tarihsel bir süreçtir. Berger ve Luckmann ise diyalektiği, bireylerin sosyal gerçekliği inşa süreçlerini açıklamak için kullanır.

Yöntem olarak fenomenolojiden etkilenen Berger ve Luckmann için sosyal hayat, birey ile toplum arasındaki karşılıklı ilişkiler üzerinden analiz edilmelidir. Schutz'un fenomenolojik görüşlerinden etkilenen Berger ve Luckmann, onun kavramlarını kullanarak ve fikirlerine yeni eklemeler yaparak kuramlarını geliştirmiştir. Schutz, Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler (2018) adlı eserinde bir yaşam dünyası analizi yapmıştır. Bu çalışmasında Schutz, insanların gündelik hayatta birbirleriyle etkileşimleri sonucunda özneler arasında inşa ettikleri anlam dünyasına odaklanmıştır. Ona göre toplumsal gerçeklik, bireylerin anlamlı eylemleriyle özneler arasında sürekli olarak yeniden kurulmaktadır.

Benzer şekilde Berger ve Luckmann (2018) da bireylerin eylemleri ve etkileşimleri yoluyla öznel anlamlarını nasıl nesnelleştirdiklerini ve paylaşılan sosyal gerçekliği nasıl inşa ettiklerini sorgulamıştır.

Berger ve Luckmann, kuramlarını oluştururken pek çok sosyolog ve düşünürün görüşünden faydalanmıştır. Bu düşünürler, Berger ve Luckmann'ın "Gerçekliğin Sosyal İnşası" kuramlarında gündelik hayatın sosyal gerçekliğinin nasıl kurulduğunu anlamalarında esin kaynağı olmuştur. Berger ve Luckmann'ın adımlarını takip eden bu araştırmada da doğal olarak onlara esin kaynağı olan düşünürlere yeri geldiğinde değinilmiştir.

Berger ve Luckmann'ın Gerçekliğin Sosyal İnşası Teorisi

Modern sosyoloji teorileri içinde önemli yaklaşımlardan biri de Berger ve Luckmann'ın fenomenolojik çözümlmelerini içeren sosyal inşacı teorileridir. Gündelik hayatın burada ve şimdi olan gerçekliğinin öznel deneyimleri üzerine odaklanan bu teori, gerçekliğin yüz yüze etkileşimlerde olduğu kabulüne dayanmaktadır (Berger & Luckmann, 2018, s. 22-28). Bu teorik yaklaşıma göre sosyal gerçeklik, diyalektik bir süreçle kurulmaktadır. Üç uğrak üzerinde temellenen diyalektik sürecin ilk aşaması, toplumun insani bir üretim olduğunu kavramsallaştıran dışsallaştırma; ikinci aşaması, toplumun nesnel bir gerçeklik olarak görüldüğü nesnelleştirme; üçüncü aşaması ise toplumsallaşmayı ifade eden ve insani toplumun bir ürünü olarak gören içselleştirme uğraklarıdır.

Dışsallaştırma, insanların kendi etkinlikleriyle kendi sosyal dünyalarını yarattıkları uğraktır. Toplumsal düzen, süregelen bir insani üretimdir. Toplumsal düzen, hem "geçmiş insan etkinliğinin bir sonucudur" hem de "insan etkinliği onu üretmeye devam ettiği müddetçe vardır." (Berger & Luckmann, 2018, s. 52). Bu bakımdan dışsallaştırma iki boyuta sahiptir. Bir tarafta insanların yeni bir arkadaş edinmesi ya da yeni bir iş kurması gibi yeni bir sosyal gerçekliği kurabilecekleri demektir. Diğer taraftan insanların, eski arkadaşlıklarını koruması ve yenilemesi gibi sosyal kurumları devamlı olarak dışsallaştırarak yeniden yaratabilecekleri anlamına gelmektedir (Wallace & Wolf, 2018, s. 382).

Berger ve Luckmann'ın dışsallaştırma evresi diyalektik sürecin ilk aşaması olarak insanın varlık âlemindeki farkına odaklanmıştır. Tabiatı gereği sosyal bir varlık olan insan, diğer canlılardan farklı olarak sosyal bir düzeni inşa edebilme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla bu aşamada toplum, insani bir üretim olarak açıklanmıştır. Esasında dışsallaştırma, insanların kendi etkinlikleriyle kendi sosyal dünyalarını yaratmalarıdır. Diğer bir deyişle bu süreçte, insan eylemleri kendi dışına taşarak sosyal bir nitelik kazanmakta ve bir sonraki süreç olan nesnelleştirme aşamasına zemin hazırlayacak şekilde dışsallaşmaktadır. Bu

açıdan dışsallaştırma süreci topluma hazırlık aşamasıdır. Bu aşamada bütün insani üretimler toplulaşmanın ilk adımları olarak görülür (Berger & Luckmann, 2018, s. 74-76).

Bu aşamadan sonra insani bir üretim olan toplumun nesnel bir gerçeklik olarak nasıl ortaya çıktığı ve insan eylemlerini nasıl sınırlandırdığı, Berger ve Luckmann tarafından sorgulanır. Nesnelleştirme aşamasına doğru bir geçişi de içeren bu sorgulama, insanın sahip olduğu biyolojik özelliklerinin onu sosyal bir düzen kurmaya mecbur bırakması ve insanın doğası gereği sosyal bir varlık olması gibi nedenlerle açıklanmış; ancak bunun süreçlerinin nasıl olduğu ve nasıl bir sosyal dünya oluşturduğu belirtilmemiştir (Berger & Luckmann, 2018).

Berger ve Luckmann, insanın toplumsal düzeni oluşturmasını “mutatlaştırma” ve “tipleştirme” olarak kavramsallaştırdıkları iki temel nedene bağlarlar. Mutatlaştırma, insani faaliyetlerin temelinde bulunan alışkanlıklar ve tekrarlara gönderme yapar. Buna göre, tekrar eden insani faaliyetler, diğer insanlar için de bir model oluşturur. Böylelikle mutatlaştırılan eylemler anlamlı hale gelir ve sonraki kuşaklar için bir bilgi stoku oluşturur. Bu bilgi stokları, insanların belli bir düzen içinde davranmalarına olanak sağlar. Tipleştirme ise kurumlaşmanın ön koşuludur. İnsanlar arasındaki karşılıklı ilişkilere gönderme yapan tipleştirme, insanların deneyimlerini birbirlerine aktarmaları yoluyla inşa edilen bir sosyal dünyayı imlemektedir. Karşılıklı olarak rollerin paylaşımı ve birbirine aktarımı yoluyla kurulan sosyal ilişkiler, davranışların öngörülebilir bir zemine oturtulmasını sağlar. Bu, aynı zamanda iş bölümünün de ortaya çıktığı bir durumdur. Ancak tüm bunlara rağmen sosyal bir düzen henüz oluşmamıştır. Sosyal bir düzenin varlığından bahsedebilmek için üçüncü bir kişinin varlığına ihtiyaç duyulur. Üçüncü kişiye daha önce biçimlenen ve rolleri dağıtılan bir dünyada geçmiş deneyimler aktararak neyin nasıl yapılması gerektiği aktarılır. Bu aşama artık dışsallaştırma sürecinin sona erdiği ve nesnelleştirme aşamasının başladığı, insanın kendi ürettiği toplumun nesnel bir gerçeklik olarak karşısına çıktığı bir süreçtir (Berger & Luckmann, 2018, s. 80-82).

Nesnelleştirme, gündelik hayatın insanlar tarafından daha önceden planlanmış, düzenli, kendini insanlara kabul ettiren, fakat kendilerinden bağımsız bir gerçeklik olarak algılanmasıdır (Berger & Luckmann, 2018, s. 22). Berger ve Luckmann’a göre, bireye, gündelik hayat zaten nesnelleşmiş gibi görünmektedir. Yani bireyin sahneye çıkmasından önce, bireyden bağımsız, nesnel olarak belirlenmiş bir günlük hayat gerçekliği bireyi karşılar. Böylece insan, nesnelleşmiş bir düzen içine doğar. Arkadaşlık örneğinde tekrar dönersek, nesnelleştirme, iki insan arasındaki etkileşimlerin sonucunda oluşan *arkadaşlık*, bu arkadaşların karşısına bir sosyal gerçeklik olarak çıkacak demektir. Bu sosyal gerçeklikten

arkadaşlar, “biz” diye bahsederken, arkadaşlığı nesnelleştirmek için dili kullanırlar. Bu iki kişinin arkadaş olduğunu öğrenen diğer insanlar, bu ilişkinin ne olduğunu anlarlar (Wallace & Wolf, 2018, s. 383-384).

Berger ve Luckmann (2018), nesnelleşmeyi kurumların analizi üzerinden ele almıştır. Çünkü toplumun nesnel bir gerçeklik kazanması kurumlar vasıtasıyla olmaktadır. İnsani faaliyetlerin dışsallaşarak nesnellik kazandığı bu süreçte, insani bir ürün olan toplum da dışsallaşarak nesnellik kazanmakta ve kurumları aracılığıyla insan üzerinde baskı unsuru olmaktadır. Toplumunu oluşturan kurumlar artık insanın dışında nesnel bir gerçeklik olarak vardır ve insan üzerinde zorlayıcı bir güce sahiptir. Dolayısıyla toplumsal düzen de yine toplumsal kurumlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Nesnelleşmiş bir halde orada ve reddedilemez olan kurumlara örnek olarak Berger ve Luckmann, dili gösterir. Dil, bireye kendinden önce gelenler tarafından aktarılan, orada öylece var olan, değiştirilemez bir gerçekliktir. Dil gibi toplumsal kurumların ortaya çıkmasını ve onların sürekliliğini sağlayan özelliklerin başında “meşrulaştırma” gelmektedir. Meşrulaştırma, toplumsal kurumların haklı gerekçelerle ilişkilendirilerek anlamlandırılması ve geleneğin yeni kuşaklara aktarılmasını ifade etmektedir. Bu sayede sosyal düzenin devamı sağlanmaktadır. Geleneğin yeni kuşaklara aktarılması meşrulaştırılma ile sağlanmakta iken, toplumsal düzenin devamı için geleneğin korunması gerekmektedir. Bunun için de “sosyal kontrol” mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Yani kurumların varlığı ve devamı sadece geleneğin öğretilmesiyle değil, çeşitli yaptırımlar uygulayarak varlığını garanti altına almasına bağlıdır. Kurumların bir diğer önemli özelliği ise bilgi birikiminin aktarılmasıdır. Belirli bir alana dair tecrübelerin bilgiye dönüşmesiyle o alana ilişkin bilgiler kurumsallaşarak nesnellik kazanmaktadır. İnsani tecrübelerin bir birikimi olan bilgi stoklarının kuşaktan kuşağa aktarımı ise yine dil aracılığıyla olmaktadır. Dil aracılığıyla paylaşılan bilgiler ise artık kişiye ait olmaktan çıkarak toplumun ortak hafızasında yer almaktadır. Toplumsal hafızada yer alan bilgilerin yeni nesillere düzenli ve kalıcı bir şekilde aktarılması ise “eğitim” yoluyla olmaktadır. Berger ve Luckmann’a göre toplumsal düzeni ortaya çıkaran ve devamını sağlayan bu unsurların yanında kurumları somutlaştırarak davranış tiplerini ortaya çıkaran şey “roller”dir. Annelik ya da babalık rolü gibi toplumsal bir rolü üstlenen birey için bu roller nesnelleşmiştir. Özetle, insani bir üretim olan toplumun nesnel bir gerçeklik kazanarak yine insanlar üzerinde baskılayıcı bir unsur olmasının temelinde kurumlar bulunmaktadır. Böylece toplum insani bir ürünken aynı zamanda insan da toplum tarafından şekillendirilen bir varlık olmaktadır (Berger & Luckmann, 2018, 103-109).

İçselleştirme, insanların nesnelleşen sosyal gerçekliği içselleştirerek kendilerine ait yaptıkları ve nihayetinde “herkesin olduğu gibi kabul ettiği”

toplumsallaşmadır (Berger & Luckmann, 2018, s. 164). İçselleştirme, bir insanın diğer insanları anlamasında, dünyayı toplumsal bir gerçeklik olarak kavramasında ve anlamlandırmasında belirleyici bir özelliğe sahiptir. İçselleştirme, yaşam dünyasındaki nesnel gerçekliğin öznel bir gerçekliğe dönüşmesini, bireyin bunu kabul etmesini temsil eder. İçselleştirme yoluyla birey, toplumun bir üyesi olur. İçselleştirme aşaması, kişiyi toplumsallaşma sürecine katar. Bu anlamda toplumsallaşma, kişinin bir toplumdaki nesnel dünyaya tutarlı ve kapsamlı bir biçimde katılmasıdır (Berger & Luckmann, 2018, s.191). Yine arkadaşlık örneğine dönecek olursak, kurumsallaştırılan arkadaşlıkta, iki kişi dışsallaştırma aşamasında arkadaş olduğu zaman, bu bir nesne halini alır (nesnelleştirilir) ve içselleştirdikleri bir şey gibi onları etkiler. Böylelikle arkadaş olmanın, arkadaşın vaktini, gayretini ve diğer olanaklarını kullanmak gibi, sözü edilen arkadaşlar için birtakım sonuçları ortaya çıkar. Bir anlığına, hastanede bir arkadaşı ziyarete gitmek ya da rahatsızlanınca arkadaşına bakmak, öğüt vermek, borç vermek, armağanlar vermek, mektup yazmak ve hatta uzun süre onunla beraber zaman geçirmek gibi bir arkadaştan beklenen davranışları düşünelim. Özetle, benim oluşmasına katkı sunduğum bir kurum, bir arkadaşım benden zamanımı ayırmamı istediğinde beni etkiler (nesnelleştirme) ve ben bu istekleri karşılamayı tercih edecek olursam (içselleştirme), bu, bu kurumu yeniden yaratıyor (dışsallaştırma) olacağım demektir (Wallace & Wolf, 2018, s. 385).

İçselleştirme süreci, yeni kuşakların öncekiler tarafından topluma uyumlu bir şekilde yetiştirilmesi ve yeni kuşakların da bunu kabullenmesini ifade eden toplumsallaşmayı içermektedir. Bireyin toplumun bir ferdi olarak topluma katılması, toplumla bütünleşmesi, toplumsal değer ve normları kendine ait yapması şeklinde gerçekleşmektedir. Sosyalizasyon süreci iki türlü gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki, aile ve yakın çevrede oluşan asli sosyalizasyon iken; ikincisi, bireyin yaşamı boyunca devam eden ve kurumsal düzeydeki sosyalizasyonlarını ifade eden tali sosyalizasyonudur. Asli sosyalizasyon sürecinde bireye “anamlı ötekiler” eşlik eder. Anamlı ötekiler, bireyin sosyalleşmesinde temel rol üstlenen ailesi ve yakın çevresini kapsar. Tali sosyalizasyon sürecinde ise “genelleştirilmiş ötekiler” kavramı ön plana çıkar. Burada, asli sosyalizasyonda edinilen bilgilerin toplumun tamamına genelleştirilmesi söz konusudur. Yani birey, kendi tutumlarını tüm toplumun tutumu olarak görür. Tüm bu süreçlerin sonunda birey artık toplumun bir üyesi olmaktadır. Son olarak belirtmek gerekir ki dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme süreçleri zamansal olarak ardışık düşünülmemelidir. Bu süreçler toplum ya da gruplar açısından daha çok eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir (Berger & Luckmann, 2018).

Berger ve Luckman, herhangi bir bilginin toplumsal açıdan gerçeklik olarak benimsenmesinin süreçlerine odaklanmıştır. Gerçekliğin inşasından kastettikleri, bireylerin etkileşimler ve eylemler aracılığıyla nesnel olarak olaylara dayalı ve öznel olarak da anlamlı olan deneyimlerin ve ortak bir gerçekliğin sürekli olarak yaratılmasıdır (Wallace & Wolf, 2018, s. 380).

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırmanın başlıca merak konusu, bireylerin sosyal gerçekliği nasıl inşa ettiklerini anlamak olduğundan; araştırmada desen olarak fenomenoloji tercih edilmiştir. Fenomenoloji, olayların sosyal aktörlerce ilk elden nasıl algılandığıyla ilgilenir. Fenomenoloji, sosyal aktörlerin gündelik hayatta inşa ettikleri gerçekliği açıklamaya ve betimlemeye çalışır (Kara, 2013, s. 15). Fenomenoloji, üyelerin ortaklaşa deneyimlemiş olduğu bir fenomen aracılığı ile oluşturdukları kavrayışların temel anlamlarını, deneyimlerin özünü betimler (Creswell, 2020, s. 81). Fenomenoloji, insan deneyimlerini anlamayı amaçlar (van Manen, 2007, s.12). Fenomenoloji, en geniş manasıyla, tek bir kişinin yaşamış deneyimlerinin toplamına gönderme yapar (Giorgi, 1997, s. 236). Sosyolojik manada merak konusu olan husus ise, kişisel olarak üretilen sübjektif anlamların nasıl nesnel gerçeklikler haline dönüştükleridir. Berger ve Luckmann, bu konu üzerine yoğunlaşarak öznelliğin nasıl nesnelleştiğini araştırmışlardır. Onlara göre öznellik; dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme olarak kavramsallaştırdıkları üç uğraktan geçerek nesnellik kazanmaktadır. Berger ve Luckmann için bu üç uğrak, sosyolojik bir analiz için olmazsa olmaz süreçlerdir (Berger & Luckmann, 2018, s. 91).

Makalede, Berger ve Luckmann'ın bakış açıları ekseninde "gerçekliğin sosyal inşası" bir fenomen olarak belirlenmiş ve gerçekliğin inşa süreçleri üzerine yoğunlaşmıştır. Berger ve Luckmann tarafından sosyal gerçekliğin diyalektik momentleri olarak kavramsallaştırılan dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme uğrakları, araştırmada işlevsel olarak kullanılmadığından; bu kavramsallaştırmaların yerine araştırma sürecinde belirlenen "ilk temas", "kaynaşma" ve "arkadaşlık/dostluk" temaları üzerinden sosyal gerçekliğin analizi yapılmıştır. Zira Berger ve Luckmann'ın kuramlarında insanların etkileşimleri sonucunda diyalektik süreci nasıl başlattıkları çok net değildir. Bu açıdan kuramdaki bir boşluğu doldurmak adına yapılan bu araştırmada, insanların etkileşimleri sonucunda sosyal eylemi oluşturan süreçlerin izi sürülmüştür.

Çalışma Grubu

Fenomenoloji çalışmalarında katılımcılar, odaklanılan fenomenle ilgili yaşanmış deneyimleri olan ve bu deneyimleri açıkça aktarabilecek kişiler arasından seçilmelidir (Staruss & Corbin, 2014; Yıldırım & Şimşek, 2016; Creswell, 2020). Bu amaçla katılımcılar, cezaevi geçmişi bulunan kişiler arasından kartopu örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Fenomenoloji çalışmalarında katılımcı sayısı ile ilgili Patton (2014) beş kişi ile 25 kişi arasında bir sayıdan bahsederken; Miles ve Huberman (1994) bir kişinin dahi örneklem seçilebileceğini belirtmiştir. Creswell (2020) ise bir kişiyle en fazla 10 kişi arasında değişen bir sayı önermektedir. Katılımcı sayısı ile ilgili literatürde katı bir kural bulunmamakla birlikte, veriler doyuma ulaşana kadar görüşmelere devam edilmesi tavsiye edilmektedir (Tekindal & Uğuz Arsu, 2020, s. 168). Bu kapsamda araştırma 23 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Böylelikle araştırma konusu fenomenle ilgili katılımcı deneyimlerinin aktarılması amaçlanmıştır. Katılımcıların belirlenmesinde en az üç ay süreyle ceza infaz kurumlarında kalma şartı temel kriter olarak belirlenmiştir. Araştırmaya adli ve siyasi suçlardan askeri ve sivil cezaevlerinde kalan 18 yaş üstü ve erkek yetişkinler dâhil edilmiştir. Erkek ve kadın mahkûmlar farklı cezaevlerinde barındırıldığı ve katılımcılara kartopu örnekleme tekniği ile ulaşıldığı için araştırma sürecinde kadın mahkûmlara ulaşılamamıştır. Katılımcılara ilişkin bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Sosyo-Demografik Bilgiler

Katılımcılar	Yaşı	Eğitim Durumu	Medeni Hali	Mesleği	Ceza Süresi
K1	35	Lise	Bekar	İşsiz	8 yıl 4 ay
K2	60	Lise	Evli	İşçi	10 yıl 7 ay
K3	47	Lise	Evli	Esnaf	2 yıl
K4	37	Okur-yazar değil	Evli	Kaynakçı	5 yıl
K5	35	Lise	Evli	İşyeri sahibi	5 yıl
K6	38	Okur-yazar	Evli	Hurdacı	90 ay

K7	33	Lise	Evli	İşçi	7 ay
K8	34	Lise	Evli	İşçi	8 ay
K9	50	Ortaokul	Boşanmış	İşsiz	1 yıl
K10	63	Lisans	Evli	Emekli	4 yıl
K11	32	İlkokul	Evli	İşçi	2 yıl
K12	33	Lise	Evli	İşçi	1 yıl 8 ay
K13	42	Lisans	Evli	Öğretmen	3,5 yıl
K14	63	Lisans	Evli	Emekli	11 yıl
K15	32	Ortaokul	Evli	İşçi	3 yıl
K16	35	Ortaokul	Boşanmış	İşsiz	8 yıl
K17	53	Lisans	Evli	Memur	2 yıl
K18	28	Ortaokul	Bekar	İşçi	6 yıl
K19	65	Lisans	Evli	Öğretmen	2 yıl
K20	42	Ortaokul	Evli	İşçi	2 yıl
K21	45	Lise	Evli	Berber	3 yıl
K22	29	İlkokul	Evli	İşçi	3 yıl
K23	62	Lise	Evli	Emekli	12 ay

Veri Toplama Aracı

Fenomenolojik çalışmalarda veri toplama aracı olarak genellikle mülakat kullanılır (Yıldırım & Şimşek, 2016; Creswell, 2020). Araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile toplanmıştır. Mülakat soruları hazırlanırken

cezaevinde görev yapan biri cezaevi vaizi, biri psikolog ve biri öğretmen olmak üzere üç uzmanın görüşü alınmıştır. Uzman görüşleri alındıktan sonra, cezaevleri ve zaman konuları üzerinde çalışmaları olan iki akademisyenin incelemesinin ardından sorulara son şekli verilmiştir. Araştırma için Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 28/09/2021 tarihli ve 392 numaralı kararı ile etik kurul onayı alınmıştır. Kasım 2021 ve Nisan 2023 tarihleri arasında yapılan görüşmeler, katılımcıların belirlediği bir mekânda veya kendi iş yerlerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara araştırmanın kapsamı anlatılarak, bilgilerinin gizli tutulacağı ifade edilmiş ve görüşme için onayları alınmıştır. Ortalama 45 dakika süren görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşme formunda katılımcılara, cezaevinde tanımadıkları insanlarla ilk ilişkilerini nasıl kurdukları, insanların hangi özelliklerine dikkat ettikleri, zamanlarını nasıl geçirdikleri, ilişkilerini devam ettirmelerinde hangi unsurların etkili olduğu gibi katılımcıların ilk tanışmaları ve ilişkilerini sürdürme süreçlerini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Nitel araştırmalarda verilerin analizi; verileri analiz için hazırlama, verileri kodlama, kodları birleştirerek temalara ulaşma ve son aşamada veriyi tablolar, şekiller ya da tartışma halinde sunmayı içerir (Creswell 2020, s. 182). Bu araştırmada verilerin analizi için, kaydedilen görüşme kayıtları deşifre edilmiş ve MAXQDA nitel veri analiz programına aktarılmıştır. Verilerin kodlanması ve temaların oluşturulması programla yapılmıştır. Veriler, içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik çözümlenmesi, örüntü ve temaların tanımlanması ve kodlamaların sistemli bir şekilde tasnif edilmesi yoluyla metnin veri içeriğinin öznel yorumuna dayanan bir analiz türüdür (Hsieh & Shannon, 2005, s. 1279). Araştırmada belirlenen temalar, alt tema ve kodlarla ilişkili şekilde açıklanmış ve yorumlanmıştır. Oluşturulan temalar, katılımcı ifadelerinden alıntı yapılarak desteklenmiştir. Araştırma sonuçları bu açıklama ve yorumlamalar ekseninde ortaya konulmuştur.

İçerik analizindeki amaç, bir veri seti içinde önemli görülen kategori veya temaları belirlemek ve bu kategori/temaların yarattığı sosyal gerçekliğin zengin bir betimlemesini yapmaktır. Verilerin dikkatli bir şekilde hazırlanması, kodlanması ve yorumlanması yoluyla, içerik çözümlenmesinin sonuçları, yeni model ve teorilerin geliştirilmesine katkı sağlayabilir; mevcut kuramları doğrulayabilir veya belirli fenomenlere ilişkin açıklamalar getirebilir (Zhang & Wildemuth, 2009). Araştırmada içerik analiziyle değerlendirilen verilerin, Berger ve Luckmann'ın "Sosyal Gerçekliğin İnşası" kuramlarını doğrulayabileceği ve kurama yeni açıklamalar getirerek katkı sağlayabileceği düşünülmüştür.

Bulgular

“Gerçekliğin Sosyal İnşası” fenomenine yönelik araştırma bulguları, “İlk Temas”, “Kaynaşma” ve “Arkadaşlık/Dostluk” temaları altında toplanmıştır. Bu bölümde, araştırma verilerine dayalı olarak oluşturulan kodlama ve temalar, örnek metinler eşliğinde yorumlanmadan sunulmuştur. Böylelikle okuyucuya, oluşturulan kod ve temaların katılımcı ifadelerine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığını kontrol etme imkânı sağlanmıştır.

1. İlk Temas

Bu temada birbirini hiç tanımayan insanların ilk sosyal ilişkilerini nasıl kurdukları incelenmiştir. Bu tema altında katılımcıların henüz sosyal bir düzenin varlığından bahsedemeyeceğimiz bir ortamda, beraber zaman geçirme zorunluluğu altında gerçekleşen ilk karşılaşmalarında nasıl tavır takındıkları, ilk temaslarını nasıl gerçekleştirdikleri, birbirlerine yaklaşımlarına ya da uzaklaşmalarına neden olan etkenlerin neler olduğu, ilk tanışmalarını nerede, ne zaman ve nasıl gerçekleştirdikleri gibi sosyal eylemi hazırlayan motivasyonları anlaşılmasına çalışılmıştır. Elde edilen verilerle, “Ortak Paydalar”, “Mekân Paylaşımı”, “Düzene Uyuma”, “Gözlem ve İhtiyatlı Davranma”, “Zaman Kıstası”, “Sosyal Ağlar” ve “Bireysel Özellikler” olmak üzere yedi alt tema belirlenmiştir. Tablo 2’de katılımcıların ilk temaslarındaki deneyimlerine ilişkin alt tema ve kodlara yer verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların “İlk Temas” Temasına İlişkin Deneyimleri

Alt Tema	Kod	Katılımcılar	Örnek Metinler
Ortak Paydalar	İdeolojik yakınlık	K2	<i>“Cezaevinde tanımadığımız insanlarla ilk dönemlerde sollarla beraber daha doğrusu herkesle biz bir arada kaldık. Ama 1984’den sonra bizler ayrılıp tamamen kendi arkadaşlarımızla... beraber yattık. Yani hep aynı ideolojinin insanları olduğu için bir sıkıntı yaşamadık yani.” (K2)</i>
	Ortak faaliyetler	K11, K18, K21, K23	<i>“Daha çok ortak faaliyetlerde tanışma imkânımız olurdu. O</i>

Zaman-Mekân ve Din İlişkisi Bağlamında Tanış Olmayanların Sosyolojisinde Gerçekliğin Sosyal İnşası

			<i>şekilde tanıştık. Dini faaliyetlere katılanlarla daha yakın ilişkilerimiz olurdu.” (K11)</i>
Ortak paylaşımlar		K6, K8, K12	<i>“Tanımadığımız insanlarla ilişki kurmak, bir şeyler ikram ederek konuşmaya başlanır ve kişiyi tanımaya yönelik sorular sorulur ve kişi kendisini karakterini ortaya koyar.” (K8)</i>
	Yardımlaşma	K5, K23	<i>“Gelen parayı topluyorduk... Paralar toplanıyordu... bir yerde havuza birikiyordu... Parası gelmeyen arkadaşlara yardımcı oluyorduk.” (K23)</i>
Mekân Paylaşımı	Mekânsal yakınlık	K15, K20	<i>“Ben gurbet mahkûmu olduğum için geldiğimde kimseyi tanıımıyordum. Kimseyle de samimiyet kurmadım zaten. Sadece yan ranzada yatan biriyle İbrahim diye bir arkadaş, muhabbetim oluyordu.” (K15)</i>
	Zorunlu birliktelikler	K10, K14, K19, K20, K23	<i>“Dışardaki arkadaşlık kurma şeyi içerdeki farklı, şimdi dışarda... seçim çeşidi, seçenek çok ben bunu bir daha nerde bi daha görecem, ama orda saat boyunca görüyon aynı insanları. Zorunlu bi birliktelik var, misal, biz orda şunu derdik herkes birbirini sevmek zorunda değil ama saygı gösterebilirsin. Sen ona saygı</i>

			<i>gösterirsen o sana saygı gösterirse zaten bi şey olmaz, kimse kimseyle zıtlaşmaz.” (K20)</i>
Düzene Uyma	Kurallara dayalı ilişkiler	K4, K13, K15	<i>“Cezaevi dışardan çok farklı bir yer. Dışardaki arkadaşlıklar cezaevinde olmuyor. İlk girdiğimde bana zaten yerimi gösterdiler, ne yapmam gerektiğini nasıl davranmam gerektiğini anlattılar... Kimsenin işine karışmazsan, kurallara uyarsan sıkıntı yaşamazsın. Yoksa çok sıkıntı çekersin.” (K13)</i>
Gözlem ve İhtiyatlı Davranma	Seçicilik	K3, K17, K20	<i>“Esrar satanlarla, şunlarla bunlarla arkadaşlık yapmamaya veyahut da konuşmamaya çok dikkat ettim. Çok bir arkadaş ortamım olmadı yani.” (K3)</i>
	Mesafeli yaklaşma	K1, K2, K5, K6, K13, K15, K20	<i>“Cezaevinde kimin ne olduğu belli değildir. Adama iyi dersin kötü çıkar, kötü dersin iyi çıkar, belli olmaz yani. Onun için ben herkese mesafeli yaklaşıyordum.” (K1)</i>
	Menfaat bekleyenlerden kaçınma	K6, K20	<i>“Zaten içerde paran varsa dostun vardır. Paran yoksa dostun da kalmaz etrafında... Herkes menfaatinin peşindedir anlayacağın.” (K6)</i>
	Samimiyet testi	K1	<i>“İçerde dine yönelenler vardı. Namaza</i>

*Zaman-Mekân ve Din İlişkisi Bağlamında Tanış Olmayanların Sosyolojisinde
Gerçekliğin Sosyal İnşası*

Zaman Kıtası			<i>başlayanlar vardı. Bunların da niye namaz kıldığını, niye Kur'an okuduğunu bilemezsin... Zaman geçtikçe anlarsın adamın gerçek niyetini..." (K1)</i>
	Müşterek zamanlar	K19	<i>"...Ancak boş zamanlarımız dediğimiz o serbest zamanlarımızda hobileri olan hobileriyle meşgul olurdu. Hobileri olmayan sohbet etme ihtiyacı duyanlar oturur sohbet ederdi. O zamanlar tanışma mevzusu daha bi kolay oluyordu..." (K19)</i>
Sosyal Ağlar	Ortak tanıdıklar	K5, K7, K16, K18, K21	<i>"Geçmiş olsun, diye söze başladık. Dışardan tanıdıkların tanıdıkları sayesinde bağlantı kurardık. Ortak tanıdıklar sayesinde arkadaşlık ilişkilerimiz başladı." (K7)</i>
	Kefillik	K1, K13, K18, K22	<i>"Samimiyet ancak daha önceden tanıdığın biri varsa onunla ya da onun tanıştırdığı kefil olduğu biriyle olur." (K13)</i>
Bireysel Özellikler	Dışa dönüklük	K9, K20	<i>"İnsanlarla diyalog kurmada sıkıntı yaşamazdım. Her şekilde konuşacak bir konu bulurdum." (K9)</i>
	İçe kapanıklık	K19, K20	<i>"İçerde tabi tanımadığımız insanlar oldu. Bu insanları tanımak da istedik. Onların izin verdiği ölçüde tanıyabildik onları. Yani onlar sana ne</i>

kadar açılıyorsa senin onu o kadar tanıma şansın oluyor. İçi kapalı bir kutuysa kendini açmıyorsa zaten onunla sadece yüzeysel olarak... muhataplığımız oluyor.” (K19)

Katılımcıların tanımadığı insanlarla ilk temas deneyimleri, yedi alt tema altında toplanmıştır. Katılımcıların en çok içerik belirttiği tema “Gözlem ve İhtiyatlı Davranma” teması olmuştur. En çok tekrar eden kod (7) ise “Mesafeli yaklaşma” kodu olmuştur.

“Ortak Paydalar” teması altında en çok tekrar eden (4) kod, “Ortak faaliyetler” kodu olmuştur. “Mekân Paylaşımı” teması altında en çok tekrar eden (5) “Zorunlu birliktelikler” kodu olmuştur. “Düzene Uyuma” teması altında “Kurallara dayalı ilişkiler” kodu (3) kez; “Zaman Kıstası” teması altında “Samimiyet testi” ve “Müşterek zamanlar” kodları 1'er kez; “Sosyal Ağlar” teması altında en çok tekrar eden (5) kod “Ortak tanıdıklar” kodu olmuştur. “Bireysel Özellikler” teması altında “Dışa dönüklük” ve “İçeride kapanıklık” kodları da 2'şer kez tekrar etmiştir.

2. Kaynaşma

Bu temada, katılımcıların ilk temaslarının ardından karşılıklı ve anlamlı ilişkileri nasıl ürettikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. “Kaynaşma” teması altında “Bağlantı” alt teması oluşturulmuştur. Tablo 3'te katılımcıların deneyimleri paylaşılmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların “Kaynaşma” Temasına İlişkin Deneyimleri

Alt Tema	Kod	Katılımcılar	Örnek Metinler
Bağlantı	Tanışıklık	K2, K6, K11, K13, K18, K19, K23	<i>“Genellikle önceden tanıdığınız insanlarla arkadaşlık kurarsınız. Yoksa sonradan tanıdığınız kişilerle arkadaşlık dostluk olmaz.” (K6)</i>
	Dindarlık ve güven	K1, K17, K20	<i>“Ha gerçekten samimi olanlar da vardı. Onlara bizim de saygımız sonsuzdu. Samimiyetle tövbe eden, dine</i>

yönelen arkadaşlarımız oldu. Bu insanlara herkes güvenir zaten koğuştta. Bir kişinin cenazesi olduğunda Kur'an okur, namaz kıldırır, garibanlara yardım toplardı. Herkes de o kişiyi bilir güvenirdi. Ha bu adamdan bana zarar gelmez dersin, oturursun konuşursun, derdini paylaşırsın, arkadaşlık kurarsın.” (K1)

Katılımcılar, “Kaynaşma” temasını, birbirleriyle bağ kurarak yakınlaşmaya başladıkları “Bağlantı” alt teması ile deneyimlemiştir. Bu tema altında en çok tekrar eden (7) kod “Tanışıklık” kodu olmuştur. “Dindarlık ve güven” kodu ise 3 kez tekrarlanmıştır.

3. Arkadaşlık / Dostluk

Bu temada, katılımcıların birbirleriyle yakınlaşmaya başlayarak samimi ilişkileri nasıl kurdukları ve bu ilişkilerini devam ettirme motivasyonları anlaşılmaya çalışılmıştır. Tablo 4’te katılımcı deneyimlerine yer verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların “Arkadaşlık/Dostluk” Temasına İlişkin Deneyimleri

Alt Tema	Kod	Katılımcılar	Örnek Metinler
Samimiyet	Yakın ilişkiler kurma	K1, K12, K16, K17, K20	<i>“Yine de arkadaşlık kurduğlarımız vardı. Yemek ortaklarım vardı. Onlarla samimi olmuştum. Beraber yiyip içiyorsun sonuçta aranda bir muhabbet geliyor ister istemez.” (K1)</i> <i>“Tanımadığın insanlarla arkadaşlıklar dostluklar ya işte işin içine maneviyat girdi mi dostluklar biraz daha samimi oluyor. Çünkü karşılıksız oluyor.” (K17)</i>

Eski dostlar	K1, K4, K6, K13, K20	<i>“Dostum diyeceğın insan üç beş tanedir zaten onlar da önceden tanıdığın kişilerdir.” (K4)</i>
--------------	-------------------------	--

Katılımcılar, “Arkadaşlık/Dostluk” temasını, daha içten ilişkilerin geliştiğı “Samimiyet” alt teması ile deneyimlemiştir. Bu tema altında “Yakın ilişkiler kurma” ve “Eski dostlar” kodları 5’er kez tekrar etmiştir.

4. Tartışma ve Yorum

Bu bölümde, katılımcı deneyimlerine ilişkin bulguların nasıl tartışılacağı ve yorumlanacağı hakkında genel bir çerçeve belirledikten sonra, araştırma sürecinde oluşturulan temalar, başlıklar halinde tartışılmış ve yorumlanmıştır.

İnsanlar, birbirlerini hiç tanımayan olsa da bir arada kaldıkları süre içinde birtakım etkileşimlere girebilmektedir. Aynı mekânda bir araya gelen insanların etkileşim düzeyi, birlikte kalınan süreye bağlı olarak gelişmekte ve sosyal eylemi oluşturan ilişkilerin temeli atılmaktadır. Tanış olmayanların sosyolojisi olarak tanımlayabileceğimiz böylesi bir durumun analizi ile Berger ve Luckmann’ın kuramlarını oluştururken nasıl bir yol izledikleri anlaşılmalıya çalışılmıştır. Zira Berger ve Luckmann (2018) insanların toplumu inşa etme potansiyellerine değinerek insanların anlamlı ilişkiler kurabilme potansiyelinden bahsetmişlerdir. Peki ya, insanlar ötekilerle nasıl anlamlı ilişkiler kurmaktadır? bunun süreçleri nelerdir? gibi soruların yanıtları ise Berger ve Luckmann’ın kuramlarında belirgin değildir. Bu hususta Hamilton (1977, s. 138-139), Berger ve Luckmann’ı, tahlillerine toplumsal düzeni verili kabul ederek başladıkları ve kendilerini sadece bu düzenin nasıl sürdürüldüğü meselesini tartışmakla sınırlandırdıkları için eleştirmiştir. Bu nedenle, kuramda bir eksiklik olarak görülen bu eleştirilere cevap verebilmek, gerçekten de sosyal bir düzenin nasıl mümkün olabildiğini en temelinden anlayabilmek ve kurama bir katkı sunabilmek amacıyla birbirlerini hiç tanımayan insanların zorunlu olarak bir araya getirildiğı cezaevlerinde sosyal gerçekliğin nasıl kurulduğunun aşamaları tartışılmıştır.

Burada sorulması gereken soru, verili olmayan bir sosyal gerçekliğin mümkün olup olamayacağıdır. Zira her insan, verili bir sosyal dünyanın gerçekliğı içine doğar. Bu bakımdan her insanı nesnelleşmiş bir dünyanın sosyal gerçekliğı karşılar. Yani insanları, sosyal gerçekliğin nesnelleşen yönünden azade düşünmek imkânsız gibidir. Berger ve Luckmann’ın sosyal gerçekliğin nasıl ortaya çıktığına dair açıklamalarına baktığımızda ise onların sosyal gerçekliğin

ortaya çıkışını kurumsallaşmanın başlamasıyla açıklamaya çalıştıklarını görürüz. Anne ve baba tipleri üzerinden örnekler veren Berger ve Luckmann, anne ve babanın tanışıp kendi kimliklerini birbirleri üzerinden tekrar inşa etmelerinin ardından davranış biçimlerini çocuklarına aktarmalarıyla kurumsallaşmanın başladığını belirtirler. Ailenin üçüncü bir ferdi olan çocuk için sosyal gerçekliğe dair aktarılan bu bilgiler, dışsal bir bilgi olarak kurumlaşmayı oluşturur. Kurumsallaşmanın gerçekleşmesiyle sonraki nesle aktarılan bu bilgiler ise artık dışsaldır ve zaman geçtikçe insanın dışında nesnel bir gerçeklik oluşturur (Berger & Luckmann, 2018, s. 84- 99).

Berger ve Luckmann'ın dışsallaşma sürecini anne ve baba rolleri üzerinden verdiği örneklerle açıklamaları, üzerinde durulması gereken bir konudur. Zira insan, dünyaya geldiği andan itibaren başkalarının bakımına ihtiyaç duyan bir varlıktır. Dolayısıyla dışsallaşma süreci kendi ihtiyaçlarını giderebilecek yetişkin bir kadın ve erkeğin kurduğu etkileşimlerle ürettiği bilgileri kendilerinden sonraki kuşaklara aktarmalarıyla gerçekleşmektedir. Bilgilerin aktarımıyla oluşan birikim, dışsallaşarak nesnelleşmekte ve sonraki kuşaklar nesnelleşmiş bir dünyanın içine doğmaktadırlar. Berger ve Luckmann'ın kuramları bu yönüyle eleştiri konusu olmuştur. Çünkü bu durumda sosyal gerçeklik, verili bir sosyal dünya olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda onların bu varsayımları, dini kaynaklardan esinlenilmiş gibi durmaktadır.

Toplumun kuruluşu ya da nasıl mümkün olduğu hakkında oluşturulabilecek ikinci senaryo ise gruplar ya da topluluklar halinde yaşayan insanların karşılaşmaları şeklinde gerçekleşebilir. Bu senaryoda birbirlerini tanımayan insan gruplarının karşılaşmaları halinde çatışma, uyum, dayanışma ya da bilgilerin aktarımı şeklinde etkileşimlerin yaşanması varsayılabilir. Bu tür etkileşimler yoluyla da insanlar yeni bir sosyal düzen inşa edebilirler. Olası üçüncü bir senaryo ise bir insan topluluğuna daha az sayıda insanın ya da insan gruplarının dâhil olması şeklinde gerçekleşebilir. Bu durumda ise kurulu bir sosyal düzenle karşılaşan insanların kurduğu etkileşimlerle kendi sosyal gerçekliklerini nasıl inşa ettikleri sorgulanmalıdır. Araştırma sürecinde tartışılacak olan konu ise bu inşa sürecinin nasıl gerçekleştiğidir. Yani birbirini hiç tanımayan insanların farklı şekillerde bir araya geldiklerinde, ürettikleri öznel anlamların nasıl olup da nesnel bir gerçeklik haline aldığıdır. O halde sosyal gerçekliğin nasıl inşa edildiğini anlamak için birbirini hiç tanımayan insanların tanışarak kendi kimlikleri üzerinden yeni bir sosyal gerçekliği inşa ediş süreçleri analiz edilmelidir. Bunun için belki yeni bir yerleşim yerindeki insanların, yeni bir okula başlayan öğrencilerin, yeni bir apartmana taşınan komşuların ilişki kurma biçimleri incelenebileceği gibi eski bir mahalleye yeni taşınan birinin, köklü bir okula yeni başlayan bir öğrencinin ya da komşuluk ilişkileri devam eden bir apartmana yeni taşınan bir komşunun ilişki

kurma biçimleri de incelenebilir. Böylece insanların hem ilk elden bir sosyal gerçekliği hem de kurulu bir sosyal düzenle karşılaştıklarında yeni bir sosyal gerçekliği nasıl inşa ettikleri analiz edilebilir. Ancak zaman açısından büyük kısıtları olan bu yol yerine, total kurumlar üzerinden de sosyal gerçekliğin inşa edilmiş biçimleri analiz edilebilir. Bunun için hastaneler, yaşlı bakım evleri, askeri kurumlar ya da cezaevleri bu koşulları sağlayan total kurumlar arasında sayılabilir. Bu kurumlar içinde cezaevleri, onlarca hatta yüzlerce insanın kapılar üzerlerine kapatıldığında resmi otoritenin belirlediği davranış kodlarından azade bir şekilde kendi aralarında bir yaşam dünyası inşa ettikleri bir mekândır.

Cezaevleri, Goffman'ın (2016, s. 11) total kurum olarak nitelendirdiği yapılardan biridir. Goffman, total kurumaları, toplumdan uzunca bir süreliğine koparılmış bireylerin, kurumun belirlediği kurallar çerçevesinde resmi olarak düzenlenmiş bir hayat döngüsünü sürdürdükleri, bir ikametgâh, bir çalışma yeri olarak tanımlar. Total kurumlarda olan kişilerin önceki hayatlarıyla ilişkileri kesilir ve önceki hayatlarındaki tüm sosyal ilişkileri geride kalır (Goffman, 2016, s. 24). Bu yüzden burada yeni bir yaşam inşa edilmelidir.

Araştırma kapsamında resmi otoritenin belirlediği mekâna özgü davranış kodları dikkate alınmamış; insanların birbirleriyle olan gayri resmi etkileşimleri ele alınmıştır. Bu ilişkiler yoluyla insanların ürettikleri öznel anlamların nasıl dışsallaşarak nesnelleştiği ve bir sosyal düzen oluşturduğu tartışılmıştır. Araştırma bulgularına göre, cezaevlerinde üç uğrak üzerinden yeni bir yaşam dünyası inşa edilmiştir. Bunlar: "İlk Temas", "Kaynaşma" ve "Arkadaşlık/Dostluk" uğraklarıdır.

4.1. İlk Temas

"İlk Temas" uğrağında "Gözlem ve İhtiyatlı Davranma", "Sosyal Ağlar", "Ortak Paydalar" ve "Mekân Paylaşımı" alt temalarının ilk bakışta ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, zorunlu birlikteliklerin yaşandığı yeni bir mekânı paylaşan insanlar, birbirlerini ilk etapta gözlemlemekte ve birbirlerine karşı mesafeli durmaktadır. Çünkü burada insanlar birbirlerine yabancıdır ve katılımcıların ifadesiyle "kimin ne olduğu belli değildir." Daha önce deneyimlemedikleri yeni bir dünyaya giren insanlara bu yeni yaşam dünyasının aktörleri yabancı gelmektedir. Bu bakımdan Simmel'in "yabancı" tipolojisi akıllara gelmektedir. Simmel, 'e (2015) göre yabancı, kendisiyle mesafeli ilişki kurulması gereken kişidir. Buradaki asıl sorun, kendileriyle mesafeli ilişki kurulması gereken yabancılarla bu belirsizlik, tedirginlik ve korku halinde nasıl yaşanacağıdır. Bu durumdan hızlı bir çıkış yolu olarak bireylerin "Sosyal Ağlar"a başvurduğu görülmektedir. Bireyler, bozulan sosyal düzenlerini tesis etmek ve belirsizliğin yarattığı güvensizlik hissiyatını gidermek için tanıdık birilerini aramakta, tanıdık

birilerini görenler onlarla hemen sohbete başlamaktadır. Burada, Garfinkel'in (2015) sahneyi bozma deneyinde olduğu gibi insanların sahnelerinin bozulmasıyla oluşan kaosa düzen getirmeye çalıştıkları söylenebilir. Bu düzenin kurulması ise geçmiş deneyimi olanlar için nispeten daha kolayken; yeni gelenler için durum çok da kolay görünmemektedir. Katılımcılardan (K20), bu durumu şöyle aktarmaktadır:

“...Böyle bak çok çeşit çeşit insan var, orda şimdi aynı suçtan yatmış insanlar var, hemşericilikten ziyade, misal, ilk içeriye girdiğinde aşağıda böyle uzun bi koridor var, mahkûmların gelme günleri belli ya, o koridora inerler bi çok mahkûm, bi de ordakilerin bi çoğu sürekli girmiş çıkmış, arkadaşlıkları orda başlıyor. Askeriyede şöyle bi şey vardır ya, “toprağım, toprağım” orda da daha önce beraber birbirleriyle yatmış mahkûmlar arar birbirlerini. İşte ben burda şaşırımdım. Ben diyom ki hani herkesi kendim gibi bildiğim için yani herkes içeri ilk girişi. Bi baktım ki şöyle işte ben şu senede şurda senle şurda yattıydım, ben şu senede şurda yattıydım, senle şunu aldıydık, şunu veriydik muhabbetleri var, dedim ki bura da onların toplanma merkezi...”

Buraya ait bir geçmişe sahip olanların geçmişteki deneyimlerini kullanarak düzenlerini yeniden kurmaya çalıştıkları, bunun yolu olarak da sosyal ağlarını kullandıkları anlaşılmaktadır. Burada, hükümlülerin hemşericilik temeli üzerine yeni bir sosyal ağ kurmaktansa, ortak bir geçmişe dayanan yerleşmiş bir güven duygusuna dayalı ilişkileri tercih ettikleri görülmektedir.

Cezaevine ilk defa gelenler ise başından itibaren buraya ait değillerdir ve sahip oldukları özellikler burada geçerli değildir. Bu yüzden onlar, sahnelerinin bozulmasından daha fazla etkilenmektedir. Tanıdık birileri olmayanlar ne yapacağını bilemez bir halde sadece olan biteni bir kenara çekilip gözlemlemektedir: *“İlk önce uzun süre gözlem yaparsın. Akşama kadar işin gücün yoktur zaten. İnsanları gözlemlersin. Davranışlarını süzersin. Ona göre kendine yakın hissettiklerinle bir muhabbetin olabilir.”* (K15). Cezaevine ilk girenler için gözlem ve duyguların önemli olduğu anlaşılmaktadır. İlk intibain oluşumunda duygular bireyi yönlendirebilmektedir. Başkalarına dair ilk intibalarımız, etkileşimlerimizde potansiyel etkileri bakımından oldukça önemlidir. İlk izlenimin kötü olması halinde, büyük ihtimalle ilişkinin ilerlemesine müsaade edilmez. Bu ilk izlenimlerin süresi mühim değildir, mühim olan etkileşimde olduğumuz kişiye dair doğru ve uygun bir değerlendirme yapabilmektir (Kaypakoğlu, 2010, s.135). Bunun için hükümlülerin uzun süre gözlem yaptığı ve

olumlu duygular hissettiği kişilerle temas kurmayı seçtikleri görülmektedir. Burada, duyguların ilk temasta önemli bir motivasyon kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer motivasyon kaynağı ise duyulardır. İnsanların duyuları vasıtasıyla birbirlerini algılamaları ve bu algıların yarattığı etkiler sosyolojik açıdan önem taşımaktadır. Bir insanın bakışı veya sesinin tonuyla, birlikte aynı ortamı paylaşmakla verdiği duyusal izlenim, bizde beğenme yahut beğenmeme, aşışılma yahut yüceltilme, heyecan yahut sakinlik duyuları uyandırır. Duyusal izlenimlerin gelişmesi, diğer kişiyle ilgili bir bilgi alma aracına dönüşmesiyle beraber o insana ilişkin görülen, duyulan ve hissedilenler anlamlandırılmaya başlanır (Simmel, 2015, s. 221). İnsanların birbirini tanınması için ilk bakışları ve karşı tarafın ses tonu, karşı taraf hakkında bilgi sahibi olmanın aracı olmaktadır. Dolayısıyla ilk temasta duygular ve duyular önemli motivasyon kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk defa girenler aynı zamanda seçici davranmaktadır. Yani temas kuracakları kişileri bazı özelliklerine göre seçmektedirler. Katılımcılardan (K3)'ün örnek ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, kişilerin hal ve hareketleri ve suç türleri seçim yapmalarında önemli belirleyiciler olmaktadır. Bir bakıma burada tali sosyalizasyon süreci yaşayan mahkûmlar, bu sosyalizasyon süreçlerinde seçici olabilmektedir. Berger ve Luckmann'ın (2018, s. 206-218) belirttiği gibi, asli sosyalizasyon sürecinde kişi kendine sunulan gerçekliği sorgulamadan içselleştirdiği halde tali sosyalizasyon sürecinde kişi çoğu gerçekliği daha önce inşa ettiği için seçici davranmaktadır. Tali sosyalizasyonun yaşandığı bu süreçte mahkûmlar, temas kuracakları kişiler için seçici davranmaktadır; ancak kendilerine yaklaşanların nasıl bir niyet taşıdıklarını ise bilememektedir. Bazı mahkûmlar, menfaat beklentisiyle, insanların ekonomik sermayelerinden yararlanmak amacıyla temas kurabilmektedir: "... *hani orda birbirlerini koparmaya çalışanlar da oluyor. Zengin biri gelir, paralı biri gelir, oranın eski şeylerinden yanına varıp koparmaya çalışırlar.*" (K20). Bazı mahkûmların kişisel çıkar sağlama ve kendi ihtiyaçlarını tatmin etme amacıyla temas kurmaya çalıştıkları, ilk gelenlerin ise kendilerine böyle yaklaşanlarla olan temaslarını ihtiyatlı şekilde gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan cezaevinde kalan mahkûmların da kendi sosyal düzenlerini kurarak cezaevi yaşantısına uyum sağladıkları bir sosyal düzenleri vardır. Nitekim mahkûmlar, koşullara dağıtıldıktan sonra bu kurulu düzenle karşılaşır. Kendilerine ne yapacakları, nasıl davranacakları anlatılır, kurallara uymaları istenir ve uymamaları halinde karşılaşacakları yaptırımlar anlatılır: "... *Yatacağın yer gösterilir. Sonra geçmiş olsun, Allah kurtarsın der ayrılırlar. Cezaevinde kurallara uymak önemlidir. Eğer uymazsan ilk hatanda uyarırlar, ikincisinde uyarırlar, üçüncüsünde eline veriler çekpası.*" (K15). Durkheim (1992, s. 127)

sosyal gerçekliği verili (nesnelleşmiş) olarak kabul eder ve bireyin kolektif bilince uygun davranışlar sergilemediğinde sert müeyyidelerle karşılaşacağını belirtir. Burada mahkûmlar, nesnelleşmiş bir sosyal yapıyla yüz yüze gelmişlerdir. Bu sosyal düzen, hali hazırda cezaevinde bulunan mahkûmların kendilerinden öncekilerden devraldıkları bilgi stokları üzerine kendi yapıp etmelerini de katarak inşa ettikleri bir düzendir. Schutz (2020) açısından bilgi stoku, sosyokültürel yapının inşa ettiği ve üyelerine aktarmış olduğu ortak duyuları yansıtan hazır gündelik yaşam bilgisidir. Bu, deyim yerindeyse cezaevi kültürünün kendisidir. Burada bulunanlar cezaevi kültürüne sahip oldukları için bu kültürün hali hazırdaki temsilcileri bir bakıma buranın yerleşik unsurları yani yerlileridir. Bu haliyle cezaevinin merkezinde konumlanmışlardır. Cezaevinin yerlileri, kuralları devam ettiren ve yeni kurallar koyan olmakla aynı zamanda otoritenin de temsilcileridir. Böylece düzenin oluşmasını sağlarlar. Rollerin kuşaktan kuşağa aktarılacak bir geleneğin yaratılması, topluluk mensuplarının karşılıklı olarak kendilerinden beklenen rollerinin bilinebilir olmasına, böylelikle düzenin oluşmasına uygun ortamı sağlamaktadır (Berger & Luckmann, 2018, s. 111-112). Katılımcılardan otoriteyi temsil eden ve yerlilerden biri olan (K4)'ün ifadeleri içindeki düzeni özetler niteliktedir:

“Koğuştaki herkesi tanırdım zaten. Herkesin sorunu sıkıntısı bize yansıdığı için herkesle bir şekilde muhabbetimiz oluyordu. Ama bu dostluk kurma anlamında değil tabi. Dostum diyeceğün insan üç beş tanedir zaten onlar da önceden tanıdığın kişilerdir. Kim ne iş yapacak cezaevinde hepsi bellidir zaten. Çay servisini, yemek servisini, temizlik işlerini gençler yapar. Kurallara uyarlırsa sıkıntı olmaz, uymazlarsa bir iki uyarırsın sonra kapıya verirsın. Yani kısımdan dışarı atarsın biz bunu istemiyoruz başka yere versin dersin idareye. Onun için herkes üzerine düşeni yapmak zorundadır cezaevinde. İlişkilerimiz bu şekilde olurdu cezaevinde insanlarla. Yeni gelenler olurdu onlarla da konuşurduk. Geçmiş olsun, Allah kurtarsın derdik. Suçu nedir, neden gelmiş, kimin neyi kimin fesi anlamaya çalışırdık. Cezaevinin kurallarını anlatırdık. Dediğim gibi, kurallara uyarlsa ne ala, uymazsa güle güle.”

Katılımcılar arasından ilişkilerini kurulu düzene uyarak gerçekleştiren üyeler aynı zamanda bu düzenin meşrulaştırılmasına da katkı sağlamaktadır. Meşrulaştırma, gerekçelendirilen bir bilgiyle ve geçmiş otoritelerin uygulamalı buyruklarıyla gerçekleşmektedir (Berger, 2011, s. 89). Esasında topluluğun üyeleri kurulu (nesnelleşmiş) bir düzenin buyruklarına uymakla kuralları da

meşrulaştırmış olmaktadır. Meşrulaştırılan kurallar yeni gelenler için de geçerli olmakta ve bu durum böyle sürüp gitmektedir. Merkezdekiler, statükonun devamını isterken; yeni gelenlere bu kuralların düzenin bozulmaması için gerekli olduğu anlatılmaktadır. Buyruklara itaat eden üyeler otoriteye boyun eğmekte, bir bakıma onların egemenliğini meşrulaştırmaktadır. Böylece gücü elinde bulunduranlarla güce boyun eğenler arasında güç ve iktidar ilişkisi de gün yüzüne çıkmaktadır.

Katılımcıların mevcut düzenle ilişki tarzları incelendiğinde ilk ilişki tarzı olarak mevcut düzene uyanlar göze çarpmaktadır. Bu kişilerin dışlanma, baskıya maruz kalma, istenmeyen adam ilan edilme gibi yaptırımlara uğramamak için düzene uydukları anlaşılmaktadır. Burada merkezde bulunanların geçmişten gelen güçlü sosyal ağlara sahip oldukları, yeni gelenlerin ise bu sosyal ağlardan yoksun oldukları görülmektedir. Zira cezaevi kültürüne sahip olanlar, ilk andan itibaren eski dostlarını aramaya başlamakta ve onlarla kuracakları bağla bir an önce merkezde konumlanmak istemektedirler. Cezaevinde güçlü sosyal ağlara sahip olmak, merkeze konumlanmanın ve gücü elinde bulundurmanın anahtarı gibi görünmektedir. Bourdieu'nun terimiyle söylemek gerekirse, bu sosyal sermayedir ve sosyal sermaye, cezaevinin geçer akçesidir. Bourdieu, sosyal sermayeyi, bir kişinin veya topluluğun; daimi ilişki ağına, bir dereceye kadar kurmuş müsterek tanımlar ve tanınmalara sahip olmasıyla kazandığı gerçek ya da muhtemel kaynakların toplamı olarak tarif eder. Başka bir deyişle sosyal sermaye, böyle bir ilişki ağının harekete geçirdiği güç ve sermayelerin tamamıdır. Sosyal sermaye, sosyal bağlantılardan oluşmakta, belli koşullar altında maddi sermayeye çevrilebilmekte ve bir asillik ünvanı olarak kurumsallaştırılabilmektedir (Bourdieu & Wacquant, 2003, s. 108; Bourdieu, 2010, s. 49). Nitekim cezaevinde kısım sorumlusu, kısım sorumlusu yardımcısı, koğuş sorumlusu gibi mahkûmların kendi aralarında oluşturduğu ünvanlar bulunmaktadır. Bu bakımdan güçlü sosyal ağlara sahip olmak, cezaevinde bir üstünlük kaynağı olarak merkezde yer alanların imtiyazlarını sürdürmek için ellerinde bulundurduğu bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu güç karşısında itaat etmekten başka çaresi olmayan yeni gelenler, yaptırımlara maruz kalmamak için temaslarını kurallara dayalı olarak gerçekleştirmektedir. Bazıları da bu durumu kabullenmiş görünmektedir.

Katılımcıların mevcut düzenle ikinci ilişki tarzı, mevcut düzeni beğenmeyenlerin ilişki tarzıdır. Bunlar, mevcut düzeni beğenmeyen; ancak bunu değiştirebilecek sosyal ağlara da sahip olmayanlardır. Bu kişilerin cezaevindeki eski mahkûmlarla mümkün olduğunca az temas kurmaya çalıştıkları ve kendilerine alternatif ilişki ağları oluşturabilmek için farklı mekânları tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Yani ortamdan uzaklaşmaya, mekânı değiştirerek temas

sıklığını azaltmaya çalışmaktadırlar: “...Şöyle bakıyorum ağzından bi ton küfür, o ona şaka el hareketi bilmem ne, baktığımda o gibi insanlardan ben uzak durdum. Onun için ben kendimi mescide attım... benim gibi olanlar direkt kendini mescide atıyor zaten...” (K20). Mescit, yeni gelenlerin ve mevcut düzenden uzak durmak isteyenlerin bir kaçış yeri, sığınağı haline gelmektedir. Bu alternatif mekân yeni etkileşimlerin, sosyal ilişkilerin ve faaliyetlerin gerçekleştirileceği bir yer olarak sosyal bir muhteva kazanmakta; böylelikle mescit, bir ibadet mekânı olmanın yanı sıra kendine yüklenen bu yeni anlamlarla adeta yeniden üretilmektedir. Lefebvre (2014), mekânın sosyal anlamlara ve değerlere dayalı olarak, mekânsal algıları ve pratikleri belirleyen bir sosyal ürün olduğunu belirtmiştir. Mahkûmların sığınak anlamı yükledikleri mescit, benzer amaçlarla oraya gelenlerin bir buluşma, tanışma ve sohbet mekânı olarak farklı pratiklerin gerçekleştiği bir mekâna dönüşmekte; böylece mekân yeniden üretilmektedir.

Katılımcıların mevcut düzenle üçüncü ilişki tarzı ise güçlü bir sosyal sermayeye sahip olan, mevcut düzeni de beğenmeyen; ancak düzeni değiştirebilecek kadar da güçlü olmayan kişilerin düzenle olan ilişkileridir. Bu kişiler, otoriteyle ilk temaslarını uzlaşma yoluna giderek kurmuştur:

“Koğuşa ilk girdiğimde beni kısım sorumlusunun yanına götürdüler. “Kısım sorumlusu üst ranzada özenle döşenmiş bir yerde oturuyordu. Bana da oturmam için küçük bir tabure getirdiler. Buraya otur dediler. Oturdum. Kısım sorumlusu yukardan bana bakarak uymam gereken kuralları anlatmaya başladı. Burada akıllı uslu olursan, kurallara uyarsan sıkıntı çıkmaz, yok eğer uymazsan ben sana sıkıntı olurum gibi laflar etmeye başladı. Zaten o yukarda oturarak bana tepeden bakıyordu. Yani beni küçümsüyordu. Beni ezmeye çalıştığını anladım.”

Katılımcı, sonucun nereye gideceğini tahmin ettiğinden konuşmayı bölerek araya girmiş ve durumu kendi lehine döndürmeye çalışmıştır. Kısım sorumlusu ile (K17) arasındaki konuşmalar şöyle devam etmiştir:

“Ben cezaevinin kurallarını biliyorum”

“Nasıl yani”

“İlk defa girmiyorum buraya, daha önce girip çıkmışlığım var. -Aslında yok ama girip çıkan arkadaşlardan dinlediğim hikâyeler var, bir de nezarethanede yatmışlığım var o kadar. Ama beni

ezmesini engellemek için öyle konuşuyorum. Konuşmaya devam ettim.”

“Buraya yabancı değilim, cezaevi kültürünü de iyi bilirim. Hem ben teşkilat başkanıyım. -Böyle deyince adam birden irkildi, haa dedi, oturuşunu düzelterek daha yumuşak konuşmaya başladı bu sefer”

“Ya başkanım kusura bakma, buraya ilk gelenler buranın yabancıları oluyor. Nasıl davranması gerektiğini bilmiyorlar. Onun için biz de buranın kurallarını anlatıyoruz ki ilerde sıkıntı çıkmasın”

“Önemli değil”

“Bizim de burda bir düzenimiz var sonuçta”

“Biliyorum. -Bizim düzenimizi bozma demek istiyor aslında bana. -Benim niyetim sessiz sakin cezamı yatıp çıkmak. Kimseyle işim olmaz benim”

“Bizim düzenimize karışmazsan, kimse de sana burda karışmaz”

“Valla benim zaten öyle bir niyetim yok. Ama siz bana karışmazsanız ben de size karışmam. -Ondan sonra geçmiş olsun dediler, yerimi gösterdiler, bir daha bana da bana karışmadılar”

Konuşmanın başlangıcında otoriteyi temsil eden kısım sorumlusu, kendisini mekân olarak daha üst bir yerde konumlandırarak muhatabına hiyerarşik düzendeki yerini belirten bir mesaj göndermiştir. Muhatabını ise küçük bir tabureye oturtturarak onun konumunu belirtmiş, böylece hâkimiyetin kendinde olduğu mesajını daha güçlü bir şekilde karşı tarafa iletmiştir. Mekânsal konumlanma, iletişimdeki güç dengelerini göstermek ve karşı tarafın benliğini aşağılayarak savunma mekanizmalarını boşa çıkarmak için oldukça iyi ayarlanmış gibi görünmektedir. Ancak (K17)'nin güçlü bir sosyal sermayeye sahip olduğu ilk başta hesaba katılmamıştır. Katılımcı, kendi sosyal sermayesini açıkladıktan sonra konuşmanın seyri değişmiştir. Esasında (K17), dışarda güçlü bir sosyal sermayeye sahipken; içerde bu kadar güçlü sosyal ağlara sahip değildir. Katılımcı, otoriteyi değiştirebilecek güce sahip olmadığını farkındadır. Kısım sorumlusu da bu durumun farkındadır ama otoritesinin sarsılmasını istemediği için (K17)'nin başkaldırı niteliğindeki bu çıkışlarını ılımlı bir tavırla karşılamıştır. Konuşmanın başlarında zımni olan bu anlamlar, konuşmanın

ilerleyen bölümlerinde açıkça ifade edilmiş ve iki taraf da uzlaşma yolunu seçmiştir. Katılımcı, sahip olduğu sosyal sermaye sayesinde otoriteyle kurduğu ilk temasın ardından özerkliği kazanmıştır.

“Sosyal Ağlar” alt teması, cezaevindeki mevcut sosyal ağlar da göz önünde bulundurularak içeriği gereği “Düzene Uyuma” alt teması ile ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu temalar altında katılımcılar üç farklı şekilde otoriteyle ilk temaslarını gerçekleştirmiştir: (1) itaat, (2) kaçınma ve (3) başkaldırma. İtaat yolunu seçenler, sosyal sermayeden yoksun olmakla beraber düzene uygun yaşamının kendileri için daha iyi olacağı kanaatini taşımaktadır. Bu nedenle temaslarını kurallar çerçevesinde gerçekleştirmektedirler. Kaçınmayı tercih edenler, düzenden hoşnut olmamakla birlikte onu değiştirebilecek sosyal ağlardan da yoksundurlar. Bu yüzden otoriteyle temaslarını azaltacak alternatif mekânlarda yeni ilişkiler kurma arayışı içindedirler. Başkaldırma yolunu seçenler ise kendilerine bir serbesti sağlayacak ve benliklerini koruyabilecek sosyal ağlara sahipken; içerde otoriteyle çatışmayı göze alabilecek kadar güçlü sosyal ağlara sahip olmayanlardır. Bunlar, otoriteyle temaslarını uzlaşma zemininde, diğerleriyle temaslarını kendi özerk alanlarında genel kuralları bozmayacak şekilde sürdürmektedir. Netice itibarıyla hepsinin ortak yanı, otoriteyi tanımaları ve düzeni bozmayacak şekilde kurallara uygun yaşamalarıdır.

Sosyal ağlar, hem cezaevinde düzenin kurulması, korunması ve devam etmesi noktasında hem de yeni gelenlerin düzenin temsilcileri ve birbirleriyle olan temaslarının düzenlenmesi konularında özne ve iktidar ilişkilerini oluşturan önemli bir güç kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Foucault (2014, s. 141) için iktidar, esasında, bize “yapmamalısın” diyen kişiyi tarif etmektedir. Özne ise iktidarın şekillendirdiği sosyal ilişkiler içinde bağımlılık ve denetim yoluyla tabi olma ilişkisi üzerinden oluşturulmaktadır (Foucault, 2014, s. 63). Bu bağlamda sosyal ağlar, cezaevinde yapılmaması gerekenleri söyleyen iktidarı ve iktidarın şekillendirdiği sosyal ilişki ağı içinde kendine tabi olan özneleri oluşturan bir güç kaynağı olarak tarif edilebilir. Peki, ama bu sosyal ağlar nasıl ortaya çıkmaktadır? Burada yanıtı aranması gereken en önemli sorulardan biri de budur. Katılımcı ifadelerinden anladığımız kadarıyla sosyal ağlar üç şekilde oluşturulmaktadır. İlki, önceden tanıdıklarla; ikincisi, ortak tanıdıklar yoluyla; üçüncüsü ise tanıdıkların kefil olmasıyla oluşmaktadır: “...dediğim gibi genellikle daha önceden tanıdığın insanların tanıştırdığı ya da ortak tanıdıkların varsa biriyle arkadaşlık kurabilirsin.” (K18). Bu konuda (K22) ise benzer ifadelerde bulunarak arkadaşlıkta kefilliğin önemini vurgulamaktadır: “Ya önceden tanıdığın kişilerle arkadaşlık kurarsın ya da ortak bir tanıdığın olur, o kefil olur onun kefil olduğu kişiyle arkadaş olursun.” Sosyal ağların seçilme şekillerini incelediğimizde, mahkûmların temas kuracakları kişileri seçerken güven duyabilecekleri kişiler olmalarının yanında

ilişkilerinin bozulması durumunda onarıcı, arabulucu ve telafi edici mekanizmaları devreye sokabilecek kişiler olmasını da öncelikli tercih sebebi olarak göz önünde bulundurduklarını söyleyebiliriz. Mahkûmların bir sosyal ağ oluşturma potansiyeli taşıyan bu tercihsel eğilimleri, kendi habituslerini yaratmalarının da temelini oluşturmaktadır. Habitus, bir eğilim olarak tarif edilmekle beraber birleşik bir yaşam tarzında, yani bireyler, alanlar ve uygulamalarla ilgili birleşik bir tercih sırasını ifade eden bütünleştirici bir temeldir. Bu yüzden habitus, bir grubun pratikleriyle varlıklarını bütünleştiren tarz birlikteliğini aktarabilen önemli bir işleve sahiptir (Bourdieu, 2016, s. 22). Tarz birlikteliği üyelerin gruba olan aidiyet hissini ve aralarındaki bağı kuvvetlendirerek grup içinde dayanışmanın da oluşmasını sağlamaktadır. Dayanışma, bir direniş ve güç kaynağı olduğu, dolayısıyla bir amaç etrafında birleşmeyi içerdiği için değerlidir. Dayanışmanın olduğu ortamlar kardeşlik duygularının güçlenmesine de vesile olmaktadır (Marshall, 2005, s. 133). Temas kuracakları kişileri benzer özelliklerine göre ve benzer yöntemlerle seçme eğilimi gösteren mahkûmlar, bir araya gelerek bir sosyal ağın can verici köklerini oluşturmaktadır. Bu kökler üzerinde inşa edilen ilişki ağının üyeleri, yaşam pratikleriyle diğerlerinden ayrılmakta ve kendi tarzlarını yansıtan bütünleşik bir yapıya dönüşmektedir. Dayanışma ve güçlü kardeşlik duygularını pekiştiren bu yapı, üyelerin maddi ve manevi varlıklarını bütünleştirdikleri bir sosyal sermayeye dönüşmektedir. Bu bakımdan habituslar; farklılaşmış olmakla beraber farklılaştırıcıdır. Ayrılmıştır, ayırdır ve ayrımlar oluştururlar (Bourdieu, 2016, s. 21). Öte yandan diğerlerinden ayrılan bu sosyal ağa kimlerin ne şekilde gireceği bellidir. Çünkü bu yapı, üyelerine artık çeşitli fırsatlar ve imtiyazlar sunan bir sosyal sermayeye sahiptir ve girişi belirli şartlara bağlanmıştır. Weber'in kavramlaştırmasıyla bu yapı "kapalı" ilişki özelliği göstermektedir. Weber (2012, s. 153) bir ilişkiyi, öznele manasına ve bağlayıcı kaidelerine göre, belirli kişilerin katılımını kabul etmiyor, kısıtlıyor yahut belirli şartlara tabi kılıyorsa dışardakilere "kapalı" olarak tanımlamaktadır. Aynı şekilde bir grubun üyeleri de dışardan aralarına katılmak isteyenleri sınırlandırıyor ya da katılım için belirli kurallar koyuyorsa bu grup da kapalı ilişki biçimi sergiliyor demektir. Muhtemelen burada da grup, sahip olduğu ayrıcalıkları daha fazla kimseyle, üstelik tamamen yabancı olan kişilerle bölüşmek istemediği için kapalı ilişkiler sergilemektedir. Yani grup çıkarları iktidarı elde etmek için tekelci bir yaklaşım tarzını gerekli kıldığından; dışa kapanma özelliği göstermektedir. Bu ilişki tarzı, cezaevinde sosyal eşitsizlik ve tabakalaşmanın oluşumuna zemin hazırladığı gibi güç ilişkilerini de açığa çıkarmaktadır. Kapalı ilişkiler, sürekli bir rekabet ve çatışma potansiyelini bünyesinde barındırdığı için rakiplerin sayısı arttığında, bir grup, ortak özellikler etrafında birleşerek diğerlerini dışarda tutmaya çalışmaktadır. Giderek bir çıkar grubu hüviyetine bürünen bu yapıda, üyeler, kendi aralarında iş birliği yaparak yabancıların gruba katılmasına müsaade etmemektedir. Grup üyeleri sahip

oldukları sosyal ağları sayesinde seçkin bir yaşam şansı yakalayabilmektedir (Weber, 2012, s. 155). Cezaevindeki bu ilişki tarzını, toplumu sosyal tabakalaşma, eşitsizlikler ve güç ilişkileri çerçevesinde analiz eden Marx'ın bakış açısıyla da değerlendirmek mümkündür. Marx, "bugüne kadarki tüm toplum tarihi bir sınıf mücadelesi tarihidir" (Marx & Engels, 2005, s. 44) derken, üç önemli noktaya temas etmiştir. İlki, ekonomik konumu ya da sınıfı aynı olan kişiler, birlikte hareket etme eğilimi gösterirler. İkincisi, ekonomik sınıflar toplumdaki en önemli gruplardır ve insanlık tarihi bunların tarihinden ibarettir. Üçüncüsü, birbirlerine düşman olan bu sınıflar birbirleriyle çatışma halindedir ve toplumların nasıl geliştiği bu çatışmaların sonucuna göre belirlenir. Toplumu farklı çıkarları olan farklı sosyal topluluklar arasındaki çatışmalar bakımından inceleyen Marx'a göre tarihin itici gücü sınıf çatışmalarıdır ve toplumların gelişme süreci zıtların çatışmasına dayanan diyalektik yasaya göre gerçekleşmektedir (Wallace & Wolf, 2012, s. 110-112). Marx, sınıf kavramına özgül bir tanımlama getirerek onu mülkiyetle olan ilişkisi bakımından ele almıştır. Buna göre sınıf, mülkiyetle ilişkileri birbirlerine benzeyen kişilerden oluşmaktadır: ya mülkiyetleri yoktur ya da sahip oldukları mülk tipi aynıdır (Wallace & Wolf, 2012, s. 130-131). Marx, "kendi başına sınıf" ve "kendi için sınıf" olmak üzere iki tür sınıf ayrımı yapar. Sınıf bilincine ulaşmamış proleter sınıf için "kendi başına sınıf" tanımlaması yaparken; sınıf bilincine sahip olan ve örgütlü bir gruba dönüşen sınıf içinse "kendi için sınıf" tanımlamasını kullanır (Grabb, 1984, s. 53). Marx'ın tanımlamaları ve kavramları ile ifade edecek olursak, cezaevinde kendi gücünün farkına vararak örgütlü bir yapıya dönüşen sosyal sermaye sahiplerinin oluşturduğu sınıf, "kendi için sınıf" olarak nitelendirilebilir. Bu sınıf, sahip olduğu ayrıcalıklarıyla otorite sahibi olurken; dışardakilerle çıkarları uyuşmadığı için karşı karşıya gelmekte ve çatışma doğal olarak kaçınılmaz olmaktadır. Marx'ın çatışma kuramına göre açıklarsak cezaevinde otoriteye maruz kalanlar ile otoriteye kafa tutanlar, mevcut otoriteyle karşı karşıyadır ve aralarında sürekli bir çatışma vardır. Daha önce katılımcı (K17) örneğinde gördüğümüz gibi kafa tutma biçiminde açığa çıkan bu çatışma, "Mekân Paylaşımı" teması altında daha görünür olmaktadır.

"Mekân Paylaşımı" alt teması araştırmada en çok içerik belirtilen temalardan biri olmuştur. Aynı mekânı zorunlu olarak paylaşmak durumunda olan karşıt görüşlü mahkûmlar, ilk temaslarını çatışma şeklinde gerçekleştirmektedir: "*Birlikteydik ve çok kavgalar çıktı aramızda... Aramızda solcular da var, silah kaçakçıları da var, döviz kaçakçıları da var... Yani çok ciddi bunaltıcı kavgalar oldu.*" (K10). Bir diğer katılımcı ise yaşanan çatışmaları şöyle aktarmaktadır:

"Cezaevinde tanımadığımız insanlar tabii ki çoktu. Çünkü cezaevinin bir mantığı vardı o zamanki ihtilalin bir mantığı vardı, nedir? Sağı solu ve adli suçları bir arada tutma

mantığı vardı ve onu sloganlaştırmışlardı: karıştır barıştır. Güya bizi barıştıracaklardı. Biz hiçbir zaman barışık olmadık.” (K19).

Anlaşılabacağı üzere çatışma, sınıf bilinci gelişmiş “kendi için sınıflar” arasında yaşanmaktadır. Burada gerçekleşen çatışmayı, zıt kimliklerin, paylaştıkları mekânda kendi koşullarını ve çıkarlarını geçerli kılmak için giriştikleri bir egemenlik mücadelesi olarak görmemiz mümkündür. Devrimci ve muhafazakâr ideolojiye sahip mahkûmların giriştiği bu mücadele, kaçınılmaz olarak çatışmayı doğurmaktadır. Çatışmalar bazen ortak müştereklerde uzlaşmayla sonuçlansa da sürekli devam etmektedir:

“...bazı insani değerlerimiz veya insani hasletlerimiz...vardı. ...onlar da işkence görüyordu, biz de işkence görüyorduk. İşkenceden çıkıp gelmiş bir insan gördüğümüzde bizde ilaç varsa onlara veriyorduk. Onlarda ilaç varsa bize veriyorlardı. Yani cezaevi içersinde bir insanı kaybetmemek gerektiği fikrine ulaştık... kavganın bize bir fayda getirmeyeceğini de içerde idrak ettik. O zaman zoraki bir sulh anlaşması, gizli bir sulh anlaşmasıyla cezaevi hayatımızı devam ettirdik yani.” (K19).

İnsani hasletlerde ortaya çıkan uzlaşma, kendi yaşam koşullarını geçerli kılma noktasında tekrar çatışmaya dönüşmektedir:

“Saz çalıyorlar, ... Dere dere kızıl dere diye türküler, ...efendim namazı da biz cemaatle kılıyorruz... Dedim ki N. Bey, büyüklüğü için, ona vardım. Dört dakika dedim, şu farzi kılana kadar arkadaşlar sazi keserlerse dedim, ondan sonra siz çalın biz de dinliyek dedim, ...Ondan sonra onların gözüne baktı, tamam tamam dedi H. Bey dedi. Geldik biz namaza durduk, ...Daha birinci rekâta yine tıngırtı başladı, yüksek sesle, oy dere kızıl dere diye, namazı zor bitirdik. Namazı da farzin selamını verdikten sonra aramızda daha tahammülü az olan arkadaşlarımız var ya celaletli, lan Allahsızlar dedi bi namaz da mı kıldırımıycaksınız dedi, yürüyün Allah Allah. Biz kırk kişiyiz onlar altmışar kişi kavgaya geldik.” (K10).

Burada, ideolojik motivasyonla yaşanan çatışma, bir anlaşmayla sonuçlansa da çatışma döngüsünün devam ettiği görülmektedir. Diyalektik olarak, karşıt olanların çatışması sonucunda mevcut durum, mahkûmların farklı

bir sosyal gerçekliği kurduğu sulh ortamına doğru evrilmektedir. Bir sınıfın tam egemenliğini sağlayamaması ve kendi koşullarının geçerli olduğu bir düzeni inşa edememesi ise çatışmanın devamına neden olmaktadır. Bu durum, (K2)'in ifadelerinden anlaşılacağı üzere “1984 yılında bizler tamamen ayrılıp kendi arkadaşlarımızla beraber yatmaya” başlayıncaya kadar devam etmiştir. Esasında siyasi mahkûmlar, adli mahkûmlarla birlikte kalmaya başlamadan önce burada kurulu bir düzenin varlığı söz konusudur. Ancak siyasi mahkûmların gelmesiyle adli mahkûmların düzeninin bozulduğu ve bir otorite boşluğu olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü çatışmanın daha üst sınıf bilincine sahip iki grup arasında yaşandığı; adli mahkûmların ise kaybolan otoritelerini geri alma konusunda bir girişimde bulunmadığı anlaşılmaktadır. O halde çatışma, otorite boşluğunda otoriteyi ele geçirme ve mevcut otoriteyi indirip yerine geçme şeklinde iki türlü gerçekleşmektedir. İlki, sınıflar arası bir mücadele iken; ikincisi iktidara sahip olanlar ile ona meydan okuyanlar arasında zor kullanarak gerçekleşmektedir ki bu bir devrimdir. Sonuçta her ikisi de sınıfsal bir mücadeledir ve iktidar yeni gelenlere devredilmektedir. Düzen, yerini yeni gelene bırakmakta bir bakıma seçkinler yer değiştirmektedir. Pareto'ya (2018) göre, mevcut seçkinlerin zayıflaması yahut sayılarının azalması, yerlerine yenilerinin gelmesi için uygun zemini hazırlar. Eskilerin yerini, ideolojileri ve inançları olan, sınıf dayanışmasına ve grup sadakatine sahip, zor kullanarak iktidarı ele geçiren yeni seçkinler alır. Kısaca, çatışma kuramlarına göre sosyal değişme, sosyal düzen, dolayısıyla sosyal gerçeklik, çatışma yoluyla ve diyalektik yasaya göre gerçekleşmektedir. Berger ve Luckmann da diyalektiği kendi kuramlarında kullanmalarına rağmen; onların diyalektik anlayışı, Marx'ın diyalektiğinden farklıdır. İlk olarak Berger ve Luckmann (2018) insanın var olan bir dünya içine doğduğu verili bir sosyal gerçeklikten diyalektiği başlatır. Sonrasında ise diyalektik, birey-toplum arasında gidip gelen insanın toplumu üretmesi, toplumun insanı etkilemesi ve toplumsallaşmanın gerçekleştiği döngüsel bir süreçte devam eder. Marx'ta ise diyalektik, bireyin aktif değil grubun bir parçası olduğu sınıflar arasındaki bir süreçtir. Bu araştırmanın bulguları da insanların ilk temaslarını bazı durumlarda sınıflar arası mücadele ve çatışma temelinde gerçekleştirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla, çatışma kuramlarının sosyal gerçekliğin inşasında oldukça karmaşık olan güç ilişkilerini açıklama potansiyeli göz önünde bulundurulmalıdır. Bu açıdan, Berger ve Luckmann'ın kuramlarının çatışma kuramlarından yeterince istifade etmediği ve verilmiş bir sosyal gerçeklikten yola çıkarak kuramlarını oluşturdukları yönündeki eleştirilerin (Hamilton,1977) haklı gerekçelere dayandığını belirtmek gerekir. Gerçekten de Berger ve Luckmann'ın kuramlarında oldukça karmaşık olan çıkar, çatışma ve güç ilişkileri yüzeysel olarak ele alınmış gibi görünmektedir.

“Mekânsal yakınlık” da mahkûmların ortak bir mekânı ortak bir zamanla paylaşmalarına vesile olduğu için ilk temasların kurulmasında etkili olan unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani mahkûmlar, ortak bir mekânda birlikte diğerlerinden daha uzun süre karşılaşmaktadır. Bu ise mahkûmlar arasında temas sıklığını artırarak iletişimi başlatmaktadır. Bu, uzun yolculuklarda yan koltukta oturan kişiyle sohbet etme ihtiyacı duymak gibidir. Mekânsal yakınlık, yüz yüze temasların gerçekleşmesini ve mekânın taraflar için eşit ölçüde erişilebilir olmasını sağlar. Mekânsal ortaklıkta her şey görüş, duyuş ve erişim mesafesinde olduğundan; zamansal ve mekânsal ortaklığa dayanan sosyal temaslar yakınlığı ve müşterekliği artıran içeriklere sahip olabilir (Schutz, 2020, s. 334). Dolayısıyla, sosyal bir varlık olan insan, belirli bir süre aynı mekânı paylaştığı kişilerle iletişim kurma ihtiyacı hissetmektedir. Bu nedenle mahkûmlar arasında ilk temasların kurulmasında; mekân olarak yakın olma, aynı mekânı paylaşma gibi unsurlar motivasyon kaynağı olabilmektedir.

“Ortak Paydalar” alt temasında, mahkûmların ortak noktalarda birleşerek kurdukları ilk temaslar incelenmiştir. Buna göre, mahkûmların aynı ideolojiye sahip olmaları, ortak faaliyetlerde bulunmaları, ortak paylaşımlarda bulunmaları ve aralarında yardımlaşmaları, ortak bir payda olarak mahkûmları bir araya getirmekte ve birbirleriyle temas kurmalarını sağlamaktadır.

İlk temasın kurulmasında “ideolojik yakınlık” kodu, sadece siyasi mahkûmlar tarafından belirtilmiş olup; adli mahkûmlar bu konuda içerik belirtmemiştir. Siyasi mahkûmlar, daha önce tanımadığı; ancak aynı ideolojiye sahip olduğunu bildiği kişilerle daha rahat temas sağlamıştır. İdeolojik yakınlık, duygusal bir yakınlık oluşturmanın yanı sıra, taraflarda, birlikte daha huzurlu bir ortamda yaşanabileceği düşüncesi oluşturduğu için ilk temasın sağlanmasında etkili olabilmektedir. “Ortak faaliyetler”, “ortak paylaşımlar” ve “yardımlaşma” da mahkûmların ilk temaslarını sağlamalarında önemli motivasyon kaynaklarıdır: “... kurslara, etkinliklere katılan kişilerle de tanışma imkânın oluyor.” (K18). Mahkûmların cezaevindeki kurslara, etkinliklere, sportif faaliyetlere, boş zaman faaliyetlerine ve dini faaliyetlere katılmaları; birbirlerine bir şeyler ikram etmeleri, yemeklerini paylaşmaları ve birbirlerine yardımcı olmaları gibi bazı ortak paydalarda buluşmaları, mahkûmların ilk temaslarını kurmalarında önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmıştır. Böylelikle mahkûmlar, ortak bir zeminde, ortak bir zamanı ve mekânı yüz yüze ilişkilerle deneyimlerken; bu deneyimlerin yaşandığı alanlar da mahkûmlar için bir tanışma mekânına dönüşmektedir. Bu noktada mekân, temas ve etkileşimleri mümkün kılan bir anlam kazanmaktadır.

“Zaman Kıstası” alt temasında, mahkûmların ilk temaslarında zamanı bir kıstas olarak kullanmaları ve müşterek zamanların ilk temaslar üzerindeki

belirleyici etkileri incelenmiştir. Buna göre mahkûmlar, temas kuracakları kişilerin davranışlarında samimi olup olmadığını anlamak için onları bir tür “samimiyet testi” ne tabi tutmaktadır. Bu sayede mahkûmlar, temas kuracakları kişilerin dindarlıklarında gerçekten samimi olup olmadıklarını ya da davranışlarının altında başka çıkarlarının olup olmadığını test etmektedirler: *“Tanımadığın kişilerin arkadaşlığı samimi mi değil mi bilemezsin. Çıkarı için mi seninle konuşuyor, laf mı taşıyor bilemezsin. Bunu anlamak için çok zaman lazım.”* (K1). Bunun yanında “müşterek zamanlar” da ilk temasların sağlanması için bir fırsat vesilesi olabilmektedir: *“Boş zamanlarımızda sohbet edebilme fırsatı yakalayabiliyorduk. Tanışmalarımız genelde bizim bu müşterek boş zamanlarımızda olurdu.”* (K19). Serbest zaman etkinlikleri sosyal dayanışmaya ve bütünleşmeye vesile olur. Bu etkinliklere katılanlar arasında yakınlaşmalar yaşanır. Bireylerin tanışmalarına ve sosyal ilişki ağlarını genişletmelerine olanak tanır (Aytaç, 2017, s. 95). Burada odaklanmamış ve odaklanmış etkileşimlerin birlikte yaşandığı da söylenebilir. En az iki kişinin aynı mekânı paylaştığı zamanlarda bir sosyal etkileşim oluşmaktadır. Sosyal etkileşim yani kişinin başka kişilerle karşılıklı sözlü veya sözsüz etkileşimi, odaklanmış ya da odaklanmamış olabilir. Odaklanmamış etkileşimler; etkileşimi az, insanların doğrudan konuşamadığı durumlarda veya sözel iletişimin olmadığı yerlerde gerçekleşir. Bu iletişim türünde, insanların jest ve mimikleri simgesel bir önem kazanmaktadır. Odaklanmış etkileşim ise insanların diğerlerinin söyledikleri ve yaptıklarıyla doğrudan ilgilendiklerinde gerçekleşmektedir (Goffman, 2017, s. 93-94). Birbirlerini tanımayan ama aynı mekânı paylaşan mahkûmların karşılaşmalarında, sözlü olmayan bir etkileşim oluşmaktadır. Sosyal etkileşim, sözlü olmayan iletişimle, mahkûmların beden dili, jest ve mimikleri ile birbirleri hakkında bilgi sahibi olması ve onların hakkında bir fikir edinmeye başlaması şeklinde gerçekleşmektedir. Sonrasında birbirlerinin yaptıklarıyla ilgilenmeye başlayan mahkûmlar, sözlü iletişime geçerek odaklanmış etkileşimi başlatmaktadır. Odaklanmış etkileşimin başlamasıyla mahkûmların daha yakın temaslarda bulunduğu anlaşılmaktadır.

“Bireysel Özellikler” alt temasında, mahkûmların ilk temaslarını gerçekleştirmede öne çıkan kişilik özellikleri incelenmiştir. Buna göre mahkûmlar, ilk temaslarını gerçekleştirirken aktif ya da pasif bir tavır sergileyebilmektedir. Bireylerin bu karakter özellikleri “dışa dönüklük” ve “içer kapanıklık” şeklinde kodlanmıştır. Temasların sağlanmasında dışa dönüklük özelliği yüksek olan mahkûmların ilişkiyi başlatan taraf olduğu ve bu kişilerin kendi aralarında daha kolay iletişim kurdukları görülmüştür: *“Misal, birinin çenesi çok düşük değil mi çok şaka yapıyor, çok konuşuyor, çok konuşan insan birbirini çekiyor zaten...”* (K20).

İçine kapanık olan mahkûmların ise temaslarını kendini diğerlerine açabildiği ölçüde ve yüzeysel olarak gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır:

*“...Ahmet, Mehmet selamünaleyküm, aleyküm selam.
Bunun ötesinde gel, git veya yemek zamanı, sayım zamanı
gibi belli başlı komutların dışında muhataplığınız olmuyor.
Ancak o size kendini açarsa, dertleşmek isterse oturup
tanıyorsunuz.” (K19).*

Temasların kurulmasında bireyler ilk önce kendilerini tanıtarak başlayabilir ve tanıtma esnasında selamlama merasimi kısa olmalıdır. Zira koyu bir muhabbete başlayabilmek için bireylerin yeterince bağları bulunmamaktadır (Goffman, 2017, s. 120). Bununla birlikte etkileşim sürecinin bireysel farklılıklar arz ettiğini belirtmek gerekir. Özellikle dışa dönüklük özelliği gösteren hoşsohbet, arkadaş canlısı olan girişken kişiler, temas kurma safhasını daha etkin kullanabilmektedirler. Burada, etkileşimi başlatılabilme, yönetebilme ve yönlendirebilme gibi kişisel özellikler belirginleşmektedir. Hartley (2010, s. 309) girişkenlik özelliklerini güçlü ve akıcı konuşma, ifadelerin açık ve anlaşılır olması ile pratik ve hazır cevaplar verebilme olarak sıralamıştır. Dışa dönük ve girişken kişiler, sahip oldukları bu özellikleriyle daha rahat iletişim kurabilmekte ve karşıdaki kişiyi etkileyebilmektedir. Bu durum, mahkûmların ilk temaslarını başlatmalarında bireysel özelliklerinin etkili olduğunu göstermektedir.

4.2. Kaynaşma

“Kaynaşma” uğrağında katılımcıların karşılıklı olarak anlamlı ilişkiler üretmeye başlamaları incelenmiştir. İlk temas sonrasında ilişkilerini devam ettirme niyetinde olan kişiler, aralarında bir bağ kurarak ikinci bir aşama olan kaynaşma evresine geçmektedirler. Bir bakıma arkadaşlık öncesi bir evreyi temsil eden bu aşamada ilişkilerin sürdürülüp sürdürülmeyeceğine karar verilmektedir. Bu tema altında, “Bağlantı” alt teması ile “Tanışıklık” ve “Dindarlık ve güven” kodları oluşturularak, mahkûmlar arasındaki bağların nasıl geliştiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bağlantı, insan ilişkilerinin devam etmesi için gerekli olan bir koşuldur. Cezaevindeki mahkûmlar için bu koşulu sağlamanın bir yolu önceden “tanışık” oldukları kişilerdir. Bu yolu tercih eden mahkûmların, daha önceden tanıdığı kişilerle ilişkilerini geliştirmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Önceden tanıdık olanlar, haklarında az çok fikir sahibi olunan kişilerdir ve mahkûmlar için bu kişilerle ilişkileri geliştirmeye çalışmak, geçmişini hiç bilmediği kişilerle ilişki kurmaya çalışmaktan daha rasyonel bir tutumdur. Çünkü cezaevinde bir kişinin geçmişine ait bilgi sahibi olmak, onun güvenilir bir kişi olup olmadığı hakkında fikir

sahibi olmak anlamına gelmektedir. Bu da bir sosyal ilişkiyi geliştirebilmenin ön şartı gibi görünmektedir:

“Yani o güven ilişkisi olmadığı için zaten doğru dürüst ilişki kurabilme şansın da yok zaten, yine orada kendi tanıdığın insanlarla ilişki kurabiliyorsun, diğerleriyle orada bir ilişki kurman mümkün değil zaten, çünkü konuştuğun her şeyi aşıya (idareye) götürüyorlar. Kimin ne olduğunu bilemiyorsun ki o şeyin ortamın içerisinde.” (K2).

Esasında mahkûmların tanıdık olanlara yaptığı vurgu, cezaevine ilk giriş sürecinden başlayarak devam etmektedir. Yani mahkûmlar cezaevine ilk giriş anından itibaren tanıdık birilerini aramaya başlamaktadır. İlişkilerini önceden tanıdıklarıyla iletirmek isteyen mahkûmlar, kaynaşma evresine daha hızlı geçebilmekte, böylece sosyal ağlarını diğerlerinden daha önce oluşturabilme şansı yakalayabilmektedirler. Ancak bu evre halen bir test evresidir ve ilişkilerin bozulabilme ihtimali devam etmektedir. Kaynaşma evresi, ilişkilerin devam etmesi için mahkûmların arasındaki bağları kuvvetlendirecek içeriklere sahip olmalıdır. Kimin ne olduğunun bilinmediği bir ortamda ise aranan içeriklerin ortak bir geçmişe sahip olma ve güven ilişkisini geliştirecek davranışlarda bulunma olduğu anlaşılmaktadır. Giddens (1999, s. 98-107) sosyal hayattaki eylemlerin çoğunlukla, kaygı, şüphe ve utanç durumu kapsamında gerçekleştiğini, aktörlerin ise ancak güven duygusuyla bu duyguların üstesinden gelebileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla sosyal ilişkilerin devam edebilmesi için aktörlerin deneyimlemesi gereken, güven ya da ontolojik güvenlik duygusudur. Aktörlerin sosyal hayattaki aktiviteleri, ontolojik güven duygusuna sahip olmaları ile yakından ilişkilidir. Sosyal hayatta gündelik etkinliklerin yeniden üretilmesini sağlayan rutinleşmenin oluşması da yine ontolojik güvenin varlığına bağlıdır. Zira insanlar, eylemlerini yinelerken bir tehditle karşılaşmayacaklarından emin olmalıdır. Bu nedenle sosyal gerçekliğin oluşmasında güven duygusu hayati öneme sahiptir.

Bağlantı sağlamanın bir diğer yolu ise “dindarlık ve güven” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yolu tercih eden mahkûmlar ise bağ kuracakları kişilerde dindarlık ve güvenilir olma özelliklerini aramaktadır. Burada iki türlü güven arayışı söz konusudur. İlki, bağ kurulması düşünülen kişinin gerçekten dindar olduğuna güvenebilme; ikincisi, bu vesileyle dindar olan kişilere güven duyulabileceği şeklindeki inanıştır. Yani öncelikle kişinin dindarlığından emin olma, emin olduktan sonra bu kişiye güvenerek ilişkiyi geliştirme şeklinde bir arayış söz konusudur. Diğer taraftan mahkûmlar, dindarlıklarından emin oldukları kişilerin kendilerine zarar vermeyeceğini düşünmektedir: “... *hani bi de artık ordaki insanlar da biliyor yıllardır yani gerçekten şöyle mahkûma baktığında*

biliyorlar bi çok mahkûm kimden zarar gelir kimden gelmez. Bu gerçekten dine yönelmiş bundan artık kimseye zarar gelmez diyorlar." (K20). Din ve dindarlık gibi olguların, insan eylemlerine, dürüstlük ve güvenilirlik gibi üstün meziyetler olarak yansıdığına dair bir zihniyetin oluşmasında önemli bir motivasyon sağladığı görülmektedir. Gündelik hayata olan yansımaları ile bireylerin yaşam tarzları ve tercihlerini belirlemede etkili olan din ve dindarlık, bireysel etkileşimlerde ise ilişkilerin geliştirilmesinde etkili olmaktadır. İnsanlar genellikle dinin emirlerinden içtenlikle etkilenmiş kişilerin dürüst olduğuna ve bu kişilerin hareketlerinde farklı bir bağın olduğuna inanmaktadır (Smith, 2018, s. 245). Bu nedenle bireylerin dindarlık algısı, kişisel bağların geliştirilmesine katkı sunabilmektedir. Kaynaşma evresinde mahkûmların din ve dindarlık algısının davranışlarına yansıyan bir motivasyon kaynağı olarak yer aldığı anlaşılmaktadır.

Kaynaşma evresinde mahkûmlar, birbirleriyle daha fazla zaman geçirmekte, koğuştta, bahçede, mescitte, yemekhanede vb. mekânlarda sohbet ederek birbirlerini daha yakından tanımaya çalışmaktadır. Bu sürecin sonunda (K18)'in ifadesiyle kafaları uyuşanlar, bağlarını bir sonraki aşamaya taşıyarak arkadaş olmaktadır: *"Koğuştta, bahçede insanları ölçer tartarsın, kafanın sardığı adamlarla arkadaş olursun."* Katılımcı ifadesinden anlaşılacağı üzere bu evre bazı kıstasların geçerli olduğu bir sınama evresidir ve her bağlantı arkadaşlıkla sonuçlanmamaktadır. Bazı ilişkiler bu evrede kalmakta, bir sonraki aşamaya geçememekte, yani sadece tanıdıklık düzeyinde kalan yüzeysel ilişkiler şeklinde devam etmektedir. Tanıdık, arkadaştan altta konumlanmış kişidir. Birbirlerine "tanıdık" olanlar tam manasıyla birbirlerini tanıyamazlar. Yani kişisel manada bireyin kendine has kişiliği hakkında derin bilgi sahibi değildirler. Bu manada tanıdıklık, isimle hitaptan, bir başlangıç, giriş olan takdimden ibarettir. Karakterin, kimliğin tanınması ise tanıdıklıktan farklı bir şeydir (Simmel, 2016, s. 15). Bu evrede; tanışma, tanıştırma, selamlaşma, hâl hatır sorma, birlikte zaman geçirme gibi yüzeysel ilişkilerin gerçekleştiği görülmektedir. Mahkûmların birbirlerini daha yakından tanımaları, birbirlerinin sırlarını paylaşmaları, birbirleri, aileleri ve yakın çevreleri hakkında daha derin bilgi sahibi olmaları ise bir sonraki evre olan arkadaşlık/ dostluk evresinde gerçekleşmektedir.

4.3. Arkadaşlık / Dostluk

"Arkadaşlık/Dostluk" uğrağı, kaynaşma evresini başarıyla geçen mahkûmların artık ilişkilerini daha samimi bir zeminde sürdürdükleri, birbirlerinden emin oldukları, sırlarını paylaştıkları, birbirlerinin kişiliği hakkında derinlemesine bilgi sahibi oldukları bir evreyi temsil etmektedir. Böylece mahkûmlar arasındaki ilişkiler, sıkı bağlarla örülü, büyük ihtimalle uzun süreli ve kurumsallaşmış bir yapıya dönüşmektedir. Arkadaşlık ve dostluk arasında

niteliksel olarak bir fark bulunduğunu söylemek mümkün olsa da kurumsallaşmış bir ilişki tarzını ifade ettiği için bu araştırma kapsamında iki ilişki tarzı tek tema altında toplanmıştır. Bu tema altında mahkûmların ilişkileri “Samimiyet” alt teması ile “Yakın ilişkiler kurma” ve “Eski dostlar” kodlamaları oluşturularak incelenmiştir.

Cezaevinde arkadaşlık/dostluk kurmak iki şekilde gerçekleşmektedir. Mahkûmlar ya cezaevinde tanışarak yakın ilişkiler geliştirdikleri kişilerle arkadaş olmakta ya da daha eski dostlarıyla arkadaşlıklarını devam ettirmektedirler. Cezaevinde kurulan arkadaşlıklar, ilişkilerin daha önce belirttiğimiz aşama ve testlerden geçerek gelişmesi, karşılıklı olarak gerekli kriterlerin sağlanması ve samimiyetin oluşması şeklinde gerçekleşmektedir. Sonuçta ise arkadaşlık, yeni bir sosyal gerçeklik olarak mahkûmlar tarafından inşa edilmiş olmaktadır: *“Kendime yakın hissettiğim kişileri tebessümle yemeğe veya çaya davet ederim ve ortak noktalarımız olursa samimi güzel bir arkadaşlık kurarım. Çünkü orada başka kişilerle, arkadaşlarıyla aile gibisin.”* (K12). Görüleceği üzere katılımcı ifadesi aslında tüm bu süreci özetler niteliktedir: Duyular, duygular, paylaşımlar, ortak noktalar, samimiyet ve sonuçta arkadaşlık kurma bir süreç olarak gelişmektedir. Burada, mahkûmlar tarafından ilk elden yeni bir sosyal gerçekliğin kurulduğu söylenebilir.

Mahkûmların eski dostları ile ilişkilerini devam ettirmeleri ise var olan bir sosyal gerçekliğin yenilenerek tekrar üretilmesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim Berger ve Luckmann (2018), dışsallaştırma uğrağında sosyal gerçekliğin, yeni kurumsallaşmaların oluşturularak gerçekleştirilebileceği gibi mevcut kurumsal yapıları devam ettirme suretiyle de kurulabileceğini belirtmiştir. Cezaevinde eski dostları değerli kılan şey, öyle görünüyor ki ortak bir geçmişe sahip olmak ve bu geçmişe dayanan bir güvenin varlığıdır. Mahkûmlar, yeni biriyle bağ kurmanın riskini almaktansa daha sağlamcı bir tavır takınabilmektedir. Bu da oldukça normaldir:

“Yüzüne karşı ne kadar samimi olsa da gerçek yüzünü bilemezsin. Belki senden para koparmaya çalışıyordur, belki senden geçinmek istiyordur, her türlü insan var içerde ve bunları camiden toplayıp getirmemişler cezaevine, sonuçta hepsi benim gibi suç işleyip gelmiş oraya. Aynı şekilde beni tanımayan insanlar da benim için öyle düşünüyordur, düşünmek zorunda yani normal. Bu yüzden içerde eski dost kıymetlidir. Dışarda da öyle ama içerde daha kıymetlidir. İçerde böyle bir arkadaşın varsa her şeyin o olur senin. Dardını paylaşacağın odur, ailen odur cezaevinde.” (K1).

Cezaevinde, eski dostlara ailenin ferdi olma gibi bir anlam yüklendiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle kendisine çok büyük bir kıymet atfedilen “eski dostlar” ilişki kurulacak insanlar arasında öncelikli ve ayrıcalıklı kişiler olmaktadır. Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus, mahkûmların sosyal gerçekliği kurarken her iki yolu birlikte deneyimleyebildikleridir. Yani bir mahkûm eski dostlarıyla ilişkilerini devam ettirirken; diğer taraftan yeni arkadaşlık ilişkileri kurabilmektedir. Bu açıdan, cezaevinde tek bir sosyal gerçeklikten bahsetmek yerine, çoklu sosyal gerçekliklerin oluşturduğu bir yaşam dünyasından bahsetmek daha isabetli olacaktır.

Sonuç

Bu araştırmada, birbirini tanımayan insanların ilk temaslarını nasıl kurdukları, temasların hangi motivasyonlardan beslendiği ve etkileşimlerin hangi süreçlerden geçerek sosyal gerçeklik kazandığı; zaman, mekân ve din etkileşimleri bağlamında analiz edilmiştir. Berger ve Luckmann’ın “Gerçekliğin Sosyal İnşası” kuramlarından esinlenerek gerçekleştirilen araştırma kapsamında, kurama getirilen eleştiriler değerlendirilmiş ve “gerçekliğin sosyal inşası” fenomeni farklı bir bakış açısıyla analiz edilmeye çalışılmıştır.

Berger ve Luckmann’ın kuramları incelendiğinde, sosyal gerçekliğin inşa sürecinin dışsallaştırma aşamasıyla başladığı görülmektedir. Bu araştırmanın bulgularına göre ise, insanlar arasındaki etkileşimlerin dışsallaştırma evresine geçmeden önce “ilk temas” ve “kaynaşma” olarak temalandırılan iki uğraktan daha geçtiği görülmüştür. Yani kuram, kurulu bir yaşam dünyasından yola çıkarak tasarlanmış ve sosyal gerçekliğin analizi bu kurulu düzen üzerinden yapılmıştır. Bu nedenle, insanlar arasındaki ilk tanışmaların nasıl gerçekleştiğine dair açıklamaları; ancak kurulu bir düzenin varlığından bahsederken anlamlı olmaktadır. Bu araştırma sürecinde de Berger ve Luckmann’ın sosyal gerçekliği analiz ederken geliştirdiği kavramların, yalnızca kurulu bir düzenle ya da kurumsallaşmış yapılarla ilişkilendirildiğinde kullanışlı olduğu görülmüştür. Cezaevinde mevcut sosyal düzeni ve sosyal ağları incelerken oldukça yararlı olan kavramsallaştırmaların; duyuları, duyguları, kişisel tercihleri, güç, çatışma ve çıkar ilişkilerini açıklamada yetersiz kaldığı görülmüştür. Başka türlü söyleyecek olursak, Berger ve Luckmann’ın kuramları, kadim bir mahalle kültürü olan bir yerleşim yerine, yeni taşınan birinin insani etkileşimleriyle kurduğu sosyal gerçekliği açıklamada oldukça başarılı iken; yeni bir yerleşim yerindeki insani etkileşimlerin sosyal gerçekliğe nasıl dönüştüğünü açıklamada yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla “Toplum nasıl mümkün olur?” sorusunun yanıtı, insanların ilk temaslarını nasıl gerçekleştirdiğini ve ilişkilerini sürdürme kararlarını almalarında hangi unsurların etkili olduğunu içermelidir. Diğer taraftan, Berger ve

Luckmann'ın sosyal gerçekliğin kurulmasında yüz yüze ilişkilere ve ilişkilerin şimdi ve buradallığına yaptığı vurgu oldukça kıymetlidir. Bu araştırmanın bulguları da kişiler arasında anlam üreten ilişkilerin zaman-mekân birikteliğinde ve yüz yüze etkileşimlerle gerçekleştiğini göstermiştir.

Zorunlu birikteliklerin yaşandığı cezaevinde birbirlerini tanımayan insanların ilk temaslarını gerçekleştirirken öncelikli olarak gözlem yaptığı, belirli bir süre gözlem yaptıktan sonra temas kurmaya başladıkları görülmüştür. Kurdukları temaslarında ihtiyatı elden bırakmayan mahkûmların birbirleriyle etkileşimlerinde oldukça mesafeli oldukları ve seçici davrandıkları anlaşılmıştır. Zira aralarında henüz bir güven duygusu oluşmamıştır. Ortak paydalar, mahkûmların tanışmaları için bir imkân sağlasa da mahkûmların tercihi ortak tanıdıkları olan kişilerle ya da bu kişilerin kefil olduğu kişilerle ilk temaslarını kurmak yönünde olmuştur. Çünkü bu kişiler en azından güven duydukları birilerinin tanıdıklarıdır. Mekânsal yakınlık, beraberinde fiziksel yakınlığı da sağladığı için doğal olarak temasların kurulmasına vesile olmuştur; ancak bu temasların da yüzeysel olduğu anlaşılmıştır. Mahkûmlar, kurulu bir düzenle karşılaştıklarında ise temasların kurallara dayalı olarak gerçekleştirilmesi gerektiği gerçeği ile yüzleşmişlerdir. Mahkûmlar, burada nesnel bir gerçekliğin dayatmalarını deneyimlemiştir. İçe kapanık yapıda olanlar, bütün bu süreçlerden daha fazla etkilenmiş ve başkalarının kendileriyle temas kurmasını beklemiştir. Dışa dönük olanlar ise bireysel özellikleriyle temaslarını daha kolay gerçekleştirmiştir.

Cezaevinde ilk temasların ardından geçilen kaynaşma aşamasında, önceden tanıdıkların ve dindarlığın etkili olduğu görülmüştür. Önceden tanıdıklar, zamansal birikteliğin varlığını temsil etmektedir. Yani bu kişilerin kendi aralarında zaten bir geçmişi vardır. Bu nedenle önceden tanıdıklar, ilişki kurulacak kişiler arasında bir tercih sebebi olmuştur. Dindarlığın ise samimiyet kurulacak kişilerde aranan bir özellik olduğu anlaşılmıştır. Bu şekilde gelişen ilişkiler, samimiyet sonrasında arkadaşlığa dönüşmüştür.

Cezaevinde, kaynaşma aşamasından sonra ya önceden tanıdıklarla ilişkilerin geliştirildiği ya da dindar olduğundan emin olunan kişilerle samimiyet kurulduğu ve arkadaşlık ilişkilerinin başlatıldığı anlaşılmıştır. Eski dostlar ise kendisinden en çok emin olunan insanlar olarak ilişkilerin devam ettirildiği kişiler olmuştur.

Sosyal gerçekliğin kurulmasında ve yeniden üretilmesinde zaman ve mekân önemli bir yere sahiptir. İlk temasların kurulmasından tanışma, kaynaşma ve arkadaşlık/dostluk ilişkilerinin gelişmesine kadar beraber geçirilen her aşama, zamansal ve mekânsaldır. Yani sosyal ilişkilerde zaman ve mekân belirleyici

unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasında zamanın ve mekânın yaşantımızdaki belirleyici rolü, dikkatten kaçırılmayacak şekilde belirgindir. Gündelik yaşamdaki pratikler ve insanlar arasındaki etkileşimler, belirli bir zamanda ve belirli bir mekânda gerçekleşir. Günlük hayatın tekrarlanması bile zamansal ve mekânsaldır (Urry, 2015, s. 103). Bu bağlamda, cezaevinde kurulan sosyal gerçekliklerin zaman ve mekân bağlamından bağımsız olması düşünülemez. Cezaevindeki yaşam dünyası incelendiğinde, kurulan ilişkilerin zaman-mekân birlikteliğinin geliştirdiği etkileşimlerle, yüz yüze ve bireyler arasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Cezaevindeki sosyal dünyada, farklı bir zaman ve mekân deneyimi yaşayan mahkûmların, deneyimlerinde zamana ve mekâna öznel anlamlar yükledikleri görülmüştür. Zaman, cezaevinde geçirilmesi gereken takvimsel bir olgu olmaktan çıkarak; kişiler arası etkileşimlerin gerçekleşmesinde kılavuzluk yapan bir anlama bürünmüştür. Buna göre cezaevinde zaman, bir test aracıdır. İnsanların niyet ve davranışlarında samimi olup olmadıklarını anlamak için bir yol göstericidir. Mahkûmların kimlerle etkileşim kuracaklarına karar verirken, tercihlerine kılavuzluk eden temel ölçüttür. Gözlemleri sonucunda yaptıkları değerlendirmelerinde, duyularına ve duygularına yön veren, duyguların oluşmasını sağlayan bir değerdir. Ortak anıların oluşturulduğu bir geçmiş, bir tarih birliğidir. Ontolojik güveni oluşturan temel unsurdur. Cezaevindeki yaşam dünyasına uyum sağlamada, burada geçerli olan kuralları öğrenmede, yeni bilgi stokları oluşturmada ve farklı bir sosyal gerçekliğin kurulmasında geçirilen yaşantısal bir süreçtir. Böylece zaman, fiziksel, ölçülebilir mekanik bir anlayıştan çıkarak mahkûmlar arasında anlamlı ilişkiler kurulmasını sağlayan sosyal bir hüviyete bürünmüştür. Çelik'e (2010) göre de zaman, sosyal bir hüviyete sahiptir. Ona göre zaman, bireyin toplumsal varlığını ve etkileşimlerini belirleyen temel bir kategoridir. Zamansal algılar ve pratikler gündelik hayatta, insanların birbirleriyle ve çevresi ile ilişki kurmasını sağlayan bir iletişim kodudur. Zaman, kişiler arası etkileşimleri, toplumsal davranışları ve dünyayı koordine etme işleviyle sosyaldır ve bu manada zaman, toplumlara ve kültürlere özgü anlamlı semboller sistemini oluşturan "sosyal zaman"dır. Bu nedenle kültürel faktörlerle beraber sosyal zaman, özellikle dini inanç ve pratiklerle yakından ilişkilidir. Böylece cezaevinde zaman, önceleri göreceli bir deneyimken kendine yüklenen bu ortak anlamlarla cezaevinde bir yaşam dünyası inşa etmenin iletişim kodu olmuştur.

Bir iletişim kodu olarak sosyal zaman, mahkûmların ibadet yeri olan mescitte yeni ilişkilerin başlamasına ve gelişmesine vesile olmuştur. Başlangıçta ibadet için ayrılan bir mekân olan mescit, sonrasında mahkûmların kendi aralarında kurduğu düzenden kaçmak isteyenlerin sığınağı olmuştur. Burada buluşan mahkûmlar, ilk başlarda ibadet amacıyla mescide gitmese de mescitte

geliştirdikleri ilişkilerle ibadete yönelmişlerdir. Günay (2020, s. 276) bireylerin aralarında kurduğu arkadaşlık bağlarının beraberinde dini ve manevi bağlara dönüşebileceğini, böylelikle oluşan arkadaş gruplarının ortak inanışlara bağlanarak ortak ritüelleri gerçekleştirebileceğini belirtmiştir. Cezaevinde de mescitte başlayan etkileşimler, dini duyguların oluşturduğu güven hissiyle birleşerek mahkûmları ortak değerlerde bir araya getirmiştir. Bu durum, özellikle bir anlam krizi içinde olan çağımızda (Berger & Luckmann, 2016) dinin, halen sahip olduğu ortak anlam stoklarıyla insanlar arasındaki bağları kuvvetlendirdiğini ve bütünleşmeyi sağlayan değerleri bünyesinde taşıyan önemli bir kurum olduğunu göstermektedir.

Mescit örneğinde olduğu gibi cezaevinde pek çok farklı mekâna mahkûmların farklı anlamlar yükledikleri görülmüştür. Cezaevinde koşu alanları, ranzalar, yemekhaneler, havalandırma bahçeleri, atölyeler, konferans salonları, spor salonları, kütüphane gibi alanlar, hatta banyo ve tuvalet gibi en mahrem alanlar bile mahkûmların birbirlerini gözlemediği, davranışlarını süzdüğü, sohbetlerin, tanışmaların gerçekleştiği, tanıdık olanların, eski dostların buluşma fırsatı yakaladığı mekânlar olarak işlev görmeye başlamıştır. Bu nedenle (K18)'in ifadelerinden de anlaşılacağı gibi mahkûmlar için bir kurs atölyesi, ayrı koşu alanlarında kalan eski dostların bir araya gelebildiği bir mekân olarak sosyal bir anlam içermektedir. Bahçe, volta atarken mahkûmların sohbet ettikleri, bazen yeni tanışmaların gerçekleştiği bir mekândır. Yemekhaneler, yemek ortaklıklarının olduğu, paylaşımların gerçekleştiği, sosyal etkileşimlerin yaşandığı bir mekân olmaktadır. Kısaca cezaevinde mekân, üzerinde gerçekleşen sosyal ilişkilerin niteliğine göre anlam kazanan bir yerdir. Bu açıdan cezaevinde mekân, sadece dört duvarla çevrili geometrik bir şekil değil, üzerinde gerçekleşen ilişkiler ve bağlantılar kapsamında okunması gereken bir olgudur.

Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak cezaevinde mekânın kullanım ihtiyacına göre değişken bir yapıya sahip olduğu anlaşılmıştır. Buna göre mescit, sohbet amaçlı kullanılabilirdiği gibi koşu alanları da ibadet amaçlı kullanılabilir: *“Özel gün ve gecelerde misal, saat 10'da mescitler kitlenir ki içerde şeyler olmasın diye. Bu günlerde biz havanın durumuna göre ya bahçede ya da koşu alanlarında ibadetlerimizi yapardık.”* (K20). Burada, mahkûmların deneyimlerine göre mekânın da değişerek farklı anlamlara büründüğü anlaşılmaktadır. Öyleyse cezaevinde mekân, sosyal bir içeriğe sahip olmakla birlikte devingen bir forma sahiptir.

Cezaevinde mekân, mevcut düzenin temsilcileri ile yeni gelenler arasında güç ve iktidar ilişkilerini barındırmakla aynı zamanda siyasaldır. Bu bağlamda cezaevinde mekânın hiyerarşik bir düzene göre konumlandırıldığı ve

bir tahakküm aracı olarak kullanıldığı görülmüştür. Siyasi mahkûmlar içinse mekân zaten siyasaldır. Karşıt görüşlü grupların bir araya geldiği mekânda, kavgalara dönüşen ideolojik çatışmalar yaşanmıştır. Mekân, grupların kendi sembollerini hâkim kılmaya çalıştığı bir iktidar alanına dönüşmüştür. Buna göre mekân ya devrimci şarkıların söylendiği ya da dini ritüellerin gerçekleştiği bir yere dönüşerek iktidarın kimde olduğunun göstergesi olacaktır. Lefebvre (2014, s. 63-69) de mekânın siyasal içeriğe sahip olduğu yönünde tespitlerde bulunmuştur. Bu araştırmanın bulguları da mekânın siyasal içerikler barındıran bir kavram olduğunu göstermiştir.

Özetle, cezaevinde zaman, başlangıçta bitirilmesi gereken bir süre iken; sosyal bir iletişim kodu haline dönüşmüştür. Zaman, ilişkilerin geliştirilmesinde bir kıstas olurken, arkadaşlar arasında tarih birliği olmuştur. Mekân, dış dünyadan tecrit edilmiş, dört duvar arasına sıkıştırılmış bir anlam ifade ederken; temasların, tanışmaların ve arkadaşlıkların kurulduğu, bünyesinde güç ve iktidar ilişkilerini barındıran sosyal ve siyasal içerikli anlamlar kazanmıştır. Din; sekülerleşme teorilerinin iddiasının aksine vicdan, inanç, ibadet ve ritüel boyutlarıyla sınırlandırılan bireysel alandan çıkarak, anlam üreten yapısıyla, birleştirici ve bütünleştirici işlevleriyle sosyalleşmenin de kaynağı olmuştur. Dolayısıyla, cezaevinde sosyal gerçeklik; zaman-mekân etkileşimi bağlamında ve dinin ortak anlamlar üreterek bu gerçekliğin oluşmasına sunduğu katkılarla inşa edilmiştir. Önceleri sekülerleşme teorilerine destek veren Berger de sekülerleşmenin sona ermiş bir mesele olmadığını ifade etmekle birlikte iddiaların aksine sosyal hayat üzerinde dinin halen etkili bir kurum olduğunu kabul etmiştir.

Bu araştırmanın sonuçları, birbirini hiç tanımayan insanların zaman ve mekân birlikteliği zemininde bir araya geldiklerinde, nesnel bir dünyanın varlığı olmadan da kendi sosyal düzenlerini kurabildiklerini göstermiştir. Aynı zamanda insanların mevcut bir yaşam dünyasının parçası olarak ilişkilerini devam ettirebildiğini ve bu sırada yeni ilişkiler kurabildiğini de göstermiştir. Cezaevindeki yaşam dünyasının aktörleri; ilk gelenlerin, tekrar gelenlerin ve mevcut olanların rollerinin sürekli değiştiği bir döngü içinde yaşamlarını yeniden inşa etmektedirler.

Çıkar Çatışması Bildirimi: *Yazarlar, çıkar çatışması bildirmemiştir.*

Etik Kurul Onayı: *Bu araştırma, Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu 28/09/2021 tarih ve 392 numaralı kararı ile onaylanmıştır.*

Ek Beyan: *Çalışmaya 1. yazar %60, 2. yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.*

Kaynakça

- Aron, R. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2017). İşlevselci Yaklaşım Açısından Boş Zaman Sosyolojisi: Kurumlar, Süreçler, Etkinlikler. İçinde S. Karaküçük, S. Kaya, B. M. Akgül (Ed.). *Rekreasyon Bilimi 2*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Berger, P. L. (2011). *Kutsal Şemsiye Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (2016). *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi, Modern İnsanın Yönelimi*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (2018). *Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. İstanbul: Atif Yayınları.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel Bir Antopoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye Biçimleri. İçinde M. M. Şahin, A. Z. Ünal (Ed.). *Sosyal Sermaye*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Pratik Nedenler*. İstanbul: Hil Yayın.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çelik, C. (2010). *Sosyal Zaman ve Din*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Durkheim, E. (1992). *Über Soziale Arbeitsteilung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Durkheim, E. (2016). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (2015). *Etnometodolojide Araştırmalar*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Giddens, A. (1999). *Toplumun Kuruluşu: Yapılaşma Kuramının Ana Hatları*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Giorgi, A. (1997). The Theory, Practice, and Evaluation of the Phenomenological Method as a Qualitative Research Procedure. *Journal of Phenomenological Psychology*, 28(2), 235-260. <https://doi.org/10.1163/156916297X00103>
- Goffman, E. (2016). *Timarhaneler*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Goffman, E. (2017). *Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Grabb, G. E. (1984). *Theories of Social Inequality*. Holt, Rinehart and Winston of Canada, Limited.
- Günay, Ü. (2020). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hamilton, P. (1977). *Knowledge and Social Structure*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hsieh, F. H. & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches To Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288. <http://dx.doi.org/10.1177/1049732305276687>

- Kara, Z. (2013). *Toplumla "Yüzleşme": Yüz Nakli Üzerine Fenomenolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kaypakoğlu, S. (2010). *Kişilerarası İletişim: Cinsiyet Farklılıkları Güç ve Çatışma*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. & Engels, F. (2005). *Komünist Parti Manifestosu*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. London: Sage.
- Pareto, V. (2018). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Schutz A. (2020). *Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Smith, A. (2018). *Ahlaki Duygular Kuramı*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Simmel, G. (2015). *Modern Kültürde Çatışma*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Simmel, G. (2016). *Gizliliğin ve Gizli Toplumların Sosyolojisi*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Strauss, A. & Corbin, J. (2014). *Basics of Qualitative Research Techniques*. Newbury Park, CA: Sage.
- Tekinal, M. & Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 153-182.
- Urry, J. (2015). *Mekanları Tüketmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Van Manen, M. (2007). Phenomenology of practice. *Phenomenology & Practice*. 1(1), 11-30. <https://doi.org/10.29173/pandpr19803>
- Wallace, R. A. & Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum*. (Cilt I). İstanbul: Yarı Yayınları.
- Weber, M. (2018). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Yarı Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zhang Y. & Wildemuth B. M. (2009). Qualitative Analysis of Content. in B. Wildemuth (Ed.) *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library*. Westport, CT: Libraries Unlimited.

SOSYOLOJİK BAKIŞLA ÇÖLLEŞMENİN TOPLUMA YANSIYAN ETKİLERİ*

Bilal KILINÇ**

Öz

Artan dünya nüfusuyla birlikte küresel olarak doğada, iklimde, kültürde ve davranışlarda hissedilir derecede değişiklikler meydana gelmektedir. Evren bir ekosistemler bütününden oluşmakta, canlılar ise bu sistemin bir parçasını oluşturmaktadır. Ekosistemde meydana gelen bir aksaklık, içinde bulunan canlıları da etkilemektedir. Aynı şekilde içeride meydana gelen bir tahribat tüm ekosistemi de etkilemektedir. Araştırmada, Catton ve Dunlap tarafından ortaya atılan İnsanı doğaya hükmeden bir varlık olarak gören İnsan İstisnai Paradigma (İİP) ile insan ve doğanın bir bütün canlı organizma olduğunu savunan Yeni Ekolojik Paradigma (YEP) ele alınmıştır. Ayrıca araştırmada kapitalizmin eleştirisi olan Eko-Marksist Perspektif kapsamında kapitalizmin etkisi olan sermaye için emeğin sömürüldüğü gibi doğanın da sömürüldüğü anlayışını eleştiren kuram incelenmiştir. Son yıllarda meydana gelen doğa tahribatı insan eliyle üretilmiş risk olarak adlandırılmaktadır. Bu değişiklikler ışığında son 10 yılda dünya gündeminde yerini koruyan küresel iklim değişikliği tüm canlılar üzerinde geri dönüşü olmayan etkiler bırakmaktadır. Bu çalışma küresel iklim değişikliğinin türevleri olan çölleşme, kuraklık ve obruk oluşumlarının sosyolojik perspektif çerçevesinde ele almayı hedeflemiştir. Araştırma da karma metot uygulanmış olup nicel araştırma metotlarından yarı yapılandırılmış anket ile 53 katılımcıyla görüşülmüş ve nitel araştırma yöntemlerinden ise derinlemesine mülakat yöntemiyle 11 kişi ile görüşülmüştür. Araştırmada elde edilen bulgulara göre Konya-Karapınar, çölleşme ve obruk oluşumları ile büyük bir risk altındadır. Bölgenin jeolojik yapısı ve yıllık yağış miktarı bakımından fakir olmasına ek olarak insan faaliyetleri çölleşme ve obruk oluşumlarını artırmaktadır. Karapınar ve çevresinde sulu tarım yapılması İİP ile hareket edilmesi bölgede kuraklığı ve obruk oluşumlarının sayısını artırmıştır. Yeraltı sularının, sondaj ile aşırı

* Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından "Sosyolojik Bakışla Çölleşmenin Topluma Yansıyan Etkileri Konya Karapınar Örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, kilincbilal0670@gmail.com; ORCID: 0000-0003-4266-8490

Makale Gönderim Tarihi: 06/11/2023, Makale Kabul Tarihi: 16/05/2024

kullanılması ülkemizde kuraklığın şiddetini artırmıştır. Bunlara neden olan en önemli eksiklik ise coğrafi koşullara uygun bölgesel tarım politikasının olmamasıdır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Çölleşme, Kuraklık, Obruk, Çevre Sosyolojisi, Konya-Karapınar.

The Effects of Desertification on Society from a Sociological Perspective

Abstract

With the increasing world population, there are noticeable changes in nature, climate, culture, and behavior globally. The universe consists of a whole ecosystem, and living organisms are a part of this system. A disruption in the ecosystem affects the living organisms in it. Likewise, destruction occurring within the ecosystem affects the whole ecosystem. In the research, the Human Exceptional Paradigm (IRP), which sees Man as a being that dominates nature, and the New Ecological Paradigm (NEP), which argues that man and nature are a whole living organism, were discussed by Catton and Dunlap. In addition, within the scope of the Eco-Marxist Perspective, which is a criticism of capitalism, the theory that criticizes the understanding that nature is exploited and the exploitation of labor for capital, which is the effect of capitalism, is examined. The destruction of nature that has occurred in recent years is called man-made risk. In light of these changes, global climate change, which has been on the world agenda for the last 10 years, has irreversible effects on all living things. This study aims to address desertification, drought, and sinkhole formations, which are derivatives of global climate change, within the framework of a sociological perspective. Mixed methods were applied in the research, and 53 participants were interviewed with semi-structured questionnaires from quantitative research methods and 11 with in-depth interview methods from qualitative research techniques. According to the research findings, Konya-Karapınar is at great risk from desertification and sinkhole formations. In addition to the geological structure of the region and the problematic annual rainfall, human activities increase desertification and sinkhole formations. Irrigated agriculture in and around Karapınar, acting with the Human Exceptional Paradigm, has increased the number of droughts and sinkhole formations in the region. Excessive use of groundwater through drilling has increased the severity of the drought in our country. The most important deficiency that causes this is the lack of a regional agricultural policy suitable for geographical conditions.

Keywords: Climate Change, Desertification, Drought, Sinkhole, Environmental Sociology, Konya-Karapınar.

Giriş

Küresel iklim değişikliğinin oluşmasında insan faktörünün etkili olduğu görülmektedir. Dünya nüfusunun artması ile birlikte 21.yy'ın en önemli çevresel tartışma konusu haline gelen küresel iklim değişikliği insan hayatını ekonomik, sağlık ve sosyal açıdan olumsuz etkilemektedir. İklim değişikliğinin temel aktörünün insan olması birtakım problemleri beraberinde getirmektedir. İnsanların kapitalist bir sistem içinde daha zengin olmak istemeleri ve kırsal alanların kentsel hale gelmesi, toprağa olan ihtiyacın ve tüketimin artması problemlerin doğmasına neden olmaktadır. En büyük problem ise doğanın bozulması, tahrip edilmesi ve tekrar kendini yenileyememesidir. Kentleşmenin ve aşırı yapılaşmanın sonucunda tarım arazilerinde tahribat meydana gelmektedir. Arazi tahribatından da öte iklimsel değişimler gıda stokunu ve insan sağlığını olumsuz etkilemektedir.

Son yıllarda yaşanan doğa olayları insan sağlığını ve güvenliğini etkilemektedir. Bu çevresel problemleri göz ardı etmek ya da önem derecesi olarak en son ele alınacak konu olarak görmek, gelecek olan felaketlerin alt yapısını oluşturmaktadır. Akademik kaynak açısından ele alınan konular, problemin teknik kısmını oluşturmaktadır. Problemin toplumsal yönü eksik kalmakta ve yeterince bu alana önem verilmemektedir. Unutulan bir şey var ki insanoğlu ve doğa aynı dünyada varlıklarını sürdürmekte ve her ikisi de birbirine bağlı, muhtaç bir şekilde varlıklarını devam ettirmektedirler. Bu durumu unutan insan, doğaya en fazla tahribatı vererek kendi hayatını riske atmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma çevresel sorunlara toplumsal açıdan bakmayı ve bu problemin toplumsal nedenlerini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Son 10 yılda dünyanın küresel problemleri arasında olan kuraklık, çölleşme ve arazi tahribatı insan hayatını etkilemektedir. Teknik anlamda arazinin tahribatı ve çölleşme, arazi yapısıyla ilgili olsa da çölleşme insan faktörüyle hızlandırılan arazi bozulumu olarak tanımlanmaktadır. UNCCD (1995) Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'nde (UNCCD) tanımlanan çölleşme; kurak, yarı kurak ve nemli iklim bölgelerinde doğal ve insan faaliyetleri neticesinde zarar görmüş arazi tahribatı olarak tanımlanmaktadır. Popüler anlamda çöl, insanların gözünde geniş kumlardan ve tepelerden oluşmaktadır fakat çöl sadece geniş kumlar olarak görülmemekte yeryüzünde arazi tahribatı olarak görülmektedir. Türkiye Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Strateji Eylem Planı

(ÇMUSEP) (2019) 'a göre *doğal ve üretim alanlarındaki bu tahribat, yoksulluk, yetersiz sağlık, gıda güvencesinde eksiklik, biyolojik çeşitlilik kaybı, su kıtlığı, iklim değişikliğine dayanıklılığın azalması ve zorunlu göç gibi birçok ekonomik, sosyal ve çevresel soruna yol açmaktadır*. Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesinin temel amaçlarından biri arazi tahribatının etkilerini hafifletmektir. Özellikle temel geçim kaynağını topraktan sağlayan toplumlar çölleşme ve türevlerinden doğrudan etkilenmektedirler. Dolaylı olarak etkilenenler ise kentlerde yaşayan insanlardır. Son yıllarda yağışların azlığı, kuraklığın artması, arazi tahribatının hızlanması, yer altı sularının plansızca kullanılması tarım sektörünü ve tarımdan elde edilen ürünleri ekonomik açıdan ve ürün kalitesi açısından olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkilerden dolayı arazisini terk etmek zorunda kalan insanlar kentlere göç etmekte ve bu göç ile birlikte birçok problemde beraberinde gelmektedir. Bu problemler arasında kentlerde meydana gelen çarpık yapılaşma, işsizlik, suç ve şiddet yer almaktadır. Çölleşmenin meydana gelmesinde doğal faktörler ön planda görülse de, çölleşmenin hızlanmasında ana aktör insan faaliyetleridir. Toprağın ve yer altı sularının bilinçsiz bir şekilde kullanılması, metre kareye düşen yağış miktarının az olduğu bölgelerde su ihtiyacının fazla olduğu tarım ürünlerinin yetiştirilmesi, arazi tahribatını, erozyonu ve çölleşmeyi hızlandırmaktadır. Bu doğa olaylarının oluşmasında iki faktör ön plana çıkmaktadır. Doğal nedenler ve insan faktörleridir. Doğal nedenlere, yağışın az olması, bitki örtüsünün cılız olması, yer şekilleri, mevsimsel özellikler eklenebilir. İnsan faktörlerine ise doğanın tahrip edilmesi, sera gazı etkisi, tarım arazilerinin imara açılması, aşırı sulama, yeraltı su kaynaklarının bilinçsizce kullanılması, aşırı otlatma, ormanların tahribatı gibi faktörler söylenebilir.

UNCCD (2021) verilerine göre dünya genelinde 110 ülkede etkili olan çölleşme 1 milyar insanı ekonomik, sağlık, eğitim alanında olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca çölleşme, etki alanları bakımından, dünyanın 40 milyon metre karesinde etkili olduğu görülmektedir. Bu ülkeler arasında Türkiye de önemli oranda çölleşme, erozyon ve arazi tahribatı ve sonuçlarından etkilenmektedir. Türkiye'nin hâkim olduğu coğrafi özellikler olarak kurak, yarı kurak, nemli, aşırı nemli ve çöl ikliminin etkili olduğu Akdeniz iklim özelliklerini taşımaktadır. Anadolu coğrafyasında yer alan Türkiye tarihsel olarak birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, birçok toplumu içinde barındırmış tarihsel süreçte birçok medeniyetin ekip biçtiği ve son yıllarda hassaslaşan bir toprak yapısına sahiptir. Türkiye'nin çölleşme konusunda yapmış olduğu en iyi çalışmalardan biri olan Çölleşme Hassasiyet Haritasına göre *Türkiye'nin %22,5'i yüksek çölleşme hassasiyetine sahip iken %50,9'u ise orta düzey çölleşme hassasiyetine sahiptir* (ÇMUSEP, 2019:20). Türkiye'de meydana gelen çölleşme,

erozyon ve arazi tahribatı sonucu oluşan olgular olarak ÇMUSEP, (2019:20) rapora göre;

“Yanlış arazi kullanımları sonucu tarım, orman ve mera alanlarındaki erozyon; tarım, mera arazilerindeki tahribat, verimlilik azalması veya kaybı; orman, sulak alan, bozkır gibi doğal ekosistemlerin tahribatı ve biyolojik çeşitlilik kaybı; verimli tarım ve mera alanlarının amaç dışı kullanımı ve usulsüz faydalanmalar, hızlı nüfus artışı ve kentleşmenin getirdiği olumsuz etkiler gerçekleşen temel olgulardır.”

Türkiye Tarım ve Orman Bakanlığı, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü'nün (ÇEM) belirtmiş olduğu raporda ana hatlarıyla meydana gelen çölleşme, erozyon ve arazi tahribatına sebep olan tek faktör insan faaliyetleridir. Ormansızlaşma, erozyon, arazi tahribatı ve kuraklık gibi doğa olaylarını tek bir problem olan çölleşme adı altında toplanabilir. Bu açıdan araştırmamızın temel problem konusu çölleşmedir. Türkiye'de çölleşmenin en önemli ve yıkıcı nedenleri arasında erozyon birinci sırada yer almaktadır. Erozyona sebep olanlar ise insan davranışlarıdır. İnsanların yeraltı sularını düzensiz bir şekilde ve aşırı kullanmaları, bununla beraber doğal kaynakların bozulması, meraların insanlar aracılığıyla aşırı bir şekilde otlatılması, ormanların bilinçsiz bir şekilde kesilmesi, düzensiz yerleşim yerlerinin oluşturulması, toprakların zirai ilaçlar ile kirlenmesi, hayvancılıkla birlikte doğal su kaynaklarının kirlenmesi gibi insan faktörleriyle meydana gelen nedenler sonucunda Türkiye çölleşme risk bölgesi içine girmiştir (ÇEM, 2013). Türkiye de çölleşme maruz kalmış ve toprak yapısı bakımından buna müsait olan en hassas bölge Konya/Karapınar'dır. Özellikle 1960'lı yıllarda Konya-Karapınar çevresinde meydana gelen çölleşme Türkiye'nin toprakları bakımından ne kadar hassas olduğunun bir kanıtıdır. Meydana gelen bu çölleşme Türkiye'de tarım ürünlerinin yetişmesine büyük zararı olmuş ve geçimini tarımdan sağlayan hane halkına ekonomik olarak kayba neden olmuştur (Aksay, Ketenoğlu ve Kurt, 2005). Gelişmiş ülkelerde meydana gelen çölleşmeden dolayı ekonomik kayıplar diğer ekonomik kollardan biri olan sanayi ve endüstriyle telafi edilebilmektedir fakat Türkiye'de diğer ekonomik kollarda da sıkıntıların olması, çölleşmenin zararlarını telafi etmede güçlük yaşatmaktadır.

Araştırmamızın temel amacı Konya-Karapınar çevresinde yaşayan halkın çölleşme problemine bakışı ve sosyo-ekonomik açıdan bu problemten nasıl etkilendiklerini sosyolojik perspektif açısından araştırmaktır.

Kavramsal Çerçeve

Küresel İklim Değişikliğine Bağlı Olarak Türkiye’de Su Yönetimi

Su tüm canlılara hayat kaynağı olan ve uğrunda savaşlar verilen, ülkelerin sınırlarını belirleyen en temel hayati kaynaktır. Bu denli önemli bir kaynağın ise akılcı bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Dünyanın su kaynakları olarak okyanuslar, denizler, akarsular, göller, yağışlar ve yeraltı sularından oluşmaktadır. Türkiye’nin üç tarafının denizlerle çevrili olmasına rağmen içilebilen tatlı su kaynağı oldukça azdır.

Devlet Su İşleri (DSİ) (2004) Türkiye’deki sektörel bazda kullanılan suya bakıldığında;

Tablo 1. Türkiye’de sektörel bazda kullanılan su bilgileri

Tarımsal sulama	44 milyar m ³
İçme suyu-sanayi suyu	13 milyar m ³
Toplam kullanılan miktar	57 milyar m ³

Tablo 1’e bakıldığında en çok su kullanılan alan tarımsal sulamadır. Türkiye’de tarımsal sulama planlamasının çiftçinin ihtiyacına göre olması su rezervlerinin plansızca kullanılmasına neden olmaktadır (Aküzüm, Çakmak ve Gökalp, 2010).

Türkiye gibi su kaynakları bakımından kıt olan ülkelerde su yönetimi özellikle önemlidir. Tarımsal sulama, Türkiye’deki su kullanımının büyük bir bölümünü oluşturduğundan, bu alandaki planlama ve yönetim büyük önem taşır. Çiftçinin ihtiyaçlarına dayalı olarak tarımsal sulamanın planlanması, su kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak için kritik bir faktördür. Ancak, bazı durumlarda, plansız ve etkisiz sulama uygulamaları su kaynaklarının israf edilmesine ve su stresi yaşanan bölgelerde su kıtlığına neden olabilir. Bu nedenle, suyun etkin ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi için çeşitli önlemler alınmalıdır. Damlama sulama, yağmurlama sulama gibi suyun daha verimli kullanılmasını sağlayan sulama tekniklerinin teşvik edilmesi önemlidir.

Çiftçilere su tasarrufu konusunda eğitim verilmesi ve suyun bilinçli kullanımını konusunda farkındalığın artırılması gerekmektedir. Tarımsal faaliyetlerin su kirliliğine yol açmaması için önlemler alınmalı ve su kalitesinin korunması için gereken tedbirler alınmalıdır. Su kaynaklarının bütüncül bir şekilde

yönetilmesini sağlayacak entegre su yönetimi planlarının oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir.

İklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkileri göz önünde bulundurularak, iklim değişikliğiyle uyumlu su yönetimi stratejileri geliştirilmelidir. Türkiye gibi su kaynaklarının sınırlı olduğu ülkelerde, suyun etkin ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi için bu tür önlemler alınarak su kaynaklarının gelecek nesillere aktarılması ve su güvenliğinin sağlanması önemlidir.

Küresel İklim Değişikliği Nedenleri ve Etkileri

İnsan Faktörlü İklim Değişikliği

İklim değişikliği tüm dünyayı etkisi altına almış ve hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye’de ise iklim değişikliğinin etkilerini görmek mümkündür. Küresel iklim değişikliğinin nedenleri arasında insan ve davranışlarının payı diğer nedenler arasında en yüksek olanıdır. Ormanların yok olması, arazi tahribatı, yer altı su seviyelerinde düşüşler, erozyon, kuraklık ve çölleşme gibi sorunların arkasında yatan sebep insan kaynaklı iklim değişikliği ile doğrudan bağlantılıdır. Sanayi Devrimi ile birlikte fosil yakıt kullanımının artması, şehirleşme, ormanların tahribatı, plansızca kullanılan yeraltı suları ile birlikte antropojenik (insan kaynaklı) küresel iklim değişikliği hayatı olumsuz yönde etkilemektedir.

İnsan Kaynaklı Sera Etkisi ve Küresel Isınma

Devlet Planlama Teşkilatı (2000) (DPT)’nin İklim Değişikliği Raporu’na göre güneşten gelen ısı dalgalarının bir kısmı troposferde emilir, bir kısmı ise atmosferde emilerek uzaya kaçar. Atmosferdeki gazların yeryüzünden yansıyan ışınların geçmesini engellemesi ve tam olarak ışınların uzaya kaçmaması durumunda yeryüzünün ısınmasına neden olmakta ve bu durum ise ‘Sera Etkisi’ olarak adlandırılmaktadır. Doğal olarak sera etkisi yer yüzeyinin ısınmasını ve iklim olaylarının oluşmasını sağlamaktadır. İnsan faktöründen kaynaklı sera gazının şiddetinin artması Güneş’ten gelen ışınların atmosferden geçemeyerek engellenmesi sonucu yeryüzü sıcaklığının artmasına neden olmaktadır. Fosil yakıtların kullanımının artması, sanayi faaliyetlerinin artması, arazi tahribatı, şehirleşmenin artması ve bununla birlikte tüketimin artması atmosferdeki karbondioksit ve metan gazlarının artması sonucu doğal sera etkisinin şiddetinin artmasına neden olmuştur (DPT, 2000). İnsan kaynaklı sera etkisinin artması sonucu ortalama sıcaklık değerlerinde artış olduğu görülmüş ve iklimsel olayların değişmesine neden olmuştur. Türkeş (2008:32)’e göre Küresel ısınma;

“Sanayi devriminden beri, özellikle fosil yakıtların yakılması, ormansızlaşma, tarımsal etkinlikler ve sanayi süreçleri gibi çeşitli insan etkinlikleri ile atmosfere salınan sera gazlarının atmosferdeki birikimlerin

hızlı artışa bağlı olarak, şehirleşmenin de etkisiyle doğal sera etkisinin kuvvetlenmesi sonucunda, yeryüzünde ve atmosferin alt katmanlarında (alt ve orta troposfer) saptanan sıcaklık artışı olarak tanımlanmaktadır.”

İklim Değişikliğinin Olası Etkileri

Küresel iklim değişikliği sonucunda dünya genelinde sıcaklıkların artması, kara ve deniz buzullarının erimesi, iklim dönemlerinin değişmesi, deniz ve okyanus seviyelerinin yükselmesi, küresel anlamda kuraklıkla birlikte salgın hastalıkların artması ve bu problemlerin tüm dünyada yayılması sonucu insan sağlığının olumsuz yönde etkilenmesi öngörülmektedir (IPCC, 1996b). İklim değişikliğinin sonuçlarından biri olan küresel ısınma sonucu Dünya genelinde bitki örtüsünden yoksun olan bölgelerde kuraklık ve yer yer çölleşmenin etkilerini görmek mümkün olacaktır. İklim değişikliği ile birlikte iklimsel olaylarda düzensizlikler, metre kareye düşen yağış miktarlarında değişiklikler, kuvvetli rüzgârlar ve kasırgalar olması muhtemel olaylardır. Muhtemel olan bu olaylar 21. yy'da örnekleri dünya genelinde görülmeye başlanmış özellikle Türkiye'de yağış miktarında azalmalar olduğu görülmektedir. Türkeş (1994)'e göre Türkiye Akdeniz iklim kuşağında olması, bölgede küresel ısınmanın etkisiyle su kaynaklarının azalması, ormanların tahribatı ve bununla birlikte çölleşmenin meydana gelmesi hayati olumsuz yönde etkilemektedir. Atmosferdeki sera gazının etkisiyle kuraklığın artması sonucu Türkiye, kuraklıktan etkilenen dünya ülkeleri arasında orta risk grubunda yer alan ülkeler arasındadır. Türkeş 1994 yılında Türkiye'de iklim değişikliği sonucu on yıl içinde olması muhtemel sonuçları şu şekilde sıralamıştır;

- Sıcak ve kurak havanın etkisiyle orman yangınlarında artışların meydana gelmesi,
- Tarımsal üretimde ürün bazlı düşmeler meydana gelmesi,
- Küresel iklim değişikliği ile birlikte Türkiye'de iklimsel hareketlerin bölgenin iklimini değiştirecek ve Türkiye'de Orta Doğu ve Kuzey Afrika iklimine sahip kurak bir iklim kuşağının oluşması,
- Karasal iklimin etkisi ve kuraklıkla birlikte tarım üretiminde zararlar ve hastalıkların hâkim olması,
- Türkiye'de özellikle karasal iklimin hâkim olduğu bölgelerde su kaynaklarının azalması ve özellikle nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu şehirlerde içme suyu sıkıntılarının olması,
- Kurak ve yarı kurak bölgelerde iklim değişikliğine bağlı olarak su kaynaklarının azalması, toprakta bulunan tuz miktarının artmasıyla birlikte erozyon ve çölleşmenin hızlanması,

- Deniz sularının yükselmesiyle birlikte başta turizm olmak üzere çevre yerleşim yerlerinde tarımsal faaliyetleri sosyo-ekonomik açıdan etkilemesi,

Bununla birlikte özellikle içme suyu için şehirleri destekleyen barajların su seviyelerindeki düşüş hayatı olumsuz yönde etkilemekte ve tarımsal faaliyet ürünlerinin değişmesine neden olmaktadır.

Türkiye coğrafi konumu itibarıyla topraklarının büyük çoğunluğunun Yarı-Kurak bir iklim bölgesinde olmasından dolayı küresel ısınmadan en çok etkilenen ülkeler arasındadır. Bunun sebepleri arasında Türkiye'nin güneyinin çöl kuşağında olması etkili olmaktadır. Türkiye toprakları çölleşmeye karşı hassas olduğundan önlemler alınmadığı takdirde çölleşme başlayacaktır. 1960'lı yıllarda Konya-Karapınar çevresinde meydana gelen çölleşme Türkiye'nin toprakları bakımından ne kadar hassas olduğunun bir kanıtıdır. Meydana gelen bu çölleşme Türkiye'de tarım ürünlerinin yetişmesine büyük zararı olmuş ve geçimini tarımdan sağlayan hane halkına ekonomik olarak kayba neden olmuştur (Aksay, Ketenoğlu ve Kurt, 2005). Gelişmiş ülkelerde meydana gelen çölleşmeden dolayı ekonomik kayıplar diğer ekonomik kollardan biri olan sanayi ve endüstriyle telafi edilebilmektedir fakat Türkiye'de ise diğer ekonomik kollarda da sıkıntıların olması, çölleşmenin zararlarını telafi etmede güçlük yaşatmaktadır.

İklim Değişikliğine Bağlı Çevresel Problemler

Küresel iklim değişikliği tüm dünyayı etkisi altına almakta, her açıdan toplumları önemli ölçüde etkilemektedir. İklim değişikliği soyut bir kavram olarak görünse de etkileri somut olarak geniş kitlelere yayılmıştır. Toplumda ve çevrede iklim değişikliği farklı boyutlarda kendini göstermektedir. İklim değişikliğinin en yaygın ve etkisi en şiddetli olanı ise kuraklıktır. İklim değişikliğine bağlı olarak sera gazlarının güneşten gelen ısının atmosferden çıkamaması ve atmosfer tabakasında yer bulması dünyanın ortalama sıcaklığını artırmaktadır. Bu sıcaklık dünyanın yağış rejimini etkilemekte ve bununla birlikte kuraklık meydana gelmektedir. Yağış rejimindeki düzensizlik zaman zaman sellere ve zaman zaman ise yağışsız geçen günlere, kuraklığa neden olmaktadır. İklim değişikliğinin ilk göstergesi kuraklık, ikinci derin göstergesi ise çölleşmedir. İklim değişikliği sonucunda meydana gelen kuraklık önlenemez, insan davranışlarının değişmesiyle önüne geçilebilir fakat kuraklığın bir sonraki seviyesi olan çölleşmenin önüne geçmek zor olacak ve önlenmesi de uzun zaman alacaktır. Bu açıdan bu çevresel problemleri iyi anlamak, etkilerini, sonuçlarını ve neler yapılması gerektiğini kavramak problemlerle başa çıkmada önemli ölçütler olacaktır.

Kuramsal Çerçeve

Çevre sosyolojisi, sosyolojinin bir alt dalı olarak 1970'lerde ilk olarak Amerika'da ortaya çıkmıştır. İlgili alanı olarak toplum ile çevre arasındaki iletişimi, etkileşimi incelemektedir. 1970'lerde çevresel problemlerin sadece teknik, mühendislik ve fiziksel yanını araştırmanın yeterli olmadığı bunun yanında toplumsal yönüne bakılması gerektiğinin farkına varılmıştır. Çevresel problemlerin ortaya çıkmasında ve sonucunda yine etkilenen insan ve içinde var olduğu toplumdur. Bu açıdan çevre ile ilgili problemlerin araştırılmasında en büyük rol çevre sosyolojisine düşmektedir. Çevre sosyolojisi alanında öncülük eden ve bu alanda kuramlar üreten Amerikalı iki sosyolog Riley Dunlap ve William Catton'dur. Çevre sosyolojisi, çevre ile toplum arasındaki karşılıklı ilişkileri, etkileşimleri inceleyen bir disiplindir (Catton ve Dunlap, 1978). Çevre problemlerinin sosyolojinin ilgi alanına girmesinde geç kalınmasının nedenleri arasında sosyologların çevre problemlerini göz ardı etmeleri ve toplumsal sorunlar arasında çevre problemlerinin listenin son sıralarında yer almasıdır.

Batı dünyasında teknoloji, endüstrinin ve sanayinin gelişmesiyle ham maddeye olan ihtiyacı artırmış ve hümanist görüşün ileri boyutunu kazanarak insanı merkezine almıştır. İnsanı her şeyin üstünde tutan ve diğer varlıkların insanın hizmetinde olduğunu savunan bu anlayış ileriki boyutu olarak kendilerine küresel ve çevresel problemler olarak geri dönecektir. Bu açıdan insanı merkeze alan ve insanın diğer canlılardan istisna olduğunu savunan görüş ve paradigmlar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan en dikkat çekenini ise İnsan İstisnai Paradigma (İİP).

İnsan İstisnai Paradigma (İİP)

İnsan İstisnai Paradigma (İİP) (Human Exceptionalism Paradigm) 1970'lerde Catton ve Dunlap tarafından ortaya atılmıştır. Bu görüşe göre; sosyolojinin ilk ortaya çıkmasında Batıdaki gelişmelerin çok büyük bir etkisi söz konusudur. Sanayi ve endüstrinin gelişmesiyle birlikte ham maddeye olan ihtiyacın artması ve insanoğlunun doğaüstünde hâkimiyet kurması doğanın düzeninde değişimlere neden olmuştur. Bu amaçla Batıdaki sanayi ve endüstriyel gelişmeler ile gelişen sosyoloji toplum ve doğayı ayrı tutmakta doğal kaynaklar insanların hizmetine sunulan sonsuz bir maden olarak görülmektedir. Sosyolojinin gelişmesinde büyük payı olan Rönesans ve Reform hareketleri doğal kaynakların işlenmesi ve sanayi devrimi çevrenin kullanımının insanoğlunun emrinde olması ve tarım uğraşlarının azalarak şehirleşmenin artması, endüstri devriminin etkilerinin daha da şiddetlenmesi ile insanı doğanın üzerinde bir varlık olarak gören İİP ortaya çıkmıştır. Tuna (2006:18)'ya göre "Modern Batı kültürü temel olarak insanların doğa üzerinde belirleyici ve egemen

bir role sahip olduğunu ve bu rolün Batı kültürünün egemen toplumsal paradigması tarafından desteklenip, meşrulaştırıldığını savunur.” Doğanın vahşiliğine karşı kazanılmış bir zafer olarak bakılan insanın doğaya karşı üstünlüğü aslında insanın gelecekte karşılaşacağı felakete zemin hazırlamaktır. İİP sanayi devrimiyle birlikte insan merkezli ve insanın ihtiyaçlarını temel alan bir düşünce yapısına sahiptir. İnsanın ihtiyaçlarının giderilmesinden ve ekonominin büyümesinden kaynaklanan çevresel problemlerin çözümü ise yine insan içindir. Dolayısıyla çevresel problemlere çözüm aramanın amacı yine insanın çıkarına yöneliktir. Tuna (2012:320-322)'ya göre;

“Endüstri toplumunda çevre-toplum ilişkilerinin düşünsel ve felsefi temelleri incelendiğinde, endüstrileşmenin doğal kaynakları sınırsızca kullanımı düşüncesi ve doğal kaynakların insan refahı için sınırsızca kullanılabilmesi varsayımının temelleri Aydınlanma düşüncesi ve Pozitivizme kadar gider. Aydınlanma düşüncesi ile birlikte insanın doğal çevresini egemenliği altına alabileceği, bilim ve teknolojinin sağladığı olanaklarla doğal çevresini denetleyip, yeniden üretebileceği düşüncesi giderek artan ölçüde modern endüstriyel toplumun temel ölçütü haline gelmişti. Endüstri toplumunda doğal çevrenin kontrolü ve doğal kaynakların sömürülmesi, endüstriye üretim için temel gereklilik ve zorunluluk olarak görülmüştür.”

Yeni Ekolojik Paradigma (YEP)

İnsan İstisnai Paradigma, doğal çevre ile insan arasında etkileşimi yok saymaktadır. Catton ve Dunlap İİP'yi geliştirerek Yeni Ekolojik Paradigma (YEP)'yi ortaya atmışlardır. Bu paradigma, toplumların doğal çevre ile bir bütün olarak yaşadıklarını savunmaktadırlar. Bunun yanında paradigma, doğal kaynakların aşırı bir şekilde tüketilmesinin toplumların geleceğini tehdit ettiğini savunmaktadır. Bu durumun sosyologlar tarafından ele alınmasını ve onların bu sorunlara karşı duyarlı olmasını amaçlamaktadır (Konak, 2010). Yeni Ekolojik Paradigma, 1970 öncesi insan merkezli görüşten ziyade insanın doğa ile bir bütün içinde yaşadığını savunmaktadır.

Yeni Ekolojik Paradigma (YEP)'nin diğer paradigmalara ve teorilere karşı savunması dört temelde ele alınmaktadır;

- *Yeni ekolojik paradigma insanların ayrıcalıklı olduklarını kabul etmekle birlikte insanların tüm canlılar içinde belirleyici olmaktan ziyade, doğanın parçası herhangi bir canlı türü olduklarını savunur. Canlılar arasında bir üstünlük ilişkisinden öte, bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi söz konusudur.*

- *İnsan hayatta geçirmiş olduğu toplumsal ve kültürel yaşam açısından diğer canlı türlerinden elbette ki farklıdır. Ancak bu kültürel ve sosyal yaşam yalnızca kültürel ve sosyal dinamikler tarafından belirlenmez. İnsanların toplumsal yaşantıları üzerinde biyolojik ve fiziksel çevrenin de etkileri çoktur.*
- *19. yüzyıl boyunca egemen olan ve modern batılı görüşün temelini oluşturan insan istisnallığı görüşü insan davranış ve örgütlenme biçimlerindeki biyofiziksel dünyanın etkisini göz ardı ederken, yeni ekolojik paradigmanın kurgusu bu esas üzerinde yükselmektedir.*
- *İnsanı üstün gören batılı dünya görüşü, büyüme ve kalkınma odaklı ve hatta bunun sınırsızlığı üzerine kurulmuşken, yeni ekolojik paradigma teknolojik ve ekonomik bir büyümenin sınırlarından söz etmektedir (Tuna, 2006: 23).*

Catton ve Dunlap'ın amacı Yeni Ekolojik Paradigma dışındaki tüm teorileri eleştirmek ve tezlerini çürütmek değil, aksine o teorilere farklı bir bakış açısı kazandırmaktır. Dahası YEP insanın çevre üzerindeki egemenliğini ortaya koymayı ve etkilerini göstermeyi amaçlamaktadır. İnsan İstisnai Paradigma merkezine insanı alarak doğayı sadece bir kaynak olarak görmektedir. Catton ve Dunlap bunun yerine Yeni Ekolojik Paradigma'yı ortaya çıkararak insan-doğa ilişkisini merkeze almışlardır. Yeni Ekolojik Paradigma, İİP aksine insanın doğanın bir parçası olduğunu ve insanın doğadan üstün olmadığını tüm canlıların doğa çatısı altında yaşadığını savunmaktadır. Günümüzde çevre problemlerinin ortaya çıkmasındaki asıl neden insanların İİP'yi referans almalarıdır. Bu çalışmanın temel amacı çölleşme sorununun toplumdaki yansımaları ve insanların bu probleme nasıl baktığıdır. İİP'e ise çevresel, doğal problemleri göz ardı ettiğinden ve insan merkezli hareket ettiğinden bu araştırma ile ters düşmektedir. Bu açıdan bu çalışmada başvurulan birinci sosyolojik perspektif; Catton ve Dunlap'ın ortaya koymuş olduğu İnsan İstisnai Paradigma'ya karşı ortaya çıkan Yeni Ekolojik Paradigmadır.

Eko-Marksist Perspektif

Araştırmada temel alınan ikinci teori kaynağı kapitalizmin eleştirisini yapan Marx ve onun teorisine dayandığı ileri sürülen Eko-Marksist perspektiftir. Marks'ın genel anlamda sosyolojideki teorisi olarak kapitalist ekonomi anlayışının sermaye için emeğin ve işçi sınıfının sömürüsüne dikkat çekmektedir. Eko-Marksist yani Ekolojik Marksist anlayışa göre kapitalizm sadece emeği ve işçi sınıfını değil sermaye için doğayı, doğal kaynakları plansız bir şekilde sonuna kadar kullanmak ve sömürme anlayışı olduğu görüşündedir. Kovel (2005)'e göre

doğanın bir numaralı düşmanı paradır fakat durağan bir para değil hareket halinde olan para yani sermayedir. Bu açıdan doğanın sermayeye karşı korunmasında sürdürülebilir olması esastır. Günümüzün popüler kelimelerinden olan 'sürdürülebilirlik' özellikle çevresel problemler ile başa çıkmada devamlılık esasına vurgu yapmaktadır. Marks tarımın sömürücü pratiklerinden yola çıkarak toprağın bozulduğunu ve karı yüksek tutmak için işçi sınıfına yaptığı gibi toprağın sömürüldüğünü ileri sürmüştür (Dunlap ve York, 2012).

Karl Marx, insan-doğa ilişkisini diğer klasik sosyologlardan farklı olarak 'toplumsal metabolizma' kavramı ile açıklamaktadır. Toplumsal metabolizmaya göre doğayı insana ve vücuduna benzetmekte, insanı ise bu vücudun bir uzvu ve bir parçası olarak görmektedir. Butler (2019:5)'a göre;

“Eğer doğa bir anlamda insanın 'inorganik bedeni' ise, o zaman başka tür bir ilişki ortaya çıkar, yani insan bedeninin artık tam olarak ayrılmadığı bir ilişki. Eğer insanın inorganik bir vücudu varsa ve bu tamamen doğanın bir parçasıysa, insan bedeni de tüm doğaya yayılır, Ya da tam tersine, tüm doğa insan bedeninden oluşur.”

Dolayısıyla, insan bedeni ile doğa bir bütün halinde evrende yaşamaktadır. Uzun sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için metabolizmanın yani doğanın da sağlıklı olması gerektiğini savunur. Dolayısıyla, kapitalizmin getirmiş olduğu sermaye ve işçi sömürüsü, çevre sosyologlarına göre doğayı sömürmekte ve insan kendi metabolizmasına yani vücuduna zarar vermektedir. Diğer bir ifadeyle insan kendi sonunu hazırlamaktadır. Kapitalist sisteme göre emeğin sömürülmesinin doğanın sömürülmesiyle bağlantısı vardır. Doğanın sömürülmesi insanın faaliyetlerine ve yaşamına etki edeceğinden insan emeği de doğrudan sömürülmüş olmaktadır.

Marx, doğanın da tıpkı insan gibi canlı bir organizma olduğunu ve kapitalizmin etkisiyle işçi sınıfının sömürülerek geliri artırmak istenmesi gibi toprağın da sonuna kadar kullanılması ve doğal kaynakların kendini yenilemesine izin vermeden kullanılması çevresel problemlerin ortaya çıkmasında başlıca etkenler olduğunu ileri sürmüştür. Eko-Marksizm'in temel yaklaşım odağı olan insanların ormanları yok ederek tarım alanları açma uygulamaları ve sonucunda yağış parametrelerinin değişmesi, aşırı kuraklık, su seviyelerinin düşerek kıtlığa dönüşmesi ve savaşların etkisiyle tarım alanlarının verimsizleşmesi sonuçlarıyla insanlar karşı karşıya kalmaktadırlar (O'Connor, 1998). Geline nokta bakıldığında Eko-Marksizm'in kapitalizmin eleştirisinde kullanmış olduğu savlar ile araştırmancının çıkış noktası benzerlik göstermektedir. Eko-Marksizm'in eleştirisi bu çalışmanın hedefini ve önemini vurgulamaktadır.

Türkiye'de iklim değişikliğine bağlı olarak yaşana problemleri sosyolojik açıdan ele alan çalışmalara fazla yer verilmediği görülmektedir. Önemli sonuçları bulunan çalışmalara bakıldığında;

Bilik, (2023), "*Kuraklık Nedeniyle Bozulan Sosyal İlişkiler ve Göç: Van Edremit Dilkaya Köyü Örneği*" çalışmasıdır. Bilik bu çalışmasında kuramsal olarak İİP'ye değinmiştir. İİP'den sonra ise çalışmasını YEP'e bağlamıştır. Dolayısıyla çalışmamızda kuramsal olarak aynı yol izlenmiştir. Araştırma bulgularında en dikkat çeken ise; yaşanan kuraklık nedeniyle toplumsal sorunların ortaya çıkmasıdır. Su kaynağı az ve kısıtlı olduğundan, suyun paylaşılması ve organize edilme sürecinde sorunlar yaşanmaktadır. Tüm bu sıkıntı ve problemler insanları göçe zorlamıştır. Bu çalışmanın sosyolojik olarak ele alınmasının nedenleri olarak kuraklığın toplumsal sorunlara yol açması ve insanları göçe zorlamasıdır.

Kızmaz, (2021), "*İklim Değişikliğinin Kırsal Alandaki Etkisi ve Alternatif Arayışlar: Sosyolojik Bir Yaklaşım*" bu çalışmasında Elazığ iline bağlı köylerde meydana gelen iklim değişikliğine bağlı kuraklığın etkileri ve toplumun buna bakışı ekle alınmıştır. Kızmaz, bu çalışmasında yapılan görüşmeler neticesinde araştırmacının kuramsal çerçevesi olarak iki prensibe bağlamıştır. Çevresel sorunlara bölgede yaşayan halkın 'teslimiyetçi' ve 'kaçış' unsurlarına bağlandıklarını gözlemlemiştir. Sorunlara karşı teslim olma hiçbir şey yapmama, yapılacak olan faaliyetlerin bir sonuç getirmeyeceğine inanma düşüncesi yatmaktadır. Diğer bir sorunların arkasına sığınma ise 'kaçmadır'. Sorunlardan kaçarak göç etmeyi düşünmeleridir.

Yöntem

Araştırmacının yöntemi olarak nitel araştırma yönteminden mülakat tekniği uygulanmış olup katılımcılara yarı yapılandırılmış sorular sorulmuştur. Nicel araştırmada toplamda 53 katılımcı ile çoktan seçmeli ve açık uçlu sorular olmak üzere toplamda katılımcılara 33 soru yöneltilmiştir. Diğer taraftan nitel araştırma yöntemiyle işin uzmanı olan 11 kişi ile yüz yüze ve telefon ile mülakat tekniği uygulanmıştır. Nitel araştırma yöntemi ile nicel verilerin desteklenmesi sağlanmıştır. Bunun sebebi olarak nitel araştırma mülakat tekniği yorumlayıcı bir metot olmakla birlikte araştırmacı katılımcılar ile birlikte sürekli ve yoğun bir deneyime dâhil olmaktadır (Creswell ve Creswell, 2018). Nitel yöntemle katılımcılara yarı yapılandırılmış 10 soru yöneltilmiştir. Katılımcılar ile görüşme esnasında bu sorular çoğaltılmış ve katılımcıların cevapları doğrultusunda sorular konuşmanın akışına göre şekillenmiştir. Araştırmacının problem durumunda da belirtildiği üzere iklim değişikliği ile birlikte araştırmacının evreni olan Konya-Karapınar çevresi çölleşmeye maruz kalmakta ve bu durumdan en çok etkilenen

ise bölgede yaşayan insanlar olmaktadır. Dolayısıyla onların deneyimlerine, yaşam tarzlarına, bu probleme adapte olmalarına başvurmak araştırmanın temel amacıdır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışma, verilerin toplanmasından önce Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik komisyonuna başvurulmuş, 10.12.2021 tarih ve 61942 sayılı Etik Kurul kararıyla izin alınarak verilerin toplanmasına başlanılmıştır. Araştırma modeli doğrultusunda nitel ve nicel araştırma uygulanıp mülakat tekniğinden yarı yapılandırılmış sorular sorulmuştur. Araştırmanın yeterli veriye ulaşması için yaklaşık 30 katılımcı ile yapılması planlansa da araştırma nicel yöntemle 53 kişiyle yapılmış ve alanında uzman olan 11 kişi ile mülakat yapılmıştır. Mülakat tekniği yarı yapılandırılmış olduğundan araştırmacı mülakat sırasında araştırmanın hedefini aşmayacak şekilde doğaçlama sorular sorma imkânı bulmuştur.

Mülakat tekniği uygulama sürecinde verilerin sağlıklı bir şekilde kaydedilmesi aşamasında 11 kişi ile yapılan mülakatta ses kaydı alınmış fakat nicel yöntem ile yapılan araştırmada ses kaydına izin vermedikleri için anket soruları dağıtılmıştır. Bunun yanında araştırmanın görsel boyutu olarak katılımcılardan izin almak koşuluyla resim ve video ile araştırma verileri desteklenmiştir. İzin vermeyen katılımcıdan ses kaydı, fotoğraf ve video çekimi yapılmamıştır. Ayrıca araştırmacı kişisel verilerin korunması kapsamında katılımcılardan elde ettiği verileri saklayacağını ve verileri araştırmanın amacı dışında hiçbir şekilde kullanmayacağına dair katılımcıları temin etmiştir.

Veri Analizi

Araştırmanın veri analizi olarak, nitel araştırma yöntemleri analiz tekniklerinden “kodlama” yöntemi uygulanmıştır. Miles ve diğerleri (2014)' ne göre kod yöntemi verilerin anlamlarının derin bir yansıması ve dolayısıyla derin bir analiz yöntemidir. Ayrıca onlara göre kodlama tekniği benzer parçaların kategorize edilerek araştırmacının araştırma sorusu, hipotez yapı veya temayla ilgili segmentleri hızlı bir şekilde bulmasını ve analiz yapmasını kolaylaştırmaktadır. Araştırmanın diğer bir yöntemi olan nicel veriler ise Google Forms anket aracı kullanılarak elde edilmiştir.

Araştırma veri toplama sırasında ses cihazı ile kaydedilen katılımcıların cevapları tarama tekniği kullanılması amaçlansa da araştırma esnasında katılımcılar ses cihazına izin vermemiştir. Bunun üzerine katılımcıların cevapları anket sorularına işaretlenerek Google Forms anket aracına aktarılmıştır. Google anket formu elde edilen verileri grafik hale dönüştürmüştür.

Araştırma da Google Forms aracı uygun görülmüş elde edilen verilerin araştırmanın temel amaç ve hedefine yönelik soruların altına uygun cevapların yazılmasıyla kodlama yapılmıştır. Araştırmacı, araştırmanın amaç ve hedefine uygun olmayan cevapları eleme tekniği ile çıkartarak verilerin analiz edilmesinde kolaylık sağlamıştır. Elde edilen nicel veriler Google Form anket aracına yüklenerek araştırma sorularının grafiklere dönüştürülmesi sağlanmıştır. Bu programın uygulanmasındaki amaç elde edilen verilerin nitelikli bir şekilde ayırt edilmesi ve grafikte gösterilmesi için uygun olmasıdır.

Diğer taraftan nitel veriler ise işin uzmanı olan katılımcılar ile telefon görüşmesi yapılarak, katılımcıların izni ile ses kaydı alınmıştır. Alınan ses kayıt verileri Word'e dönüştürülerek verilerin kodlaması kolaylaşmıştır. Her bir katılımcıdan elde edilen transkript verileri gruplandırılarak kodlama sağlanmış ve daha sonra tartışma kısmında yorumlanmıştır.

Bulgular

Araştırma sorularında katılımcıların temel geçim kaynaklarını, ne tür ürünlerin ekip biçildiği, bu ürünlerin ne sıklıkla ekildiği, hangi tarım yönteminin uygulandığı, özellikle sulu tarım yapanlar için hangi su kaynağını kullandıkları, kullanmış oldukları su kaynağının yeterli olup olmadığı, son zamanlarda su kaynaklarında azalma olup olmadığı, ne tür hayvancılıkla uğraştıkları, eski ile günümüz arasında özellikle çölleşme konusunda farklılıkların olup olmadığı, çölleşme ve kuraklığın hayatın hangi alanında en çok etkilediği, çölleşme ve kuraklıktan dolayı başka yerlere göç etmeyi düşünüp düşünmedikleri, Karapınar'a özgü olan obruk oluşumlarının bölgede yaşayanlar açısından tedirgin edici olup olmadığı ve obruk oluşumlarının gelecekteki planlarını etkileyip etkilemediği sorgulanmaktadır. Ayrıca ayrıntı sorularda çölleşme ve kuraklığa karşı bir önlem alıp almadıkları, eğer hiçbir önlem alınmıyor ise nedeni, devlet politikalarının bu konuda yeterli olup olmadığı, çölleşme ve kuraklığın yoğun olduğu bölgelerde alternatif uğraş alanının oluşturulup oluşturulmadığı ve ayrıntı sorularda son olarak bölgede meydana gelen çölleşme, kuraklık ve obruk oluşumlarının en büyük sorumlusunun kim olduğu sorgulanmaktadır.

Araştırmanın bulguları iki farklı veriden elde edilmiştir. Bunlardan ilki olarak, Konya/Karapınar bölgesinde yaşayan hane halklarından oluşmaktadır. Diğer ikinci veri kaynağı olarak ise çölleşme ve kuraklık alanında uzman, akademisyen, karar vericiler ve bölge üzerinde söz sahibi olan kişilerden oluşan 11 kişi ile derinlemesine mülakat yapılmıştır.

Araştırmanın hedef grubu olarak Konya/Karapınar ilçesi obruk oluşumlarının yoğun olarak yaşandığı kırsal kesimlerde yaşayanlarla oluşturmaktadır. Yapılan görüşmelerde toplam 53 katılımcıya ulaşılmıştır.

Tablo 2. Ankete katılan katılımcı bilgileri

Kod adı	Cinsiyet	Yaş aralığı	Eğitim durumu
K1.....K53	Kadın/Erkek	28-36/37-45/46-54 55-63/64 ve üzeri	İlkokul/Ortaokul/Lise/Yüksek Öğrenim

Bunlardan %88,7'si erkek ve %11,3'ü kadındır. Katılımcıların çoğunun erkek olmasının nedeni olarak Ekim dönemi olduğundan kadınların şehir merkezinde çocukların eğitimi ile ilgilendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yaş aralığı olarak en fazla yaş aralığı %28,3'ü 46-54 ve %32,1'i ise 55-63 yaş aralığıdır. Katılımcıların meslekleri ise %88,7'si çiftçidir. Eğitim durumları ise %69,8'i ise ilkokuldur. Katılımcıların temel geçim kaynağı %43,4'ü tarım ve hayvancılık, %28,3'ü yalnızca tarım ve %28,3'ü ise yalnızca hayvancılıktır. Katılımcıların ekip biçtiği tarımsal ürünler ise %78,9'u buğday, %63,2'si ve %44,7'si ise arpadır.

Tarımsal üretimde yönetsel olarak sulu tarım ve kuru tarım uygulaması yapılmaktadır. Sulu tarımda yetiştirilen ürünün su ihtiyacı fazlalığa göre belirlenmektedir. Kuru tarımda ise su ihtiyacı az olan ve dışarıdan su verilemeyen durumlarda uygulanan yöntemdir. Katılımcıların %89,2'si sulu tarım, %10,8'i ise kuru tarım yaptıklarını söylemişlerdir. Her ikisini de uygulayan katılımcı bulunmamaktadır.

Sulu tarım yapan çiftçilerin tek kullanmış oldukları su kaynağı yeraltı suyudur. Bu sorunun sorulmasındaki temel amaç araştırmanın hedefine karşılık gelmektedir. Araştırmada çölleşme ve kuraklığa etki eden etmenler arasında uygun tarım metodunun kullanılmaması ve yeraltı sularının kontrolsüzce kullanımıdır.

Katılımcıların ihtiyaç duydukları suyun neredeyse tamamını (% 92,5'i) yeraltı suyundan sondaj yardımıyla kullandıkları bildirilmiştir. "Diğer" kısmı işaretleyen katılımcılar ise %7,5'i oluşturmaktadır. Baraj, Akarsu, Göl ve Kanal gibi su kaynakları hiç işaretlenmemiştir. Bu da gösteriyor ki Karapınar'da tek su kaynağı yeraltı suyudur.

Karapınar ve çevresinden günümüzde şiddetini gittikçe artıran kuraklık ve çölleşme hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında eski ile kıyaslama yapıldığında çölleşme ve kuraklık durumu katılımcılara sorulmuş ve bu konuda katılımcıların geçmiş ile karşılaştırarak cevap vermeleri istenmiştir. Katılımcıların %96,2'si eskiye kıyasla çölleşme ve kuraklığın arttığını söylemişlerdir.

Katılımcılara yaşamış oldukları çölleşme ve kuraklığın hayatlarının en çok hangi alanını etkilemekte olduğu soruldu. Bu sorunun sorulmasındaki amaç ise bölgede yaşayan insanların uğraş alanlarına göre iklimsel olaylardan ne ölçüde etkilendiklerini araştırmaktır. Bu doğrultuda katılımcıların %66'sı hayvan, % 54,7'si kaliteli ürün yetiştirilmesinde en çok etkilenen alanlar olduğunu söylemişlerdir. Fakat buna rağmen bölgede yaşayan insanlar çölleşmeden dolayı göç etmeyi düşünmemektedirler. Katılımcıların %82,7'si kaderci düşünmekte ve kendi topraklarını terk etmeyi düşünmemektedirler.

Karapınar ve çevresinde sıkça rastlanan obruklar hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Çapları 20-25m ve derinlikleri ise 50-100 metre aralığında olan obruklar Karapınar'da yaşayanlar için temel sorun haline gelmiştir. Katılımcılar ile görüşmelerde yerel halkın obruğa "opak" diyerek kendi kültürlerine ve yaşam tarzlarına uyarlamışlardır. Araştırmaya katılan yerel halka obruk oluşumlarının hayatınızı tedirgin ediyor mu sorusuna %79,2'si evet demiştir.

Tedirgin olanların oranı bu kadar çok olmasına rağmen bir önceki soru ile ters orantılıdır. Tedirgin olanların oranı % 79,2 iken çölleşme, kuraklık ve obruk oluşumlarından dolayı yaşadığınız yeri göç etmeyi düşünür müsünüz sorusuna katılımcıların % 82,7'si hayır demişlerdir. Dolayısıyla buradan çıkan sonuç katılımcılar obruk oluşumlarından tedirgin fakat bu tedirginlik yaşadığı bölgeden göç etmeme fikrini değiştirememektedir. Yaşadığı coğrafya ile bütünleşen katılımcılar ve Karapınar'da yaşayanların bu doğal afetler ile yaşamaya alışmış oldukları düşünülmektedir. Her ne kadar obruk oluşumları büyük tehlike yaratsa da insanlar üzerinde radikal değişiklikler yapma fikrini oluşturmaya neden olmamıştır. Kuraklık, çölleşme ve obruk oluşumlar ile beraber yaşamayı öğrenen insanların yine bu felaketlerin oluşumuna katkılarının olduğu elde edilen verilerden anlaşılmaktadır. Burada kaderci bir anlayışın hakim mi olduğu yoksa öğrenilmiş çaresizlik döngüsünün mü işlediği hakkında yeni araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Konya Karapınar çevresi son yıllarda sayıları gittikçe artan obruk oluşumları ile adından söz ettirmektedir. Bölgede yaşayanların hayatlarını tehlike altına alan obruk oluşumları insanların ilerideki yaşamlarını ve tarzlarını da etkilemektedir. Bu açıdan katılımcılara obruk oluşumlarının gelecek üzerindeki

planlarını etkileyip etkilemediklerini soruldu. Bu soruya %71,7 ile 'Hayır', % 28,3 ile 'Evet' demiştir.

Dolayısıyla katılımcılar ve diğer bölgede yaşayan insanlar obruk oluşumlarının gelecekteki planlarında bir etkisinin olmadığını söylemişlerdir. Buradan iki sonuç ortaya çıkmaktadır. Birincisi, bölgede yaşayan insanların bu sorunu yeterince dikkate almadıkları, ikincisi ise bu sorunu dikkate aldıkları fakat çözümünü olmadığı için bu sorunla birlikte yaşamayı kabul ettikleridir. Çölleşme ve kuraklık sonucu etkisini hızlı bir şekilde gösteren obruk oluşumları özellikle tarım arazilerinin yok olmasına neden olmaktadır. Yerleşim yerlerine de sıçrayan obruklar insanların can ve mal güvenliğini tehdit etmektedir. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde her ne kadar can ve mal tehlikesi yaratsa da insanların bu durumla yaşamayı kabul etmiş oldukları görülmektedir. Öğrenilmiş çaresizlik davranışları sergileyen bu insanların obruk oluşumlarında da etkileri olduğu yüksek ihtimalle düşünülmektedir.

Katılımcılara: "Çevrenizde bir obruk oluşuktan sonra nasıl davranırsınız?" sorusuna; Katılımcıların % 84,9'u *hiçbir şey olmamış gibi hayatıma devam ederim* seçeneğini işaretlemişlerdir. Diğer % 15,1'i ise *çözüm yollarını araştırırım* seçeneğini işaretlemişlerdir. Sonuçlar gösteriyor ki katılımcıların obruk oluşumlarındaki tepkilerinin ve duyarlılıklarının zayıf olduğunu göstermektedir. Son derece hayati tehlike barındıran obruklar bölgede yaşayan insanlar için normale dönüşmüş ve onlar için hayatın bir parçası haline gelmiş durumdadır. Meydana gelen bu doğa olayı karşısında tepkisiz kalmaları bu sorunla savaşmada mağlup oldukları probleme bakış açısından anlaşılmaktadır. Araştırmanın ana konusu olan çölleşmenin etkilerinin toplum içinde yansması ve toplumun bu probleme bakışı olduğundan, bu soruda araştırmanın temel sorununa adres göstermektedir. Obruk oluşumları çölleşmenin etkileri sonucu meydana gelmektedir. Bu sorun karşısında katılımcıların bakış açısı ise bu probleme karşı duyarsız kalmalarıdır. Katılımcıların bu doğa olaylarına seyirci kalmaları, problemle başa çıkmayı zorlaştırmaktadır.

Diğer bir soruda bölgede yaşayan insanların çölleşme ve kuraklığa karşı bir önlem alıp almadıkları üzerinedir. Araştırmada %88,7'si hiçbir önlem almadıklarını söylemişlerdir. Özellikle meydana gelen çölleşme ve kuraklığa karşı bir çözümün olmayacağı ve bu felaketle başa çıkmanın imkânsız olduğunu düşünmektedirler. Bundan dolayı bu problemlere karşı seyirci kalmaktadırlar. Neden almadıkları üzerine soruya verilen cevaplar ise;

% 46'sı ekonomik kaygılar, % 20'si alternatif bir su kaynağının olmaması ve % 16'sı ise yeterli bilgiye sahip olmamak demiştir. Bölgede yaşayan insanların

genel görüşü şu şekildedir: *Çölleşme ve kuraklığa karşı bizim gücümüz yetmez. Yeraltı suyunu kullanmaktan başka çaremiz yok. Bunun yerine koyacağımız alternatif bir şey de olmadığı için yeraltı suyunu kullanmak zorundayız.* Katılımcıların cevaplarından diğer yüksek olan ise çölleşme ve kuraklıkla mücadele konusunda *yeterli bilgi sahibi olmamak* seçeneğidir.

Araştırmaya katılan katılımcılara bölgede meydana gelen çölleşme, kuraklık ve obruk oluşumlarına karşı devlet politikalarının yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Bu sorunun sorulmasındaki amaç ise meydana gelen doğa olaylarının nedenleri arasında üç temel etmenin etkili olduğu düşünülmektedir. Bunlardan birincisi “doğa”; arazinin karstik yapısı, coğrafi şekilleri ve bölgesel yağış özellikleri arazide meydana gelen değişimlerde öncü rol oynamaktadır. İkinci etmen ise “insan” faktörüdür. Doğa sonucu meydana gelen değişimleri kendi faaliyetleri sonucu hızlandırmalarıdır. Son olarak üçüncüsü ise “devlet politikalarıdır.”

Araştırmaya katılan katılımcıların % 90,6’sı çölleşme, kuraklık ve obruk oluşumları ile mücadelede devlet politikalarının yeterli olmadığını söylemektedirler. Diğer bir ifadeyle meydana gelen çevresel problemler ile mücadelede devletin bu konuda yeterli olmadıklarını ve politikaların ise yeterli olmadığını savunmaktadırlar. Diğer taraftan katılımcıların % 9,4’ü ise bu soruya ‘evet’ yanıtını vermişler ve devlet politikalarının yeterli olduğunu savunmuşlardır. Geneline bakıldığında katılımcıların neredeyse tamamı bu soruya yani devlet politikalarının yerliliği üzerine ‘hayır’ cevabını vermişlerdir. Uzman görüşlere göre devlet politikasının yeterlilik düzeyinin “Hayır” çıkmasının sebebi ise yerel yöneticilerin bu konuda karar alma yetkilerinin olmasıdır. Merkezi yönetimin bölgesel tarım politikasını devreye sokmalı, İnsan İstisnai Paradigma modelinden Yeni Ekolojik Paradigma modeline geçişi sağlamalıdır. Çok su tüketen tarımsal ürünlerin devlet politikasıyla teşvik oranının azaltılması ve az su tüketen ürünlerin teşvik oranının artırılması gerekmektedir.

“Çölleşme, kuraklık ve obruk oluşumlarının en büyük sorumlusu kimdir?” sorusuna katılımcıların % 71,7’si “bölgede yaşayan insanlar” cevabını vermişlerdir.

Bu da gösteriyor ki katılımcılar kendi kendilerinin bu konuda en büyük sorumlu olduklarını ifade etmişlerdir. Bu cevap araştırmada katılımcıların güvenilirliğini de artırmaktadır. “Diğer” seçeneğini işaretleyenler % 24,5 ve “devlet politikaları” seçeneğini işaretleyenler ise % 13,2’dir. Araştırma soruları arasında önem derecesine göre ilk sıralarda yer alan bu soruda katılımcılar bu problemlerin en büyük sorumlusunun kendileri olduğunu vurgulamaktadırlar. İkili görüşmelerde araştırmacıların cevapları şu şekildedir;

En büyük sorumlusu biziz (K25, 49)

Yeraltı suyunu kullananlar (K37, 49)

Biz insanlar (K35, 42)

Biz bu hale getirdik, biz çekiyoruz (K46, 45)

Karapınar'da çölleşme, kuraklık ve obruk oluşumlarının en sert bir şekilde görülmesinin nedenleri arasında en yükseği insan ve faaliyetleridir. Bu sorunlardan etkilenen ise yine bölgede yaşayan insanlardır. Dolayısıyla bumerang bir problem haline dönüşen çölleşme, insanlar tarafından yayılımı ve etki derecesi hızlandırılmakta ve sonucundan etkilenen ise yine insanın kendisi olmaktadır.

Sulu tarım yerine başka hangi uğraşlar ile uğraşabilirsiniz sorusuna verilen cevaplar;

En yüksek cevaplar arasında "alternatif iş imkânım yok" cevabı çıkmıştır. Katılımcılar ile görüşmede verdikleri cevaplar tek anladıkları işin tarım ve türevleri olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla bölgede yaşayan insanların ve özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşanların ortalama yaş aralığı 40-60 arası olduğundan bu yaştan sonra alternatif yeni bir sektöre uyum sağlamaları zor olacaktır. Katılımcıların cevaplarına göre tek yapabildikleri sektör tarımdır. Diğer en yüksek ikinci oran ise "hayvancılıkla uğraşıyorum" cevabıdır. Yapılan araştırmada katılımcılar üç grupta toplanabilir. Sadece tarım ile uğraşanlar, sadece hayvancılıkla uğraşanlar ve hem tarım hem de hayvancılıkla uğraşanlardır. Dolayısıyla çölleşme ve kuraklığa neden olan alışkanlıklardan vaz geçme ya da bu alışkanlıkları üzerine almayan grup ise sadece hayvancılıkla uğraşanlardır. Tarımsal sulama yapmadıkları için ve yeraltı su kuyularını tarıma göre daha az kullandıkları için bu grup kendilerini daha masum görmektedirler. Alternatif olarak da tarımla uğraşanların hayvancılığa yönelmelerini önermektedirler. Diğer yüksek çıkan cevaplara bakıldığında sırasıyla "hayvancılığa yönlendirilmeli", "su tüketimini azaltan teknikler uygulanmalı", "tarım babadan kalma", "kuru tarım yapılmalı", "meyvecilikle uğraşıyorum", "tarımda damlama sistemi zorunlu olmalı" ve son olarak "çekimser davrananlar" yer almaktadır. Geleneksel düşünce tarzında oldukları "tarım babadan kalma" ifadeleriyle belirttiklerinden bu davranışı değiştirmek onlar için zor olacaktır.

Katılımcılar ile görüşmelerde genel anlamda bu soruya vermiş oldukları cevaplar şu şekildedir: *Katılımcı (K1,54)*

"Hayvancılık yapıyorum. Toprağı işlemiyorum." (K21,39)

“Kuru tarım gerektiren ürünler ekilip biçilmeli. Örneğin, arpa, buğday, nohut gibi.” (K52,48)

“Hiçbir şey yapamayız. Bu bizim içimize işlemiş bu yaştan sonra farklı bir işte çalışmam ve de yapmam.” (K44,56)

“Babadan bu yana tarımla uğraştık ve uğraşyoruz. Bundan dolayı başka hiçbir işle uğraşamam. Bir zanaatım yok ki başka bir iş yapayım.” (K22,61)

“Farklı olarak hayvancılık da yapıyoruz fakat onun için de meraya ihtiyaç var yoksa maliyetler çok yüksek.” (K26,46)

“Başka bir işle uğraşamam. Arazilerimiz boş mu kalsın. Şehre göç ettiğimde ne işle uğraşacağım.” (K48,43)

“Su tüketimini azaltan yetiştirme tekniklerini uygulamak lazım.” (K28,52)

“Tavsiyem olarak yoğun tarım yapan insanları hayvancılığa yönlendirilmelidir.” (K33,57)

“Bu işten memnunum başka bir işle uğraşmayı hiç düşünmedim.” (K50,49)

Karapınar'da çölleşme ve kuraklık katılımcıların sosyal çevrelerini en çok % 43 ile “ekonomik olarak” cevabını vererek sosyal çevrenin ekonomik olarak etkilendiğini söylemişlerdir. Bölgede yaşayan, temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan insanlar özellikle çölleşme, kuraklık ve obruk oluşumlarından maddi olarak çok zarar görmekte-dirler. Sadece tarımla uğraşanların yağışların az olması, yeraltı suyunun ise yeterli olmaması ürünlerin miktarında ve kalitesinde düşüşler meydana getirmiştir. Bu durum ise gelir kaybına neden olmaktadır. Diğer yandan sadece hayvancılıkla uğraşanlar ise mera alanlarının daralması ve giderek artan yem fiyatları hayvancılık sektörünü de mali açıdan etkilemiştir. Tarım ve hayvancılık açısından doğal imkanların sınırlı sayıda olduğu Karapınar'da bu tür faaliyetlerin yapılmaya zorlanması bölgede yaşayan insanların sosyal çevrelerini de etkilemiştir. Çölleşme ve kuraklığın sosyal çevreye etkisi arasında % 15 ile “insanlar arasında huzursuzluk” cevabıdır. Katılımcılar ile ikili görüşmelerde sadece hayvancılıkla uğraşanlar özellikle obruk oluşumlarının sebebi olarak sadece tarımla uğraşanlara dayandırmalarından dolayı iki grup arasında huzursuzluklar çıkmakta ve bu durum ise köy içi anlaşmazlıklara neden olmaktadır. Sadece hayvancılıkla uğraşanların yeraltı suyunu tarımla uğraşanlara göre kullanmadıklarından dolayı bölgede meydana gelen çölleşme ve obruk oluşumlarının temel sebebi olarak yeraltı su kuyularının

bilinçsiz bir şekilde kullanılmasına dayandırmaktadırlar. Dolayısıyla her iki sektör uğraşanları arasında sosyal ve çevresel uyumsuzluklar meydana gelmektedir.

Devletin bu konuda yapması gereken tarımsal politika olarak katılımcılar;

“Karapınar’ın yıllık yağış miktarı belli ve yeraltı su kuyularının ise sonuçlarını hep birlikte görüyoruz. Akdeniz’e dökülen Göksu nehrinin Konya Ovası’na çevrilme projesinin bir an önce sonuçlandırılması gerekmektedir. Yoksa dayanacak gücümüz galmadı.” (K1,54)

“Devletimiz bize sahip çıkmalı. Yem, saman, gübre, mazot ve diğer giderler aşırı derecede pahalandı. Dolayısıyla eskisi kadar kazanamıyoruz zararına tarlaları işliyor zararına hayvanları besliyoruz. Dayanacak gücümüz galmadı artık.” (K44,56)

“Ağaçlandırma faaliyetleri artırılmalı ve yeraltı su kuyuları denetlenmelidir. Özellikle kaçak kuyular kapatılmalıdır. Burada da devlet politikaları devreye girmektedir. Çünkü Karapınar’da açılan kuyuların yaklaşık %90’ı kaçaktır. Hepsini denetleyip yasaklansa bu sefer çiftçiler mağdur olacak bu duruma devlet bir çare bulmalıdır.” (K19,48)

“1. Bölgeye su transferi

2. Toprak nemi muhafaza teknikleri, örneğin koruyucu kuşak yani toprak nemini korumak için tekniklerin uygulanması.

3. Bölgemiz için az su tüketen bitkiler desteklenmeli ve çok su tüketen bitkilere destek verilmemeli.” (K49,38)

“Hayvancılığı desteklenmeli. Madem çölleşme ve obruk oluşumlarının Karapınar’da tarımdan kaynaklandığını söylüyorlar o zaman hayvancılığı desteklemeli devlet de bu konuda teşvik vermelidir.” (K45,43)

“Çiftçinin her türlü desteklenmesi gerekmektedir. Yem, mazot ve elektrik açısından çiftçinin giderleri yüksek bu açıdan özellikle su ihtiyacına çözüm aranmalıdır.” (K39,55)

“Teşvikler verilmeli. Çiftçiler desteklenmeli. Aksi takdirde çiftçi daha çok kazanmak için daha çok ekim ve daha çok su kullanmaktadır. Bu da bölgemizde kuraklığa ve obruk oluşumlarını tetiklemektedir.” (K32,56)

“Özellikle bölgemizde bu çevresel mücadeleyle topyekûn savaşılmalı. Bizlere alternatifler sunulmalı. Teşvikler gününde ödenmiyor. Gecikmeli ödeniyor ve yeterli olmuyor.” (K9,62)

“Politika olarak özellikle bölgemiz açısından sulu tarım yerine kuru tarımı destekleyerek yeraltı su kullanımını en aza indirmek gerekir.”
(K38,49)

Katılımcıların ifadelerinden devletin tarım politikalarını bölgeye özel hale getirmesi ve köylüyü desteklemesi yönünde olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmada nicel verileri desteklemek amacıyla konunun uzmanı ve yerel yöneticilerden oluşan toplam 11 kişi ile mülakat yapılmıştır. Mülakata katılan katılımcılar (M1...M11) kodlaması yapılarak Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Mülakata katılan katılımcı bilgileri

Kod adı	Cinsiyet	Yaş aralığı	Eğitim durumu
M1	Erkek	43	Lisansüstü
M2	Erkek	55	Lisansüstü
M3	Erkek	42	Lisans
M4	Erkek	36	Lisans
M5	Erkek	38	Lisans
M6	Erkek	54	Lisansüstü
M7	Erkek	51	Lisansüstü
M8	Erkek	53	Lisans
M9	Erkek	61	Lisansüstü
M10	Erkek	55	Lisansüstü
M11	Erkek	46	Lisansüstü

Konya-Karapınar'ın obruk oluşumlarını ile ilgili genel görüşlerini katılımcılar şu şekilde özetlemişlerdir;

“Karapınar'ın tamamı obruklardan oluşmaktadır. Obruk oluşumu Karapınar'ın sadece Kuzey kesiminde bir hilal şeklinde Karaca Dağı'n patladığı dönemlerin etkisiyle hassas bir bölgede meydana gelmektedir.

Tabi ki mısır ve pancar ekiminin etkisi vardır fakat özellikle hassas bölge dediğimiz Karapınar'ın Kuzeyinde görülmektedir. Bu bölgede mısırın ekilmesi ve yeraltı sularının çekilmesi obruk oluşumlarını tetiklemektedir fakat Karapınar'ın diğer bölgelerinde görülmemektedir.” (M1, 43)

“Karapınar için sulu tarımın getirisi daha yüksek, insanlar yaşamını devam ettirebilmek için elindeki o imkanını zorunlu olarak, kaçak kuyu açılımı fazla. Tabi bazen de devlet göz yummuş. Bu tabi kuraklığın doğurduğu sonuçlar. Ve şeyde de arazi yapısında da o bölgenin krater göllerin ve obrukların oluşumuna da bir zemin hazırlamış. Tabi ağaçlandırma olmaması da erozyonu tetikleyen bir konu.” (M9, 61)

“Obruk olayının bizim İç Anadolu Bölgesi'nin geneline şamil olabileceğini, ileriki süreçte daha da yaygın olacağını düşünüyorum. Jeolojik dengeyi görmezden gelmesi gibi bir başarımız var. Bu lokal coğrafi şartlara bağlı olarak yaşamak yerine bize biçilen işte gününbirlik belki de daha fazla kazanç diye adlandırdığımız tarımsal faaliyetleri tercih etmemizden kaynaklanan yeraltı kaynaklarının fütursuz kullanılması. O kadar çok bilinçsiz su tüketimi var. Doğanın dengesini fazla bozmamak gerekir.” (M7, 51)

“Karapınar'da obruk oluşumlarının nedenlerini üçe ayırabiliriz; jeolojik yapı, kuraklık ve suyun fazla çekilmesi. Dördüncü olarak ise çevresel sismik sarsıntıları ekleyebiliriz. Karapınar bu felaketlere karşı dışarıya çok fazla göç vermiyor bu nedenden dolayı. Buna rağmen insanlarda kadercı bakış var sanırım, depreme bakıldığı gibi. Konya Ovası'nda mısıra dönüşen yerler oldu. Bu yüzden tarım yönteminin değişmesi gerekmektedir. Bir an önce bölgesel tarım metodunun uygulanması lazım.” (M2, 55)

“Sadece Karapınar çöl olarak geçiyor ama aslında bu bütün Orta Anadolu'yu tehdit eden bir sıkıntı var. Çölleşme de uzak bir tehdit değil bizim için aslında yakın bir tehdit. Bu sadece yağış azlığıyla ilgili bir durum değil aslında bakarsak bin yıllar öncesi tarihi kayıtlarda da bu bölgenin yine kurak olduğu yağış azlığı çektiği metinlerde var. Bugün bu durum neden böyle oldu, yağış rejimine tarihi olarak baktığımızda çok fazla bir değişme olmamış. Karapınar çölleşme tehdidi son 20-25 yıldır çok büyük bir tehdit var bu da şundan kaynaklanıyor, bölgedeki tarım ekonomisi, tarım sosyolojisi tamamen değişmiş insanlar yeraltı suyunu fark edince bunu teknoloji yardımıyla çıkarmaya bundan da ekonomik karşılık almaya başlamışlar.” (M10, 55)

Araştırmanın ikinci veri toplama aracı olarak nitel yöntemden mülakat tekniği kullanılmıştır. Elde edilen uzman kişilerden oluşan cevaplar ile bölgede yaşayan insanların cevapları birbirleri ile tutarlılık göstermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Karapınar için araştırmadan elde edilen sonuçların geneline bakıldığında ana hatlarıyla; çölleşme, kuraklık ve obruk oluşumları sosyolojik açıdan incelendiğinde problemin kaynağı bölgede yaşayan insanlar ve yine bundan en çok etkilenenler ise yine kendileri olmaktadır. Karapınar'ın genelinde çölleşme ve kuraklık hakim olmakla birlikte özellikle uzmanların cevapları doğrultusunda Karapınar'ın kuzey bölgesinde meydana gelen kuzey fay kırığından dolayı yer katmanının hassas olması ve bölgede yaşayan çiftçilerin aşırı sulama, aşırı yeraltı su kuyularını kullanmalarından bu bölgede obruk sayıları artmıştır. Diğer taraftan devletin tarım politikaları konusunda bütüncül yaklaşması Karapınar için dezavantaj oluşturduğu sonuçlardan çıkmaktadır. Ziraat mühendislerinin, yerel yöneticilerin, akademisyenlerin ve işin uzmanı olan kişilerin ifadelerine göre Karapınar ve çevresi için bölgesel tarım politikalarının uygulanması gerekliliği sonucuna varılmıştır. Özellikle yerel yönetim ile halkın bilinçlenmesi sağlanmalı ve yeraltı suyuna bağımlılığı azaltılmalıdır. Uzman görüşlere göre Karapınar Türkiye'de yağışın en az olduğu bölge olması nedeniyle yeraltı suyuna ihtiyacın fazla olduğu görülmektedir. Karadeniz için uygulanan tarım politikaları ile Karapınar ve çevresi için uygulanan tarım politikalarının aynı olması coğrafi özellikler, iklimsel ve fiziki özellikler olarak ters düşmektedir.

Sosyolojik perspektif çerçevesinde Marx'ın temel savlarından biri olan sermaye için emeğin sömürülmesi olayı, Karapınar ve çevresinde doğa için söz konusudur. Sermaye için doğa ve kaynakları sömürülmektedir. Karapınar üretim modeline bakıldığında kuru tarım olması gerekirken sulu tarımın olması, bölgede yaşayan insanların kısa anlık kazançlarını düşünmesi başa çıkılamayan çevre sorununa neden olmuştur. Uzman görüşlerin, yerel yöneticilerin ve araştırmadan elde edilen verilere göre bölgede yaşayan insanların sürdürülebilir bir tarım uygulamalarının olmadığı sonucuna varılmıştır. Daha çok kazanma daha çok ekip biçme üzerine kurulan ve Yeni Ekolojik Paradigma ve Eko-Marksist Perspektifin tam aksine İnsan İstisnai Paradigmayı temel felsefelerine almış bir model sergilemektedirler. Yapılan eğitimlerin yetersizliği ve uygulamadaki başarısızlığın temel sebeplerinden biri insanların bugünü düşünmesi ve daha çok kazanma arzusu yatmaktadır. Diğer taraftan oluşan obruklara karşı bir önlem almamaları ise kaderci bir anlayış sergiledikleri görülmüştür. Gelmekte olan felaketi bilerek ve kabullenerek hiçbir şey yapmamaları ve bu durumu kaderci anlayışla bütünlendirmeleri felaketin oluşma süresini hızlandırmaktadır. Bu

araştırma neticesinde bölgede meydana gelen obruk oluşumları, çölleşme ve kuraklığın önüne geçmede yasal dayanaklar ile yaptırıma gidilerek sanayi tarım ürünlerinden geleneksel tarım modeline geçişi sağlanmalıdır. Diğer bir ifadeyle sulu tarım yerine kuru tarım yapılması ve yeraltı su kuyularının kullanımında kısıtlamalara gidilmesi gerekmektedir. Devletin yetişkin eğitimi programları ile oradaki halkın yeni ekonomik gelir getirici alanlara teşvik edilmesi bu konuda destekler verilmesi ve bölgeden göç etmeyi kolaylaştırıcı olanaklar tanıtması var olan yetişkinler ve gelecek kuşaklar için faydalı olacaktır. Bu uygulamalar hem Karapınar çevresinde çevresel koruma sağlayacak hem de bölgede yaşayan insanların ekonomik kayıpları önlenmiş olacaktır. Yerel yönetimin ve merkezi yönetimin bu süreçte hiçbir kaygı duymadan bölgesel tarım politikasını gerçekleştirmesi gerekmektedir. Karapınar çevresinde meydana gelen obruk oluşumlarının hızlanmasının temel sebeplerinden biri insan faaliyetleri ise diğer en önemli sebep ise yetkililerin bunun önüne geçemedeki kaygılardır. Doğa sadece bugün için önemli değil gelecek nesiller için çok önem arz etmektedir. Bu amaçla hem bölgede yaşayan insanların çıkarları korunmalı hem de doğa ve kaynağı korunmalıdır. Bunu yaparken ise hiçbir kaygı güdülmemelidir.

Türkiye'de iklim değişikliği ve kuraklık üzerine yapılan çalışmalar, incelendiğinde, Bilik (2023) tarafından yapılan bir çalışmada, Van Edremit Dilkaya Köyü örneği üzerinden kuraklık nedeniyle bozulan sosyal ilişkiler ve göç incelenmiştir. Bu çalışma, İnsan İstisnai Paradigma (İİP) ve Yeni Ekolojik Paradigma (YEP) gibi kuramsal yaklaşımları kullanarak kuraklığın toplumsal sorunlara ve göçe nasıl neden olduğunu ele almıştır.

Benzer şekilde, Kızmaz (2021) tarafından yapılan bir çalışmada, Elazığ iline bağlı köylerdeki iklim değişikliğinin kırsal alandaki etkileri ve toplumun bu değişikliğe nasıl baktığı incelenmiştir. Çalışmada, çevresel sorunlara karşı toplumun tepkisi ve uyum stratejileri üzerinde durulmuştur.

Bizim çalışma ise küresel iklim değişikliğinin türevleri olan çölleşme, kuraklık ve obruk oluşumlarının sosyolojik perspektif çerçevesinde ele alınmasını hedeflemiştir. Karma metodoloji kullanılarak yapılan bu çalışmada, Konya-Karapınar bölgesindeki çölleşme ve obruk oluşumlarının nedenleri ve sosyal etkileri incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları, bölgesel tarım politikalarının olmaması ve yeraltı suyunun aşırı kullanımının kuraklık ve doğal afetler üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur.

Bu çalışmalar, Türkiye'deki iklim değişikliği ve kuraklık sorununu anlamak ve çözüm yolları üretmek için önemli bir katkı sağlamaktadır. İklim değişikliğiyle mücadelede hem bilimsel hem de sosyal ve ekonomik açıdan bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Bu tür araştırmalar, politika yapıcıların

ve toplumun iklim değişikliğiyile başa çıkmak için daha etkili stratejiler geliştirmesine yardımcı olabilir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik komisyonuna başvurulmuş, 10.12.2021 tarih ve 61942 sayılı Etik Kurul kararı ile onaylanmıştır.

Kaynakça

- Aküzüm, T., Çakmak, B., & Gökalp, Z. (2010). Türkiye'de su kaynakları yönetiminin değerlendirilmesi. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, (1): 67-74.
- Aksay, C. S., Ketenoğlu, O., & Latif, K. U. R. T. (2005). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi*, 1(25): 29-42.
- Bilik, M. B. (2023). Kuraklık Nedeniyle Bozulan Sosyal İlişkiler ve Göç: Van Edremit Dilkaya Köyü Örneği. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3): 1111-1128.
- Butler, J. (2019). The inorganic body in the early Marx. *Radical Philosophy*, 2(6): 1-17.
- Catton Jr, W. R., & Dunlap, R. E. (1978). Environmental sociology: A new paradigm. *The american sociologist*, 41-49.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Fifth Edition. Los Angeles: SAGE.
- Çem, (2013). Çölleşme ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi 2013-2030. Online: https://www.tarimorman.gov.tr/CEM/Belgeler/collesme%20belgeleri%20arsiv/Sayfa04/%C3%87%C3%96LLE%C5%9EME_16X23.pdf Erişim: 25.09.2023.
- ÇMUSEP (2019). Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Stratejisi ve Eylem Planı 2019-2030, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Dunlap, R. E., & York, R. (2012). The globalization of environmental concern. *Comparative Environmental Politics: Theory, Practice, and Prospects*, 89-112.
- DPT (2000). İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- DSİ (2004). Toprak su Kaynakları. Online: <https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/754> Erişim: 12.03.2024.
- IPCC. (1996b). Climate Change 1995, Impacts, Adaptations and Mitigation of Climate Change: Scientific-Technical Analyses. Contribution of Working Group II to the Second Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Watson R, T., et al., eds., WMO/UNEP. Cambridge University Press, New York.
- Kızmaz, Z. (2021). İklim Değişikliğinin Kırsal Alandaki Etkisi ve Alternatif Arayışlar: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1): 431-453.
- Konak, N., (2010). Çevre Sosyolojisi: Kavramsal ve Teorik Gelişmeler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24: 271-283.

Kovel, Joel, (2005). "Doğanın Düşmanı-Kapitalizmin Sonu mu, Dünyanın sonu mu?", Çeviren: Gürol Koca İstanbul. Metis Yayınları. UNCCD, (1995). The United Nations Convention to Combat Desertification in those Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa, text with Annexes, UNEP, Geneva, 1995.

Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2014). Qualitative data analysis: A methods sourcebook. 3rd. ed: Thousand Oaks, CA: Sage.

O'Connor, James (1998). Capitalism, Nature, Socialism: A Theoretical Introduction, *Capitalism, Nature, Socialism*, 1(1): 11-38.

UNCCD (2021). United Nations Convention to Combat Desertification. About the Convention. Online: <https://www.unccd.int/convention/about-convention> Erişim: 02.10.2023.

Tuna, M. (2006). Türkiye'de Çevrecilik- Türkiye'de Çevreye İlişkin Toplumsal Eğilimler, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.

Türkeş, M. (1994). Artan sera etkisinin Türkiye üzerindeki etkileri. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, 321: 71.

Türkeş, M., (2008). Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler, *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1, 26-37.

DEPREM VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ*

Rıdvan ŞAHİN**

Mehmet Baki BİLİK***

Öz

Van, Türkiye'nin doğusunda yer aldığı için, Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunur ve bu nedenle deprem riski oldukça yüksek bir ildir. Van konumu ve coğrafi yapısı itibarıyla tarih boyunca, sel, çığ, heyelan ve özellikle deprem gibi doğa olaylarına maruz kalmıştır. Van'da 23 Ekim ve 9 Kasım 2011'de meydana gelen 7,2 ve 5,6 büyüklüğündeki iki deprem, şehir için bir dönüm noktası olmuştur. Bu depremlerin sonucunda can kayıpları, yaralanmalar ve büyük ölçekli maddi zararlar meydana gelmiş, şehrin yaşamı derinden etkilenmiştir. Bu afet, sadece Van'ı değil, tüm Türkiye'yi etkisi altına almış ve uluslararası yardım çağrılarını beraberinde getirmiştir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallelerde yaşayan ekonomik düzeyi düşük aileler, göç edemedikleri için çadırlarda kış aylarını geçirmek zorunda kalmışlar ve depremin etkilerine çok daha fazla maruz kalmışlardır. Bu bağlamda yapılan çalışma, Van kent merkezine bağlı kenar mahallelerde yaşayan ekonomik açıdan dezavantajlı bireylerin deprem öncesi afetlere hazırlık süreçleri, deprem sonrası deneyimleri ve bu deneyimlere bağlı olarak nasıl hazırlandıkları, ayrıca deprem ile diğer doğa olaylarını nasıl anlamlandırdıklarını bilimsel bir perspektifle incelemeyi amaçlayan nitel bir saha araştırmasıdır. Van depremlerini yaşamış ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarından yardım alan evli 28 katılımcıyla derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak, yoksulluk içindeki ailelerin deprem öncesi ve sonrası hazırlık süreçleri, afet deneyimleri ve depremleri nasıl değerlendirdikleri üzerine odaklanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre,

* Bu makale, 2024 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Baki Bilik danışmanlığında tamamlanan "Deprem ve Yoksulluk İlişkisi: Van'ın Kenar Mahallelerinde Afet Deneyimi ve Hazırlık Süreçleri" adlı yüksek lisans tezinden çıkarılmıştır.

**Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji ABD, sahinridvan3065@gmail.com, ORCID: 0009-0009-3590-4302.

***Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, mehmetbakibilik@yyu.edu.tr; ORCID: 0000-0002-0549-6549.

Makale Gönderim Tarihi: 01/04/2024, Makale Kabul Tarihi: 08/05/2024

ekonomik sıkıntılar içinde olan kesimler, afetlere karşı gereken önlemleri alma konusunda zorluklar yaşamakta ve genellikle kaderlerine razı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Afet, Yoksulluk, Dezavantajlı Gruplar, Zarar Görebilirlik

The Relationship Between Earthquake and Poverty

Abstract

Van is located in eastern Turkey and is on the North Anatolian Fault Line and is therefore a province with a significantly high earthquake risk. Due to its location and geographical structure, Van has been exposed to natural disasters such as floods, avalanches, landslides and especially earthquakes throughout history. The 7.2 and 5.6 magnitude earthquakes that occurred on October 23 and November 9, 2011 were a turning point for the city. These earthquakes caused loss of life, injuries and extensive material damage, and deeply affected city life. This disaster not only affected Van, but also brought calls for international aid. Economically disadvantaged families living in low socio-economic neighborhoods who could not migrate had to spend the winter months in tents and were even more exposed to the effects of the earthquake. This study aims to examine from a scientific perspective the pre-earthquake preparation processes of economically disadvantaged individuals living in the suburbs of Van, their post-earthquake experiences, and how they interpret earthquakes and other natural events. The research, conducted as a qualitative field research, focuses on married participants who experienced the Van earthquakes and received help from social solidarity foundations. By conducting in-depth interviews with 28 participants, the research investigates the preparation processes of poor families before and after the earthquake, their disaster experiences and how they evaluate earthquakes. The findings of the research show that groups in economic distress face difficulties in taking the necessary precautions against disasters and generally accept their fate.

Keywords: Earthquake, Disaster, Poverty, Disadvantage, Vulnerability, Earthquake, Slum, Resilience of Society

1. Giriş

Afet ve yoksulluk birbirini besleyen bir döngüye sahiptir. Afetler ekonomik açıdan dezavantajlı birey ve toplulukları daha fazla etkiledikleri gibi ekonomik açıdan yetersiz grupların yoğun olduğu yerleşim birimlerinde, afetlerin etkisi çok

daha derinden hissedilir. Daha açık bir ifadeyle afet süreçlerinde yoksulluk ve sosyal eşitsizlikler daha da belirginleşir ve dezavantajlı kesimler bu süreçlerden genellikle daha fazla etkilenirler. Özellikle depremlerin vurduğu yerleşim birimlerinde bunu çok daha net gözlemleyebilmekteyiz. Hal böyle olunca deprem özneline afet ve yoksulluk arasındaki ilişkinin daha yakından incelenmesi; yoksul kesimlerin afetlerle ilişkilerine mercek tutmak gerekir. Bu bağlamda, ekonomik açıdan dezavantajlı kesimlerin deprem sürecindeki deneyimleri, afetlerle başa çıkarken karşılaştıkları zorlukları ve bu zorlukların yoksullukla olan ilişkisi merak konusudur. Benzer şekilde deprem öncesi hazırlık süreçleri, afetlerle başa çıkma stratejileri ve depremleri nasıl anlamlandırdıklarını da anlamak toplumu afet risklerine karşı hazırlamak açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışma, Van ilinin merkez ilçelerine bağlı kenar mahallelerinde yaşayan 40 yaş ve üzeri ekonomik açıdan dezavantajlı bireylerin, 2011 Van depremi öncesi ve sonrasındaki hazırlık süreçlerini, deneyimlerini, afetlerle başa çıkma stratejilerini ve depremleri nasıl anlamlandırdıklarını anlamayı amaçlamaktadır. Literatür taraması, mevcut çalışmaların genellikle geniş bir perspektife odaklanıp mahalle düzeyindeki deneyimleri ve deprem-yoksulluk ilişkisini yeterince ele almadığını göstermektedir. Bu çalışma, bu eksikliği gidermek için tasarlandı. Araştırma ilkin afet, risk, kapasite, zarargörebilirlik ve yoksulluk gibi kavramları sosyolojik perspektiften tartışmakta ve devamında yoksulluk ve sınıfsal eşitsizlikle ilgili teorik tartışmalara mercek tutmaktadır. Devamında araştırmanın metodolojisi hakkında bilgiler sunulmakta ardından da sahadan elde edilen bulgular tartışmaya açılmaktadır. Son olarak elde edilen verilerden hareketle deprem özneline afet ve yoksulluk ilişkisi sosyolojik perspektiften değerlendirilmektedir.

2. Afet Sosyolojisi Bağlamında Kavram Tartışmaları: Afet, Tehlike, Risk, Kapasite ve Zarargörebilirlik

Afet sosyolojisi, afetlerin toplumsal boyuttaki sonuçlarını araştıran ve anlamaya çalışan bir disiplindir. Bu alandaki çalışmalar, afetlerin toplumlar üzerindeki derin etkilerini anlamamıza yardımcı olur. Toplumların, afetler karşısında nasıl tepki verdiğini, nasıl dayanıklılık geliştirdiğini ve toplumsal yapılarını nasıl etkilediğini incelemek bu disiplinin temel amacıdır. Afetlerin sonuçları, toplumsal, ekonomik, psikolojik ve kültürel açılardan oldukça çeşitlidir. Son yıllarda, afet sosyolojisi, dünya genelindeki doğa, insan kaynaklı ve teknolojik olayların insan yaşamını nasıl etkilediğini araştıran bir sosyoloji alt disiplini olarak önemli ölçüde gelişme göstermiştir (Demir, 2016, s. 174). Afet sosyolojisinin temel araştırma konusu, afetlerin etkileri, doğa-insan ilişkisi, ekolojik sistemle etkileşim, psiko-sosyal durumlar, din, ekonomi, siyaset gibi

sosyal kurumlara etkisi, medyanın, sivil toplumun ve resmi yardım kuruluşlarının rolleri, siyasi otoritelerin yönetim ve kriz müdahalesi, sosyal politika stratejileri ve dezavantajlı grupların karşılaştığı zorluklar gibi temel konuları içerir (Can, 2022, s.12). Dolayısıyla sosyoloji, toplumsal yaşamın bireyler üzerindeki etkilerini incelediği gibi, afetlerin toplumsal boyutunu da analiz eder. Bu disiplin, afetlerin toplumlar üzerindeki sosyal etkilerini anlama ve bu etkileri azaltma amacıyla önemli bir rol oynar (Alkın, 2022, s. 299). Başka bir ifadeyle, afet sosyolojisi; afetlerin nedenlerini, önleme çalışmalarını ve afet sonrası çalışmaları inceleyen bir sosyal bilim dalıdır. Bu disiplin, insanların afetlere verdiği tepkileri ve afet sonrası deneyimleri sosyal bir bağlam içinde araştırarak toplumsal etkileri anlamaya odaklanır (Demir, 2016, s. 174). Afetler, doğal bir tanımlamanın ötesinde, toplumsal hayat üzerinde dışsal faktörlerin yol açtığı beklenmedik sonuçlardır ve bu sonuçlar toplumun farklı bireylerini eşit bir biçimde etkilemez. Temelde, afetler toplum içinde eşitsizliklerin varlığını gösterir (Demir, 2020, s. 12). Afetler, toplum içindeki ekonomik, sosyal ve kültürel eşitsizlikleri açığa çıkarabilir. Daha düşük gelirlili ve dezavantajlı gruplar, afetlerde daha fazla zarar görme eğilimindedir. Bu nedenle, sosyologlar afetlerin toplumsal eşitsizlikleri nasıl derinleştirdiğini ve bu eşitsizlikleri azaltmak için nasıl politika önlemleri alınabileceğini incelemektedirler. Afet sosyolojisi çalışmaları, afetlere nasıl hazırlıklı olunabileceğini ve afet sonrası toparlanma süreçlerini nasıl iyileştirebileceğini anlamamıza yardımcı olur. Toplumların daha dayanıklı hale gelmesi ve afetlere karşı daha hazırlıklı olması, afet sosyolojisinin odak noktalarından biridir.

2.1. Afet

Afet terimi, köken olarak Arapça bir kelime olup "büyük felaket, yıkım, bela" gibi anlamlara gelir. İngilizcede ise "afet" kelimesi "disaster" kelimesiyle ifade edilir. Etimolojik olarak bakıldığında, "disaster" kelimesi "dis" (istenmeyen, olumsuz) ve "astro" (yıldızlar) kelimelerinin birleşmesinden türetilmiş ve Latince kökenli bir terimdir. Bu nedenle Antik Çağ'da, afetleri kötü yıldızların neden olduğu felaketler olarak yorumlayan inançlar bulunmaktadır (Yılmaz, 2003, s. 1). Afet, doğa veya insan kaynaklı olayların neden olduğu, insanların yaşamını, sağlığını, güvenliğini ve çevreyi olumsuz etkileyen büyük çaplı olayların sonuçlarıdır (Akgüngör, 2010, s. 3). Afetler, ani ve öngörülemeyen olaylar sonucunda ciddi zararlar doğuran olaylardır (Aydın, 2013, s. 2). Doğa kaynaklı (depremler, sel, volkan patlamaları) veya insan kaynaklı (terör saldırıları, nükleer kazalar) olaylar olarak ortaya çıkabilirler. Afet, olayın boyutu ve etkisiyle ilişkilidir (Fırat, 2022). Deprem gibi doğal olaylar, genellikle afet olarak kabul edilmez, ancak büyük çapta yıkıma neden olduklarında afet statüsü kazanabilirler (Fırat, 2022, s. 49). Doğal olayların afete dönüşme olasılığı, alınan önlemler ve

toplumsal dayanışma ile ilişkilidir (Fırat, 2022, s. 49). Afetler, yerleşim alanlarında ve toplumda büyük etkilere sahip olduğunda kabul edilirler (Balta ve Parker, 1999, s. 125).

2.2. Tehlike

Tehlike, insan yaşamını, mülkiyeti veya faaliyetleri olumsuz etkileyebilecek doğal veya insan yapımı bir olayı ifade eder (Çaki, 2022, s. 236). Bu olaylar, can kaybı, mal hasarı, sosyal ve ekonomik bozulma gibi zararları beraberinde getirebilir (Demir, 2016, s. 199). Tehlike, belirli bir alanda ve zamanda gerçekleşme potansiyeli olan zarar verici bir durumu gösterir. Doğa, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar bu tehlikeler arasında yer alır. Tehlike, insan sağlığını, güvenliğini ve çevreyi tehdit eden herhangi bir durumu içerebilir. Fiziksel, kimyasal, biyolojik, psikolojik veya sosyal faktörlerden kaynaklanabilir. Önceden tahmin edilebilir veya aniden ortaya çıkabilir. Tehlike, hayatımızın her anında var olan ve birçok farklı şekilde karşımıza çıkabilen bir gerçektir.

2.3. Risk

Risk, bir olayın belirli koşul ve ortamlarda gerçekleşme olasılığı ile bu olayın sonucunda can, mal, ekonomik ve çevresel değerler gibi önemli faktörlerin kaybının olası etkisini ifade eder (AFAD, 2023). Milet'i'ye göre risk, tehlikenin doğasında değil, insan sistemleri, yapılı çevre ve fiziksel dünya arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan afetlerin ve sosyal sorunların bir sonucudur (Aktaran; Çaki, 2022, s. 241). Riskler, aynı tehlike karşısında bile herkes için farklıdır ve kişilerin bu tehlikenin etkisini özümleme kapasitesine veya geçmişlerine bağlıdır (Çaki, 2022, s. 241). Yoksulluk, güvensizlik ve riskler genellikle zenginlerin gelir, güç ve eğitim avantajları sayesinde risklere karşı daha güvenli ve ayrıcalıklı bir konum elde etmelerine imkân tanır (Beck, 2019, s. 47). Zenginler, bu avantajları kullanarak kendilerini risklerden koruyabilirken, yoksul kesimler bu avantajlardan yoksun oldukları için risklere daha fazla maruz kalırlar. Bu durum, toplumun farklı sosyal sınıfları arasında güvenlik ve risk algısının nasıl değiştiğini gösterir.

2.4. Kapasite

Kapasite, afet yönetiminde, tehlikeleri algılama, önleme veya zararları azaltma amacıyla sahip olunan güç ve kaynakları ifade eder (AFAD, 2023). Zarargörebilirlik ve afetlere direnç, yakın ilişkili kavramlardır. Zarargörebilirlik, bir alanın veya topluluğun afet etkilerine maruz kalma ve hassasiyet düzeyini ifade ederken, afetlere direnç, bu maruziyete karşı koruma sağlama ve etkilere karşı daha dayanıklı hale gelme yeteneğini temsil eder (Demir, 2016, s. 237). Kapasite, toplumların veya kurumların beklenmedik olaylarla başa çıkma yeteneği olarak

kabul edilir ve hazırlığı belirler. Ekonomik farklılıklar, bu hazırlıklılık düzeyinde belirgin farklar yaratabilir. Ekonomik olarak avantajlı olanlar genellikle daha iyi hazırlıklıdır ve müdahale kapasitesine sahipken, dezavantajlı durumda olanlar daha zorlu koşullarla karşılaşabilirler.

2.5. Zarar Görebilirlik

Zarar görebilirlik, bir bireyin, topluluğun, kurumun veya ülkenin potansiyel risklere veya tehlikelere karşı ne kadar savunmasız veya dirençli olduğunu ifade eder (Demir, 2016, s. 198). Bu kavram, savunmasız popülasyonları tanımlar. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'na göre zarar görebilirlik, yaşam çevrelerinin uğrayabileceği fiziksel, toplumsal, ekonomik veya çevresel zarar ve kayıpların ölçüsüdür (AFAD, 2023). Zarar görebilirlik, potansiyel tehlikelere, risklere ve zararlara karşı hazırlıklı olma ve zararları minimize etme yeteneğini ifade eder. Örneğin, depreme dayanıklı olmayan binaların varlığı zarargörebilirliği artırır. Zarargörebilirlik kavramı, savunmasızlık, kırılma, hassasiyet gibi terimlerle de tanımlanır ve tehlikelerin insanlar, altyapı ve ekonomi üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olur (Kadioğlu, 2011, s. 29). Kırılma, bir sistemin ne kadar hassas veya dayanıklı olduğunu belirler. Sistemin kırılma ne kadar stresle karşılaştığı ve ne kadar uyum sağlayabildiği gibi faktörlere dayanır (Adger'den aktaran; Duruel, Arık ve Avşar, 2023, s. 105). Zarar görebilirlik genel itibarıyla üç kategoride ele alınmaktadır. Bunlar fiziksel, Sosyal ve ekonomik zarar görebilirlik boyutlarıdır.

Fiziksel zarar görebilirlik, insan yapısı, altyapı, çevresel faktörler, tarım, sanayi gibi fiziksel unsurların tehlikelere karşı hassasiyetini ve insan topluluklarının fiziksel kapasitesine olan etkisini ölçen bir terimdir (AFAD, 2023). Fiziksel zarar görebilirlik, yapıların, altyapının, çevrenin, tarım alanlarının, sanayi tesislerinin doğal veya yapay afetlere, değişen koşullara karşı hassasiyetini ifade eder (Ergünay, 2019, s. 13). Bu kavram, depremlere karşı zemin ve bina hassasiyetini değerlendirirken, yapıların depremlere karşı dayanıklı olup olmadığına odaklanır (Bilik, 2019, s. 15).

Sosyal zarar görebilirlik toplumsal yapıda gömülü olan kırılma unsurlarına dikkat çeker. Bireylerin ve toplumun sosyal, psikolojik ve demografik faktörlerden kaynaklanan, ölçülmesi zor dezavantajlı durumları ifade eder (AFAD, 2023). Sosyal zarar görebilirlik, afetlerin sebeplerini toplumsal faktörlere dayandıran bir terim olarak kullanılabilir (Bilik, 2019, s. 16).

Ekonomik zarar görebilirlik, toplumların ekonomik yaşamlarını düzenleme, geçim kaynaklarını sağlama ve ekonomik kapasitelerini yönetme konularını içerir (AFAD, 2023). Dünya genelinde yaşanan afetlerin en fazla

etkilediği topluluklar genellikle yoksul kesimlerdir. Afetlerin en büyük maliyetleri genellikle daha düşük gelirli kesimler tarafından karşılanır (İnmez, 2011, s. 186). Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi'ne göre, 1975-2000 yılları arasında afetler nedeniyle kaybedilen insanların %94'ü düşük gelir seviyesinde veya düşük orta gelir seviyesindedir (UNDRR, 2008). Ekonomik zarar görülebilirliğin belirleyici unsuru sınıfsal eşitsizlik ve yoksulluktur. Toplumsal eşitsizlik ve afetler arasındaki ilişkiye dikkat çeken Beck (2019, s. 47), düşük gelirli toplulukların afetlerin etkilerine daha fazla maruz kaldığını, varlıklı toplulukların ise bu riskleri azaltma veya kaçınma imkânına sahip olduğunu ileri sürmüştür. Bu durum, afetlerin toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebileceğini ve/veya mevcut eşitsizlikleri daha da belirgin hale getirebileceğini gösterir.

3. Ekonomik Zarar Görülebilirliğin Temel Kaynağı Olarak Yoksulluk

Yoksulluk, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olan ve farklı toplumları etkileyen evrensel bir sorundur. Modern öncesi dönemlerde yoksulluk, toplumun doğal bir parçası olarak kabul edilirken, Sanayi Devrimi ile birlikte yoksulların rolü ve algısı değişmiştir (Buğra, 2008). Yoksulluk tanımı konusunda net bir görüş birliği yoktur ve farklı zamanlarda ve kültürlerde farklı tanımlar kullanılabilir. Yoksulluk, maddi ve kültürel kaynaklardan yoksun olmayı içerir ve çeşitli kriterlere bağlı olarak farklı şekillerde ölçülebilir (Yaşar ve Taşar, 2019). Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar, yoksulluğu belirli gelir eşikleri ve temel insan ihtiyaçlarına dayalı göstergelerle ölçerler (Arabacı, 2019). Yoksulluk, temel yaşamsal ihtiyaçları karşılamak için gerekli kaynaklara erişimin yetersiz olduğu durumu ifade eder. Bu tanım, yiyecek, su, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçları içerir.

Birçok farklı kategoride tanımlanan yoksulluk literatürde çoğunlukla mutlak ve görel yoksulluk kategorilerinde ele alınmaktadır. Mutlak yoksulluk, temel yaşamsal ihtiyaçları karşılamak için gerekli kaynaklara erişim sağlanamadığında ortaya çıkar (Marshall, 1999). Diğer bir ifadeyle temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar düşük gelire sahip olan bireyleri tanımlar (Şenses, 2001, s. 62). Bu tanıma göre, mutlak yoksulluk, bir kişinin veya ailenin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar düşük bir gelire sahip olduğu bir duruma tekabül eder (Marshall, 1999, s. 825). Görel yoksulluk ise bireylerin yaşadıkları toplumun ortalama refah seviyesiyle kıyaslanarak değerlendirilir (Arabacı, 2019, s. 130). Görel yoksulluk, bir kişinin veya bir grup insanın yaşam standardını, kendilerinden daha yüksek gelire sahip bir referans grubuyla karşılaştırarak belirler (Streeten'ten aktaran Şenses, 2001, s. 91).

3.1. Yoksulluk Çalışmalarında Teorik Yaklaşımlar

Marksist teori, yoksulluğun kapitalizme özgül olduğunu ve düşük ücretlerin bu sistemin bir sonucu olduğunu öne sürer (Demirtürk vd., 2011, s. 35). Marx'ın tarihsel dönemlere yaklaşımı, kölelik, feodalizm ve kapitalizm gibi dönemlerde sınıf çatışmalarının nasıl şekillendiğini inceler (Cevizci, 2005, s. 1490). Marx, toplumlara üretim ilişkilerine dayalı olarak sınıflandırır ve kapitalizmde burjuvazi ile proletarya arasındaki çatışmayı vurgular (Sunar, 2016, s. 29). Marksist teoriye göre, işçi sınıfı ürettikleri değerlerin tam karşılığını alamaz ve sermayedarlar tarafından sömürülür (Korsch, 2006, s. 66). Endüstrileşme arttıkça işçi sınıfı daha da yoksullaşır (Turner, 2000, s. 60). Marksist teori, işçilerin patronlar tarafından sömürüldüğünü savunur. İşçiler üretimdeki değerlerin bir kısmını alırken, geri kalanı patronlara gider ve bu durum yoksulluğun devam etmesine neden olabilir.

Max Weber, toplumsal gücün farklı yönlerini açıklamak için toplumsal sınıflar, statü grupları ve siyasal partiler gibi unsurları kullanarak bir topluluğun içindeki gücün üç ayrı boyutunu tanımladı (Turner, 1997, s. 62). Weber'in yaklaşımı, sosyal fenomenleri anlamak için olasılığa dayalı çoklu nedensellik yaklaşımını temel alır (Aydın, 2018, s. 251). Weber, toplumsal sınıfı, sadece ekonomik durumla değil, aynı zamanda sosyal statü ve güç faktörleriyle de açıklar. Marx'tan farklı olarak, Weber sınıf analizini sosyal eylem teorisi çerçevesinde geliştirir (Argın'dan aktaran Aydın, 2018, s. 251). Marx'ın sınıf analizi daha analitik ve çatışmacı bir perspektife sahipken, Weber'in sınıf analizi daha tanımlayıcı ve derecelendirilmiş bir perspektife sahiptir. Marx'a göre toplumsal eşitsizlik, sınıf çatışmasının bir sonucudur ve ekonomik sistemle doğrudan ilişkilidir. Weber ise, toplumsal eşitsizliği sınıf, statü ve parti gibi faktörlerin bir araya gelmesinin etkilediğini savunur. Weber, toplum içindeki bireylerin sosyal statülerinin ekonomik durumlarını etkileyebileceğini vurgular. Örneğin, bir kişinin mesleği veya eğitim seviyesi, ekonomik durumunu belirleyebilir. Bu nedenle, yoksulluk sadece gelir düzeyine değil, aynı zamanda bir kişinin toplum içindeki konumuna da bağlıdır.

Pierre Bourdieu'nun simgesel iktidar sosyolojisi, toplumun işleyişini ve bireylerin davranışlarını anlamaya çalışır. Bourdieu'ye göre, toplumsal yapı ve kültür arasındaki ilişki, insanların kendi sosyal konumlarına ve kimliklerine nasıl dâhil olduklarını belirler. İnsanlar, kültürel sermaye (bilgi, beceri, eğitim, vs.) ve simgesel sermaye (toplumda itibar ve tanınma) sahibi olma çabası içinde toplumun tahakküm hiyerarşisinde yer alırlar (Swartz, 2011). Bourdieu, sınıfın sadece ekonomik güce dayanmadığını ve kültürel, sembolik ve toplumsal faktörlerin de etkili olduğunu vurgular. Bourdieu'nün sınıf anlayışı, Max Weber'in

sınıf ve statü gruplarına yönelik yaklaşımından büyük ölçüde etkilenmiştir (Yanıklar, 2010). Bourdieu'ye göre, yoksulluk sadece ekonomik bir durumu yansıtmaz; aynı zamanda kültürel yoksunluk, eğitimsel fırsat eşitsizliği ve sembolik sermayenin eksikliği anlamına gelir. Dolayısıyla yoksulluk, yoksul bireylerin toplumsal sınıf ayrımlarının alt sıralarında yer almalarına neden olur ve bu, sınıf ayrımlarının yeniden üretilmesine katkıda bulunur.

Toplumsal tabakalaşma dolayısıyla yoksulluğa ilişkin açıklamalarda bulunan bir diğer kuram işlevselci yaklaşımdır. Durkheim, Parsons ve Merton'ın öncülük ettiği bu yaklaşım toplumu bir sistem olarak görür ve parçaların birbirine bağımlı olduğunu, her bir parçanın toplumun farklı ihtiyaçlarını karşıladığını savunur (İnce, 2022, s. 433). Yapısal işlevselcilere göre toplumsal tabakalaşma ve bireylerin belirli statülere sahip olmaları, toplumun istikrarı ve düzeninin devamı için gereklidir. İşlevselcilere göre sosyal tabakalaşma toplumsal sistem içinde önemli bir bütünleştirici rol oynar (Parsons'tan aktaran; Turner, 2014, s. 58).

Yoksulluk ve tabakalaşmayla ilgili bir diğer görüş olan Neoliberalizm'e göre nüfusun büyük bir bölümünün ülke varlıklarının küçük bir bölümüne sahip olmasının adalet kavramıyla doğrudan bir ilişkisi yoktur. Yani, ekonomik eşitsizliklerin adaletsizlik anlamına gelmediğini öne sürer. Robert Nozick, toplumsal adaletin servetin dağılımıyla değil, servetin nasıl kazanıldığıyla ilgili olduğunu savunur. Kazançların meşru ve haklı yollarla sağlandığı durumlarda, toplumsal eşitsizliklerin sosyal adaleti ihlal etmediği düşünülür (Özüğurlu, 2020: 16). Friedman'a göre refah devleti, bireylerin tercih özgürlüğünü kısıtlayan bir sistem olarak görülür (Aktaran; Özüğurlu, 2020, s. 17).

Güncel tartışmaları odağına alan modern yoksulluk tartışmaları ise gelir eksikliğinin ötesine geçerek, teknolojik değişimler, iş dünyasının transformasyonu, gelir eşitsizliği ve sosyal değişimler gibi faktörlerin etkisiyle giderek daha da karmaşıklaşan yoksulluk ve yoksulluğun yol açtığı yoksunluğa dikkat çeker. Bu tartışmalara göre yoksulluk sadece işsizlikle sınırlı değil, aynı zamanda düşük ücretlerle çalışanlar, geçici işlerde çalışanlar ve güvencesiz istihdamla meşgul olanlar arasında da yaygındır (Bhalla ve Lapeyre, 2004). Yoksulluk artık sadece maddi yoksunlukla değil, aynı zamanda sosyal katılım eksikliği, insan hakları ihlalleri, enformel ağların artışı ve işgücü piyasasına erişim eksikliği gibi bir dizi olguyla ilişkilendirilmektedir (Karakaş, 2010). Yoksulluk, Bauman (1999)'a göre sadece maddi yetersizlikleri değil, aynı zamanda toplumun belirlediği beslenme, giyim ve barınma standartlarına uyum sağlama sorunlarını da içerir. Nitekim yoksulluk bireyleri afet risklerine karşı çok daha

kırılgan hale getirir ve afetlerden diğer toplumsal unsurlara oranla daha fazla kayıp ve zarar görmelerine yol açar.

3.2. Uluslararası Afet Zararlarını Azaltma Eylem Planlarında Yoksulluk Vurgusu

Afet zararlarını azaltma konusunda küresel düzlemde bir iş birliği ve motivasyonun gerekli olduğunu ileri süren görüşler ekseninde başta BM olmak üzere çeşitli uluslararası organizasyonlar bağlamında birtakım çalışmalar yürütülmeye başlanmış ve afetlerle mücadele konusunda dünya ülkelerini paydaş kılacak çeşitli eylem planları geliştirilmiştir. Bunlardan öne çıkanlar Hyogo ve Sendai eylem planlarıdır. Hyogo Çerçeve Eylem Planı (HFA), 2005 yılında Japonya'nın Hyogo ilinde gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Dünya Afet Azaltma Konferansı'nda kabul edilmiştir. HFA, 2005-2015 yılları arasında afet risklerinin azaltılması konusunda hükümetlere yol göstermek amacıyla oluşturulmuş bir belgedir. Plan, afetlerin neden olduğu can kaybı ve sosyal, ekonomik ve çevresel kayıpları azaltmayı hedefler ve bu amaçla stratejik hedefler belirler (Kadioğlu, 2011, s. 103, 104). HFA'nın öncelikleri arasında, afet risklerinin azaltılması için ulusal ve yerel düzeyde güçlü bir kurumsal temel oluşturulması, afet risklerinin tanımlanması ve değerlendirilmesi, güvenlik ve direnç kültürünün oluşturulması, temel risk faktörlerinin azaltılması ve afete hazırlık konuları bulunmaktadır (UCLG-MEWA, 2015-2030 Raporu, s. 9). Bu hedefler, özellikle yoksul ve dezavantajlı toplumların afetlere karşı daha savunmasız olduğu gerçeği ışığında önem taşır. HFA, afetlerin yol açtığı kayıpları azaltarak toplumların afetlere karşı daha dirençli hale gelmesini ve hızlı bir şekilde yanıt verme kapasitesini artırmayı amaçlar. Bu çerçevede, plan uluslararası bir rehber olarak kabul edilmiş ve birçok ülke kendi ulusal afet azaltma politikalarını belirlerken HFA'yı referans almıştır (UCLG-MEWA, 2015-2030 Raporu, s. 9). Ancak HFA'nın uygulanması sırasında bazı eksiklikler ortaya çıkmış, bu eksikliklerin giderilmesi amacıyla 2015 Afet Risklerinin Azaltılması Üçüncü Dünya Konferansı'nda Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi kabul edilmiştir (Demir, 2016, s. 91). Bu çerçeve, daha güvenli ve dirençli toplumların oluşturulmasına ve yoksullukla mücadeleye katkıda bulunmuştur.

Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi, 18 Mart 2015 tarihinde Japonya'nın Sendai şehrinde düzenlenen üçüncü BM Dünya Konferansı'nda 168 ülke tarafından kabul edilmiştir. Çerçeve, afet risklerinin azaltılması, afetlere karşı dirençliliğin artırılması ve mevcut risklerin tespit edilerek ortadan kaldırılmasını içeren önemli bir kılavuz niteliği taşımaktadır (UCLG-MEWA, 2015-2030 Raporu, s. 1). Yoksulluk, afet risklerine karşı daha fazla savunmasızlığa neden olabilir. Bu nedenle, yoksul kesimlerin afet riski azaltma politikaları ve uygulamaları içinde

özel olarak ele alınması önemlidir. Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi, yoksul ve diğer dezavantajlı grupların korunması ve desteklenmesi gerektiğinin altını çizer. Ayrıca, toplumun her kesimini kapsayan, kapsayıcı ve erişilebilir afet risk azaltma uygulamalarının teşvik edilmesini vurgular (UCLG-MEWA, 2015-2030 Raporu, s. 7). Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi 'ne göre, yoksulluk, afet risklerine karşı daha fazla savunmasızlığa neden olabilir. Ekonomik zorluklar, yoksulları afetlerin etkilerine karşı daha hassas hale getirebilir. Yetersiz konut koşulları, yoksul insanları afetlerin yol açabileceği tehlikelere daha fazla maruz bırakabilir. Ayrıca, afet öncesi hazırlık ve acil yardım hizmetlerine erişimde zorluklar yaşayan yoksul kesimler, afetlerden daha fazla etkilenebilirler (UCLG-MEWA, 2015-2030 Raporu, s. 19). Bu nedenle, yoksulların afet riski azaltma politikaları ve uygulamaları içinde özel olarak ele alınması önemlidir. Bu, yoksul kesimlerin daha iyi korunmasını sağlamaya, risklerin azaltılmasına ve afetlerin etkilerinin minimize edilmesine yardımcı olabilir.

4. Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışma, deprem ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde incelemekte ve özellikle Van il merkezinin çeperlerinde konumlanan, sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallelerde yaşayan yoksul kesimlerin afet deneyimlerini ve afet öncesi ve sonrası hazırlık süreçlerini, depremlere nasıl bir anlam yükledikleri üzerinde odaklanmaktadır. Araştırma, depremin yoksulluk üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak ve bu zorlu koşullarda yaşayan toplulukların afetlere karşı daha iyi hazırlanmalarına nasıl katkı sağlanabileceğini keşfetmek amacıyla yola çıkmıştır.

Araştırmanın amacı, Van şehir merkezinin kenar mahallelerinde yaşayan ekonomik açıdan dezavantajlı kesimlerin deprem öncesindeki afetlere hazırlık süreçlerini, deprem sonrasındaki deneyimlerini ve bu deneyimlere bağlı olarak gerçekleştirdikleri afet hazırlık süreçlerini ayrıca deprem gibi doğa olaylarını nasıl anlamlandırdıklarını anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, aşağıdaki konularda daha fazla bilgi edinmek ve çözüm önerileri sunmak amaçlanmıştır:

a)Van kent merkezinin çeper mahallelerinde yaşayan yoksul bireylerin 2011 Van depremleri öncesindeki hazırlıklarını incelemek.

b)Van'ın kenar mahallelerinde yaşayan yoksul insanların önceki deprem deneyimlerini inceleyerek, bu deneyimlerin bireyler ve topluluklar üzerindeki etkilerini anlamak ve aynı zamanda depremi deneyimledikten sonra yapılan hazırlık süreçlerini araştırmak.

c)Yoksul kesimlerin deprem gibi doğa olaylarına nasıl bir anlam yüklediklerini anlamak.

d)Yoksul kesimlerin afetlerle başa çıkma stratejilerini anlamak

e)Toplumsal eşitsizliğin, depremin toplumsal etkilerini nasıl derinleştirdiğini, aynı zamanda depremin toplumsal eşitsizliği nasıl artırdığını ve yoksul hanelerin depremlerin etkilerine karşı neden daha savunmasız hale geldiğini araştırmak.

f)Araştırma sonuçlarına dayanarak, yerel ve ulusal düzeyde afet hazırlık politikaları ve uygulamaları için öneriler sunmak.

Yoksul kesimlerin afet deneyimlerini ve afet öncesi ile sonrası hazırlık süreçlerini, depremleri nasıl anlamlandırdıklarını odak noktasına alan bir çalışmanın yapılmamış olması, bu araştırmanın önemini vurgulamaktadır. Depremlerin yoksullukla olan ilişkisinin anlaşılması ve yoksul kesimlerin depremlere nasıl hazırlıklı olabilecekleri üzerine araştırmalar, ülkenin afet yönetimi ve risk azaltma stratejileri için büyük bir önem taşıyacağı varsayılmaktadır. Benzer şekilde elde edilecek bulgular afet yönetimi politikalarının geliştirilmesi ve dezavantajlı grupların daha iyi korunması için kritik bir bilgi kaynağına dönüşeceği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında, deprem, yoksulluk ve afet gibi konuları detaylı bir şekilde incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemleri tercih edilerek derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniği, diğer araştırma teknikleri içinde araştırmacıya ve görüşme yapılan kişiye esneklik ve derinlik sağlayan bir gözlem tekniğidir (Aziz, 2014, s. 86). Bu yöntem, araştırmacının katılımcılarla birebir etkileşimde bulunmasına ve detaylı bilgi elde etmesine olanak tanır. Bu tür görüşmelerde, esneklik sağlanabilmesi için görüşme soruları genellikle genel bir çerçeveyi ifade eder. Görüşme sırasında, görüşmeci yeni sorular ekleyebilir, ara sorular sorabilir veya bazı soruları saf dışı bırakabilir (Aziz, 2014, s. 86). Bu esneklik, katılımcının yanıtlarına ve ortaya çıkan konulara göre yönlendirici değişiklikler yapma olanağı sağlar. Bu da araştırmacının daha derinlemesine ve zengin veriler elde etmesine imkân tanır, çünkü konular belirli bir konuyla sınırlı kalmaz ve katılımcının deneyimleri üzerinde serbestçe keşif yapılabilir. Nitel araştırmanın temel özelliği, tartışılan konuları, olayları ve değerleri kişilerin bakış açılarıyla incelemektir. Araştırmacılar, katılımcıların kullandığı dil, anlamlar ve kavramlar üzerinde odaklanarak, bu unsurları anlamaya çalışır ve bunların araştırılan kişiler için ne ifade ettiğini anlamaya çalışır (Ekiz, 2020, s. 35). Bu yöntem, konuların karmaşıklığını ve derinliğini daha iyi kavramak için kullanılan bir araştırma yöntemi olarak öne çıkmaktadır. Başka

bir ifadeyle nitel yöntemin temel hedefi, kesin ve nesnel sonuçlara ulaşmayı amaçlayan deney ve gözlem gibi yöntemler yerine, sosyal hayatı anlama, yorumlama ve öznel boyutlarını vurgulama yolundadır (Karakurt Acar, 2007, s. 4). Bu yöntem, "kültürü", "anlamı" ve "dili" çok önemli kavramlar olarak kabul eder. Sosyal, kültürel ve politik olayları, bu olayları yansıtan konuşmalara odaklanarak ve bu konuşmaların içinde bulunan bazen açık, bazen gizli öznel özellikleri keşfetmeye çalışarak anlamaya çalışır. Bu, yorumsamacı yaklaşımın temel amacını oluşturur (Kümbetoğlu, 2005, s. 27). Nitel bir yaklaşımın bakış açısı, araştırmacının kendisini sadece bir veri toplama aracı olarak görmemesi, yalnızca 'bir aracı', bir bilgi toplayıcı rolünde düşünmemesi gerektiğini vurgular ve araştırmacıya farklı işlevler yükler (Kümbetoğlu, 2005, s. 29). Dolayısıyla araştırmacı, kendi deneyimlerini önemli bir kaynak olarak kullanarak, araştırma sürecini daha zengin hale getirebilir. (Lipson'dan aktaran; Kümbetoğlu, 2005, s. 29). Buna göre nitel bir araştırma yaklaşımı, araştırmacının katılımcılarla empati yapmasını, duygusal bağlar kurmasını ve araştırma sürecinde esnek olmasını gerektirebilir.

Araştırmacının katılımcı grubunu, 40 yaş ve üzeri evli kişilerden oluşan ve Van kent merkezinin çeper (Bostaniçi, Hacıbekir, Karşıyaka, Beyüzümü, Seyrantepe, Şabaniye, Eminpaşa) mahallelerinde yaşayan aile reisi bireyler oluşturmaktadır. Katılımcı grup, İpekyolu, Tuşba ve Edremit ilçelerine bağlı sosyal yardım ve dayanışma vakıflarından sosyal destek alan aileler arasından "kartopu tekniği" kullanılarak oluşturulmuştur. Bu bireylerin ayrıca 23 Ekim veya 6 Kasım 2011 tarihlerinde Van'da yaşanan depremi deneyimlemiş olmaları şart koşulmuştur. Katılımcı bireylerin yoksulluk durumlarının doğruluğu ayrıca mahalle muhtarları tarafından ve görüşmeler sırasında yapılan gözlemlerle teyit edilmiştir. Yaş sınırını 40 yaş ve üzeriyle sınırlamanın temel nedeni, 2011 Van depreminde yetişkin olan bireylerin araştırmada yer almasını sağlamaktır. Bu kararın arkasındaki mantık, depremlerle ilgili deneyimlerin ve izlenimlerin daha olgun bir perspektiften paylaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesidir. Araştırma, derinlemesine görüşme (mülakat) tekniği kullanılarak gerçekleştirilen veri toplama sürecini içermektedir. Toplamda 7 sosyo-demografik ve 10 açık uçlu soruyu içeren toplam 17 soru katılımcılara yöneltilmiştir. Ayrıca, araştırmacının amacına ve derinlemesine görüşme tekniğinin doğasına uygun olarak, temel konular etrafında birçok farklı soru da sorulmuştur. Bu soruların, katılımcıların genel özellikleri, ekonomik durumları, afetlere hazırlık süreçleri, afetler sırasında karşılaştıkları zorluklar, afet deneyimleri ve deprem ile yoksulluk arasındaki ilişkileri ortaya koyan nitelikte olmalarına özen gösterilmiştir.

Araştırmacının odak noktasının yoksulluk ve deprem olmasına rağmen, yoksullukla ilgili direkt soruların sorulmasından kaçınılmıştır. Bu kararın

temelinde, katılımcıların yoksullukla ilgili sorulara abartılı cevaplar verebileceği ve bu durumun araştırmacıyı yanıltabileceği düşüncesidir. Nihayetinde sahada yapılan görüşmeler doyum noktasına ulaştınca sonlandırılmıştır. Görüşlerdeki tekrarlamalarının belirgin hale gelmesi ve ana temaların kapsamlı bir şekilde ele alınmış olması, araştırmacının doyuma ulaştığını göstermiştir. Bu nedenle, 28 katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmeler bu aşamada sonlandırılmıştır. Her bir katılımcının katkıları dikkatlice değerlendirilmiş ve bu görüşler araştırmacının amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır.

Araştırmada, örneklem içinde yer alan katılımcıların gizliliğini korumak amacıyla, bulgular bölümünde her bir katılımcı, anonimliği sağlamak için özel kodlarla temsil edilmiştir. Bu yöntemle, katılımcıların kişisel bilgileri korunarak, araştırmacının bütünlüğü ve etik standartlarının yerine getirilmesi sağlanmıştır.

Araştırma için 23/10/2023 tarihinde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Yayın Etik Kurul Başkanlığı tarafından düzenlenen 2023/26 oturum sayılı Etik İzin Raporu alınmıştır.

5. Bulgular

Araştırmacının bulguları, deprem öncesi hazırlık süreçleri, depremlerin sonrasındaki deneyimler ve afetlere hazırlık süreçlerine dair derinlemesine görüşme analizlerini kapsamaktadır. Bu çerçevede ilkin katılımcıların sosyoekonomik ve demografik özelliklerine bakılmıştır. Ardından katılımcıların 2011 Van Depremi öncesi hazırlık süreçleri ele alınmıştır. Devamında deprem sürecinde yaşadıkları problemlere mercek tutulmuş; barınma, temel ihtiyaçların giderilmesi ve birtakım psikolojik faktörlerin arkasındaki sosyoekonomik ve demografik faktörlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Nihayetinde günümüz itibarıyla depremlere hazırlık yapma süreçleri masaya yatırılmış ve yoksulluk ekseninde hazırlık süreçleri tartışmaya açılmıştır.

5.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Dokusu

Araştırma kapsamında 28 katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu katılımcıların 9'u kadın, 19'u ise erkektir. Katılımcıların çoğunluğu evlidir ve genellikle çocuk sahibidir. Eğitim düzeyi genellikle düşüktür; çoğunlukla ilköğretim mezunu katılımcılar bulunmaktadır. Meslek dağılımı çeşitlidir. Katılımcılar arasında ev hanımları, işçiler, serbest meslek sahipleri gibi farklı meslek grupları bulunmaktadır. Gelir düzeyi genellikle düşüktür. Birçok katılımcı asgari ücretin altında gelir elde etmektedir. Katılımcıların detaylı sosyo demografik durumu aşağıda tablo da sunulmuştur.

Tablo2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı Kod	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek	Çocuk Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Aylık Hane Gelir Durumu
K1	Erkek	57	Evli	İlkokul	Serbest	6	3	4000 TL
K2	Kadın	42	Dul	Okuryazar değil	Ev hanımı	3	4	3000 TL
K3	Kadın	49	Evli	Okuryazar	Ev hanımı	7	7	Asgari ücret
K4	Kadın	60	Evli	Okuryazar değil	Ev hanımı	5	4	Asgari ücret altı
K5	Kadın	43	Evli	Ortaokul	Ev hanımı	4	6	Asgari ücret altı
K6	Erkek	43	Evli	Ortaokul	Baklava ustası	5	7	Asgari ücret
K7	Kadın	42	Evli	Ortaokul	İşçi	2	4	Asgari ücret altı
K8	Erkek	63	Evli	Okuryazar	Hurdacı	5	7	Asgari ücret altı
K9	Kadın	44	Dul	İlkokul	Ev hanımı	3	4	Asgari ücret altı
K10	Kadın	47	Evli	İlkokul	Ev hanımı	3	5	Asgari ücret altı
K11	Kadın	44	Evli	Okuryazar değil	Ev hanımı	5	7	Asgari ücret altı

K12	Erkek	42	Evlü	İlkokul	Serbest	4	6	Asgari ücret altı
K13	Kadın	53	Evlü	Lise	Ev hanımı	3	2	Asgari ücret altı
K14	Erkek	56	Evlü	İlkokul	Serbest	2	4	Asgari ücret altı
K15	Erkek	43	Evlü	İlkokul	Serbest	2	4	Asgari ücret altı
K16	Erkek	48	Evlü	İlkokul	İşçi	0	5	Asgari ücret altı
K17	Erkek	65	Evlü	İlkokul	Serbest	4	4	Asgari ücret altı
K18	Erkek	48	Evlü	Okuryazar	Kapıcı	4	7	Asgari ücret
K19	Erkek	60	Evlü	İlkokul	Pastaneçilik	6	5	Asgari ücret altı
K20	Erkek	46	Evlü	İlkokul	İnşaat işçisi	4	6	Asgari ücret altı
K21	Erkek	44	Evlü	İlkokul	Boyacı	3	5	Asgari ücret altı
K22	Erkek	52	Evlü	İlkokul	İşçi	5	7	8000 TL
K23	Erkek	43	Evlü	İlkokul	Garson	3	5	8000 TL

K24	Erkek	62	Evlü	Okuryazar	Seyyar satıcı	6	6	Asgari ücret altı
K25	Erkek	50	Evlü	İlkokul	Hamal	4	7	Asgari ücret altı
K26	Erkek	52	Evlü	İlkokul	İşsiz	3	5	Asgari ücret altı
K27	Erkek	45	Evlü	Ortaokul	Hurdacı	4	6	7000 TL
K28	Erkek	68	Evlü	İlkokul	İşsiz	7	6	Asgari ücret altı

5.2. Katılımcıların 2011 Van Depremi Öncesi Hazırlık Süreçleri

Afetlere karşı hazırlık, toplumun genel güvenliği ve refahı için önemli bir faktördür. Ne var ki, insanlar genellikle kendi günlük yaşamlarında bir afeti doğrudan deneyimlemediklerinde, bu tür olayların gerçekleşme olasılığını düşük görme eğilimindedirler. Katılımcıların 2011 Van depremleri öncesi afetlere karşı hazırlıklarını değerlendirirken paylaştıkları görüşler genellikle şu ana hatlar üzerinde yoğunlaşmaktadır:

"Deprem öncesi bir hazırlığımız yoktu. Hani biz ne bilelim, nereden bilebilirdik deprem olacağını. Şimdi söyle ben nereden bileceğim. Hadi deprem olacak mı olmayacak mı? En azından şu anda biz bir deprem gördük biliyoruz. O zaman hiçbir şey bilmiyorduk. Hiç kimsenin aklına gelmiyordu deprem" (K1, Erkek, İşçi, 57).

"2011 yılında depreme karşı herhangi bir hazırlığımız yoktu. Marmara depremi ve Çaldıran depremi gibi depremleri duymuştuk, biliyorduk, ancak Van'da bir depremin olacağını hiç aklımızın köşesine bile getirmedik" (K3, Kadın, Ev hanımı, 49).

"Yoktu, hiçbir hazırlığımız yoktu. Van'da deprem olacağını hiç düşünmüyorduk bile" (K10, Kadın, Ev hanımı, 47).

Yapılan görüşmeler sonucunda anlaşılıyor ki, insanlar belirli bir olayın gerçekleşme olasılığını düşük gördükleri durumlarda, bu olayla ilgili önlemler almak ya da hazırlıklı olmak konusunda düşük bir motivasyona sahip olabiliyorlar.

Özellikle, yaşadıkları bölgede meydana gelen afet gibi durumlarla ilgili olarak, insanlar genellikle "Bu bana başıma gelmez" ya da "Bu olay çok nadir olur" gibi düşüncelerle kendilerini rahatlatır ve gereken hazırlıkları yapma konusunda isteksiz olabilirler.

"2011 yılında depreme karşı herhangi bir hazırlığımız yoktu. Marmara depremi ve Çaldıran depremi gibi depremleri duymuştuk, biliyorduk, ancak Van'da bir depremin olacağını hiç aklımızın köşesine bile getirmedik" (K3, Kadın, Ev hanımı, 49).

"Yok, valla hiçbir hazırlığımız yoktu. Hiç görmediğim yaşamadığım bir şeydi deprem. Nasıl hazırlıklı olacağım. Hiç başımıza gelmediği için bilmiyorduk. Sadece televizyondan dinliyorduk. Başımıza geldikten sonra insan anlıyor" (K9, Kadın, Ev hanımı, 44).

"Yok, valla hiçbir hazırlığımız yoktu. Depremi olacağını düşünmezdim hiç. Aslında aklımdan geçiyordu ama bu şekilde olacağı hiç aklımdan geçmezdi. Yani başımıza gelemez diye düşünüyorduk." (K23, Erkek, Garson, 43).

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, 2011 Van depremi öncesinde, çoğu birey olası bir depreme karşı herhangi bir hazırlık yapmamıştı. Bu durum, genellikle afetlerin ciddiyetini yeterince anlamamak veya buldukları bölgelerdeki deprem olasılığını göz ardı etmekten kaynaklanmaktadır. İnsanlar, günlük yaşamın koşuşturması içinde deprem, sel, heyelan gibi olayların muhtemel etkilerini ihmal edebilirler, bu da afetlere karşı bilinç düzeyinin düşük olduğunu gösterir. Bu düşük bilinç düzeyi, deprem gibi olayların zararlarını daha da artırabilir. Afetlere karşı bilinçsizlik, sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumun genel direncini zayıflatabilir. Bu nedenle, afetlere karşı hazırlıklı olmanın önemi büyüktür. Afet öncesi eğitim alma, acil durum planları oluşturma, güvenli tahliye yollarını bilme ve acil durum çantası bulundurma gibi tedbirler, insanları olası afetlere karşı daha dirençli hale getirebilir. Bu tür önlemler, sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumun genel afet direncini artırarak daha güvenli bir yaşam sağlayabilir.

5.3. Katılımcıların Deprem Anı ve Sonrasında Yaşadıkları Problemler

Deprem akşamı ve sonrasında afetzedelerin yaşadığı en önemli problemlerin başında barınma gelmektedir. Barınma, insanların hayatta kalabilmeleri ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için temel bir ihtiyaçtır. Fiziksel koruma sağlamanın ötesinde, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlara da cevap verir.

Ancak afetler, birçok insanın barınma ihtiyacını derinden etkileyebilir. Van'daki depremler birçok aileyi evsiz bırakmış, ayakta kalan evlerin önemli bir kısmı kullanılamaz hale gelmiştir. Özellikle düşük gelirlili aileler için bu süreç çok daha sancılı geçmiştir. Yoksul kesimler uzun süre uygun ve güvenli bir konut bulmakta zorlanmışlardır. Depremden ardından çadır barınma gibi geçici çözümler ortaya çıksa da, bunlar sınırlı dayanıklılığa ve yetersiz koşullara sahip olduğundan başka problemlere yol açmıştır. Van Depremi'nin etkileri, toplumun alt gelir grubundaki bireyler üzerindeki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri daha da belirgin hale getirmiştir. Depremden önceki barınma sorunu, toplumun alt gelir grubundaki bireyler üzerindeki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri daha da derinleştirmiştir.

“Evim yıkıldı. En çok bu beni etkiledi. Çünkü evsiz kaldım. Kerpiç evdi topraktan yapılmıştı ama en azından başımızı sokacak bir evimiz vardı. Deprem olunca da yıkıldı. Yine de çok şükür bize bir şey olmadı. Ev yerle bir olmuştu... Çocuklarımı alıp ablamin evine yani eniştemin evine gittik. Onların evine de yıkım verilmişti ama bahçeleri büyüktü orada çadır kurduk. Yaklaşık 8-9 ay orada kaldık. Bahçeye çadır kurmuştuk çadırı da kendi imkânlarımızla naylon brandadan yapmıştık. Allah kabul etmesin naylon fiyatlarına birden zam yaptılar. Bildiğimiz naylon brandalar olur ya onlardan işte. Havalarda soğuktu. Sıcak tutsun diye yaptığımız çadırların üzerine evdeki battaniyeleri örttük. Battaniye fiyatlarına da zam yaptılar Allah kabul etmesin inşallah” (K2, Kadın, Ev hanımı, 42).

“Depremden ardından barınma sorunuyla karşı karşıya kaldık. Ancak barınacak bir çadır bile bulamadık. Üzerimizi örtecek bir naylon poşetimiz bile yoktu. Kendi imkânlarımızla naylondan çadır yaptık. Biz üç aile, bu naylon çadırın altında yaşamaya başladık. Yağmur yağdığında çadırımıza su sızıyordu, torunlarım uyuyordu, yağmurun üzerlerine damlamaması için peştamalımı tutuyordum. Sonra, kızımın öğretmen arkadaşı bize bir çadır gönderdi. Üç aile olarak

burada kalmaya başladık. Dardı üst üste yatıyorduk. Ben, eşim ve çocuklarım; oğlum eşi ve çocukları, kızım, damadım ve çocukları bu çadırda kaldık günlerce. Daha sonra, inşaat halinde olan tek katlı bir evin pencerelerini ve kapılarını kapattık ve üç aile oraya taşındık. Her aile, ayrı bir odada kalıyorduk” (K4, Kadın, Ev hanımı, 60).

Deprem sonrasında ortaya çıkan barınma sorunu, depremzedelerin karşılaştığı zorlukları ve toplumsal mücadeleyi öne çıkarmıştır. Çadıra ulaşmakta sorun yaşayan yoksul kesimler alternatif barınma çözümleriyle bu süreci atlattırmaya çalışmışlardır.

5.3.1. Çadırda Yaşam Mücadelesi ve Artan Temel İhtiyaçlar

Uzun süreli çadır yaşamı bir dizi sorunu beraberinde getirmektedir. Güvenlik endişeleri, iklim koşullarına uyumsuzluk, hijyen sorunları, temel altyapı eksikliği, psikolojik sorunlar ve çocukların eğitiminde yaşanan problemler bunların başlıca olanları olarak sıralanabilir. Nitekim araştırmaya konu olan afetlerde katılımcıların temel ihtiyaçlarını karşılamakta sıkıntılar yaşadıkları, elektrik kesintileri, su sıkıntısı, hijyen sorunları, yetersiz ısınma gibi zorluklarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu durum, özellikle kış aylarında yaşamlarını olumsuz etkilemiştir. Psikolojik streslerin yanı sıra, barınma koşullarındaki zorluklar da depremzedelerin yaşantılarını katlanması zor bir çileye dönüştürmüştür.

“Zar zor bir çadır bulduk. Üzerinde UN (Birleşmiş Milletler) yazıyordu. O da inceydi galiba yazlıktı. Üzerine battaniye gibi şeyler örttük sıcak olsun diye. İlk zamanlar elektrik yoktu. Sonra elektrik verdiler çadırın içinde ısıtıcılar yakıyorduk. Ama gece uyurken korkuyorduk yangın çıkar diye. Sabah namazına kalktığımda açıyordum ısıtıcıyı artık uyumuyordum.” (K2, Kadın, Ev hanımı, 42).

“Çadırda kalıyorduk. Çadır su alıyordu. Yağmur yağdığında, eşyalarımızı sular altında bırakıyordu. Bir sabah uyandığımızda yataklarımız ve biz sular içindeydik. Yağmur yağmış, yoldaki tüm su çadırımızın içine dolmuştu. Eşimin giysileri bile ıslanmıştı. Çadırın önüne briket koyduk, ancak yine de sular çadıra doluyordu. Çadırdaki tüm eşyalarımız mahvoldu. Sinir krizleri geçirdim, yüzüme ve başıma vurdum. Komşularımız, çadırlarından çıkarak beni sakinleştirdiler. O

günlerden sonra baş ağrılarım başladı. Şimdi sürekli başım ağrıyor. Zaten deprem psikolojimizi bozmuştu, bu tür olaylar başımıza gelince daha da kötü oluyorduk. Birçok zorluk yaşadık. Çadırımız kullanılamaz hale gelmişti.” (K3, Kadın, Ev hanımı, 49).

“3 ay çadırda kaldık. Hava çok soğuktu. Çadırı ısıtamıyorduk. O yüzden evlerimize geçtik. Dedik soğukta donarak öleceğimize depremden ölelim daha iyi. Çadırda çok üşüyorduk. Çadıra soba kuramıyorduk. Çadırlar sobaya uygun değildi. Yangın çıkarabilirdi. Elektrikli ısıtıcılar kullanıyorduk. Onlarda ısıtmıyordu.” (K9, Kadın, Ev hanımı, 44).

Depremzedelerin barınma süreçleri, çadır kurma, bakım ve yaşam koşulları konusunda yaşadıkları zorluklar görüşmelerde belirgin olarak öne çıkmıştır. Çadırların su sızdırması, soğuk hava koşulları, elektrik kesintileri, sobadan zehirlenme ve yangın endişeleri gibi sorunlar, depremzedelerin yaşamını olumsuz etkilemiştir. Parin ve Bilik'in (2020, s. 234-252) afet çadırlarında yaşanan yangınlar ve ölümlerle ilgili tespitlerini destekler nitelikte katılımcıların benzer endişeler yaşadıkları gözlenmiştir.

Afet zamanları toplumsal dayanışmanın yoğunlaştığı günleri de beraberinde getirmektedir. Nitekim görüşmelerde bireylerin pes ettikleri noktada komşuları imdadına yetişmiştir. Çözüm üretmekte zorlandıkları dönemlerde komşularından destek bulmuşlardır. Bulgular deprem sonrası çadır yaşamının neden olduğu zorlukların özellikle yoksullukla mücadele eden aileler için daha da katlanamaz hale geldiğini göstermektedir.

5.3.2. Çadırda Güvenlik Kaygısı, Belirsizlikler ve Göç

Depremzedelerin çadırlarda yaşaması, güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Sınırlı güvenlik önlemleri, çadırların hırsızlık gibi olaylara açık hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum, depremzedelerin psikolojik olarak zor bir süreçle baş etmelerine yol açmıştır. Ayrıca, çadırlardaki sınırlı alan ve koşullar, aile içi gerilimleri artırarak depremzedelerin genel güvenlik duygusunu olumsuz etkilemiştir.

“Gece hırsızlık olaylarına karşı insanlar silah patlatıyordu. Silahlar patladığında çocuklarım ağlıyordu. Babaları yoktu. Korkuyorlardı. Tam uykuya dalıyorduk birden silahlar patlıyordu. Uykudan sıçırıyorduk. Keşke devlet izin vermeseydi. Arada polis asker arabası devriye atsa hırsızlık

zaten olmazdı. Patlatılan silahlar iyice psikolojimizi bozdu.”
(K9, Kadın, Ev hanımı, 44).

“En çok bebek bezi ve mama ihtiyacı oluyordu. Çünkü birçok kadının korkudan sütü kesildi. Dışarı soba kurduk. Yemeğimizi çayımızı orda pişiriyorduk.” (K13, Kadın, Ev hanımı, 53).

“Sonunda bir çadır aldık. Getirdik kurduk. Soğuktu, kıştı. Mecbur içinde soba yaktık. Yoksa ısınmıyordu. Kömür sobası yaktık. O gece çok kar yağıyordu, fırtına vardı. Gece ne olduysa bilmiyorum biz uyurken önce burnuma koku geldi. Sonra uyandım baktım çadıra duman dolmuş. Allah sanki bana dedi uyan zehirleneceksiniz. Kalktım bağırdım çocukları dışarı çıkardım. Dışarı çıkar çıkmaz hepimiz kusmaya başladık. Artık çadırdaki kalmaya korktuk. Uyanmasaydım hepimiz ölecektik. Geçtik ağır hasar verilmiş topraklı evimize. Dedim çadırdaki öleceğimize evimde ölürüm daha iyi. Gâvurun başına gelmesin çok zordu. Soğuktu, açlıktı, perişanlıktı.”
(K28, Erkek, İşsiz, 68).

Katılımcıların anlatıları, çadır yaşamının korku ve güvenlik eksiklikleriyle iç içe olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Geceleyin yaşanan hırsızlık olayları ve silah patlamaları, insanların çadırlarında güven içinde hissetmelerini engellemiştir. Bu olaylar, özellikle çocukların ruhsal sağlığını ciddi şekilde etkilediği söylenebilir. Silah sesleriyle irkilerek uyanan çocuklar ve diğer aile bireyleri, korku ve belirsizlik içinde bir yaşam sürmek zorunda kalmıştır. Ayrıca, çadır yaşamının fiziksel zorluklarıyla birleşen güvenlik endişeleri, ailelerin yaşam kalitesini daha da düşürmüştür. Sürekli su baskınları, soğuk hava koşulları ve temel ihtiyaçlara uzak mesafede olmak, güvenli bir çevrede yaşamının ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir. Elektrik eksikliği ve kullanılan ısıtıcıların güvenlik endişeleri de çadır yaşamının güvensizliğini ortaya koymaktadır. Olası bir yangın korkusu, ailelerin uyku düzenini etkilemiştir.

Katılımcı 13'ün, "birçok kadının korkudan sütü kesildi" ifadesi, deprem sonrasında yaşanan stresin ve belirsizliğin bir sonucu olarak kadınların emzirme yeteneklerindeki değişikliklere işaret etmektedir. Bu durum, depremin yarattığı korku ve endişenin fizyolojik etkilere yol açtığını göstermektedir. Bu katılımcı ifadeleri, deprem sonrası çadır yaşamının sadece fiziksel değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik olarak da ağır bir yük getirdiğini açıkça göstermektedir.

Afet süreçlerinin ortaya çıkardığı en önemli problemlerden birisi de hiç kuşkusuz göçtür. Çoğu zaman göç bir tercih olmaktan öte bir zorunluluk olarak kendisini afetzedelere dayatır fakat elbette göç için de ekonomik imkânlar gerekir. Nitekim yapılan görüşmelerde depremle birlikte oluşan göç arzusuna karşılık yoksulluk aşılması zor bir bariyere dönüşmüştür afetzedelerde. Ekonomik yeterliliğe sahip aileler göç edip afet sahasını ardında bırakırken yoksul kesimler için zorluklar giderek katlanır; imkânsızlık ve maddi sıkıntılar nedeniyle göç bir seçenek olmaktan çıkar:

"Başka bir yere göç etmedik. Depremde evim yıkıldı. Eşim bir trafik kazasında hayatını kaybetmişti. Kadın başıma nereye göç edebilirdim ki? Üç kızımın kendi bahçemizde çadırda kalamaya korktuğumuz için. Karşıyaka Mahallesi'nde yaşayan ablamın evinin bahçesinde onlarla beraber çadır kurduk. Başka bir şehre taşınmak için imkânım yoktu. Ne ile taşınacaktım? Nasıl gidecektim? Nereye gidecektim?" (K2, Kadın, Ev hanımı, 42).

"Depremde hiçbir yere göç etmedik. Hangi imkânla göç edecektik. İmkânım olsaydı gitmez miydik? Ama yoktu. Bu kadar çoluk çocuğu nereye götürecektim. Çarşıya gidip kendimize bir ekmek alacak paramız yoktu, neyle göç edecektik. Kimse çalışmıyordu. Para nerden gelecekti. Çocuklarımdan kimse çalışmıyordu. Hepsi işsizdi. İmkânı olan ya da arkadaşı, tanıdığı olan gidiyordu. Bu tamamen imkâna bağlıdır. İmkânı olan çoluk çocuğunu aldı gitti. Gelinim şahittir. Vallahi billahi evde pişirecek hiçbir şey yoktu." (K4, Kadın, Ev hanımı, 60).

2011 Van depreminde göç etmek isteyen ailelerin kamu imkânlarıyla başka kentlere göç etmeleri ve oralarda barınmalarına olanak sağlanmış olsa da gidilecek yerde nispi düzeyde de olsa ekonomik imkânlara sahip olma koşulu, yoksul kesimlerin göç etme kararı almalarını engellemiştir. Katılımcıların göçle ilgili ifadeleri, genel olarak yoksulluk, ekonomik zorluklar ve iş güvencesi kaygısı gibi temel faktörlerin göç kararlarını şekillendirdiğini göstermektedir. Birçok katılımcı, ekonomik imkânsızlık nedeniyle göç etme imkânı olmadığını ve depremin etkileriyle başa çıkma konusunda sınırlı seçeneklere sahip olduklarını belirtmiştir. İş kaybı endişesi birçok katılımcının mevcut konumlarında kalmaya karar vermelerine neden olmuştur. Katılımcıların ifadelerinde ekonomik faktörlerin yanı sıra iş güvencesi, iş kaybı endişesi ve mevcut yaşam şartlarını muhafaza etme çabalarının göç etmeme kararlarını etkilediği gözlenmiştir.

5.3.4. Sağlık Sorunları, Çocuk Bakımı, Hijyen ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinden Kaynaklanan Problemler

Çocuk bakımı ve hijyen konusunda depremzedelerin karşılaştığı zorluklar, özellikle çadır yaşamının getirdiği sınırlamalara ve acil durum koşullarına bağlı olarak önemli bir sorun alanını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, araştırmaya katılan bazı katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Evimiz topraktandı ve her tarafı yıkık döküktü. O zaman altı kız ve bir erkek çocuğum vardı. Onların banyosunu yapmakta zorlanıyordum, çünkü sıcak su veya banyo imkânı yoktu. Leğende banyo yaptırıyordum, dışarıda taş ocakta ısıtıyordum suyu. Hava çok soğuktu. Çocuklarımın banyosunu temiz yaptıramadığım için beş kızımın da başı bitlendi. Yıkayamıyordum, yemin ederim ki bütün kızlarımın başı bitlendi.” (K3, Kadın, Ev hanımı, 49).

“Evimiz döşeme topraklı evdi ama sağlam değildi, yıkılmamıştı ama ağır hasarlıydı. Orada banyo yapamıyorduk ve bazen gerçekten uzun bir süre, hatta 20 gün boyunca banyo yapmadan öylece kalıyorduk. Evimiz büyük hasar gördü ve bu dönemde zor duruma düştük. Vallahi billahi çocuklarımız bitlendi, saçlarımıza bir sürü bit girdi. Eve girmeye korkuyorduk. Suyu ısıtacak hiçbir şeyimiz yoktu.” (K4, Kadın, Ev hanımı, 60).

“Çocuklarım bitlendi. Sıcak su yoktu. Ben de çay için kullanılan su ısıtıcısında suyu ısıtıyordum. Çocuklarımı öyle yıkıyordum. Ama temiz yıkayamıyordum o yüzden saçlarına bit girdi. İki saat bitlerini ayıklıyordum. Her zaman banyo yaptıramıyordum.” (K5, Kadın Ev hanımı, 43).

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, depremin etkisiyle evlerin hasar görmesi, temel altyapı eksiklikleri ve sıcak su gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması, bölgedeki ailelerin temel hijyen ve sağlık sorunlarıyla karşılaşmasına neden olmuştur. Bu durum, günlük yaşamın normal seyrini sürdürmekte ciddi zorluklar yaşanmasına neden olmuştur. Evlerin hasar görmesi, banyo olanaklarının sınırlı olması ve su ısıtma sorunları, özellikle çocukların hijyen sorunlarıyla başa çıkma konusunda aileleri zorlamıştır. Ayrıca, medikal malzeme temini gibi özel sağlık ihtiyaçlarına erişimde yaşanan zorluklar da vurgulanmıştır. Ayrıca, evlerin hasar görmesi nedeniyle temizliğin sağlanamaması özellikle soğuk kış günlerinde büyük bir zorluğa dönüşmüştür.

Su ısıtma sorunları, çamaşır ve bulaşık yıkama gibi temel günlük aktiviteleri gerçekleştirmeyi zorlaştırmıştır. Bu da hijyen standartlarının düşmesine ve buna bağlı olarak sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Deprem sonrası çadır yaşamının zorlukları genellikle kadınlar tarafından daha fazla deneyimlenir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rolleri, güç dinamikleri ve sosyal normların etkisi altında gerçekleşir. Kadınlar genellikle çocuk bakımı, hijyen ihtiyaçları, beslenme, ısınma ve aile içi sorumluluklar gibi konularda daha fazla baskı altındadır. Cinsiyet rolleri, toplumun kadınları ve erkekleri nasıl algıladığına ve hangi rollerin daha değerli olduğuna dair inançları yansıtır. Bu bölünmeler, cinsiyet temelli toplumsal tahakkümü ve değer yargılarını ortaya çıkarır. Dolayısıyla, deprem sonrası çadır yaşamı deneyimleri, cinsiyet rollerindeki farklılıkları vurgular. Erkekler genellikle dışarıda, kamusal alanlarda, gösterişli ve tehlikeli işlerle ilişkilendirilirken, kadınlar genellikle evde, iç mekânda ve daha geleneksel olarak değerlendirilen işlerle özdeşleşir. Bu bölünmeler, cinsiyet temelli toplumsal tahakkümü ve değer yargılarını ortaya çıkarır. Yani, toplumda hangi işlerin daha değerli veya daha prestijli sayıldığı, cinsiyet temelli bölünmelerle belirlenir (Bourdieu, 2015, s. 45).

“...Gidiyordum sabahtan akşama kadar çadır getiremiyordum. Eve geliyordum çocuklarım bana bakıyordu canım çok sıkılıyordu. Çadırlar havaalanın orada dağıtılıyordu. Arabası olan gidip alıyordu. Arabası olmayan gidemiyordu. Çadırlar çok ağırdı taşıyamazdın. Mecbur araba lazımdı. Bir gün gittim kavga ettim. Dedim benim çocuklarım dışarda kalmış. Zorla kavgayla bir çadır aldım. Hurda arabamın üzerine attım öyle getirdim.” (K8, Erkek, Hurdacı, 63).

“Binlerce insan kuyrukta bekliyorduk bize çadır versinler diye. Günlerce gidip geldik çadır alamadık. Çocuklarımız perişan olmuştu. Biz de perişan olduk. Bize çadır verdiler çok ağırdı. 10-15 kişi bir olup şehir içi nakliyat tutup öyle getirdik çadırı. Çok soğuktu. Elektrik ısıtıcılar da ısıtmıyordu. Elektrikler ikide bir kesiliyordu. Yardım vermediler bize. Çadır haricinde bize hiçbir yardım vermediler” (K17, Erkek, İşsiz, 65).

“Çocuklarım bitlendi. Sıcak su yoktu. Ben de su ısıtıcısı kettede su ısıtıyordum. Çocuklarımı öyle yıkıyordum. Ama temiz yıkayamıyordum o yüzden saçlarına bit girdi. İki saat

bitlerini ayıklıyordum. Her zaman banyo yaptıramıyordum.” (K5, Kadın Ev hanımı, 43).

“Çocukların banyosunu falan hiç yaptıramıyordum. Vallahi bir ay boyunca banyo yapmadık. Benim engelli çocuğum 20 yaşında. Yetişkin bezi kullanıyor. Medikaller kapalı olduğu için bez bulamıyordum. Bu konuda çok zorluk yaşadım.” (K9, Kadın, Ev hanımı, 44).

Yukarıdaki katılımcı ifadelerinden anlaşıldığı üzere, erkekler çadır ve yardım arayışında etkin bir rol oynamışlardır. Toplumsal cinsiyet rolleri, genellikle kriz durumlarında erkeklere yardım arayışında olma ve ailelerini koruma sorumluluğu yükler. Kadınlar ise genellikle ev işleri, çocuk bakımı ve aile içi sorumluluklar gibi alanlarda daha fazla baskı ve sorumluluk altında olabilmektedir. Erkeklerin çadır yaşamında daha çok ısınma sorununu dile getirmelerine karşılık, kadınlar genellikle beslenme, temizlik, banyo, ısınma, sağlık gibi konularda sorunları daha çok vurgulamışlardır. Bu farklı vurgular, toplumsal cinsiyet rolleri ve yaşam deneyimlerinin, deprem sonrası koşullara nasıl yansıdığını göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, güç dinamikleri ve sosyal normlar, acil durum koşullarında yaşayan bireylerin deneyimlerini şekillendirmekte ve kadınlar ile erkekler arasında farklı zorluklara neden olmaktadır. Kadınların çoğunlukla çadır yaşamındaki zorlukları daha fazla deneyimlemesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınlara yüklenen ek sorumlulukları göstermektedir. Çocuk bakımı, hijyen ihtiyaçları, beslenme, ısınma ve aile içi sorumluluklar gibi konularda kadınların üzerindeki baskılar, kriz dönemlerinde daha da belirgin hale gelmektedir.

5.4. Geleceğe Dönük Beklentiler: Katılımcıların Afetlere Hazırlık Süreçleri, Güçsüzlük Hali ve Kaderci Anlayış

Van'da iki büyük deprem yaşayan katılımcılar önceden herhangi bir hazırlık yapmadıklarını belirtmişlerdi. Ancak, depremi deneyimledikten sonra onlara, bu deneyim sonrasında afetlere karşı bir hazırlık planı oluşturup oluşturmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, deprem hazırlıkları için gerekli olan ekonomik kaynaklara erişim eksikliğinin, katılımcıların evlerini güçlendirmeleri veya depreme dayanıklı yeni evler yapmalarını engellediğini göstermektedir. Konutlarının depremlere dayanıklılığıyla ilgili yöneltilen soruya katılımcılar şu ifadelerde bulunmuşlardır:

“Deprem sonrası yapıldı ama dediğim gibi döşemedir. Ruhsatı yoktur. Bu eve deprem sigortası da vermezler. Oturduğum ev yıkıldı. TOKİ'den (Toplu Konut İdaresi) bir ev

çıkta bana ama alamadım. Eşim bir trafik kazasında hayatını kaybetti. 3 kızımın ortada kaldık. Hiçbir gelirimiz yok. TOKİ'yi nasıl ödeyecektim. Bu ev de bir hayırsever tarafından yapıldı. Briket ev ağaç direklerden yapıldı. Depreme dayanıklı değil. Buna da şükür. En azından başımızı sokacak bir evimiz var." (K2, Kadın, Ev hanımı, 42).

"Evimi Deprem öncesi yaptım. Ruhsatı, sigortası yoktur. Evime ağır hasar raporu verildi. Yani yıkım raporu verildi. TOKİ'den bize bir daire çıktı ama alamadım. Ödeyemedim. Karnımızı ancak doyuruyoruz onu nasıl ödeyecektim?" (K8, Erkek, Hurdacı, 63).

"Evimiz eski bir ev, nereden baksanız 25-30 yıl öncesine ait. Topraklı bir evdir ve ruhsatı yoktur. Bu tür evlere deprem sigortası dahi verilmiyor. Önce evin yarısını yaptırdık, daha sonra elimize biraz para geçince arkadaki iki odayı da ekledik. Bu dönemde her şey parayla dönmektedir. Başımızı sokacak bir evimizin olsun da depreme dayanıklı mı dayanaksız kim düşünür." (K3, Kadın, Ev hanımı, 49).

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere çoğu evlerini deprem öncesi dönemde inşa etmiş, genellikle topraklı veya kerpiçli yapılar olarak belirtmiştir. Ancak, bu evlerin çoğunda ruhsat bulunmamakta ve deprem sigortası da temin edilmemektedir. Ev sahipleri, ruhsat almanın yüksek maliyetli olduğunu ve devlet kurumlarının denetleme eksikliğine dikkat çekmektedir. Maddi zorluklar nedeniyle birçok katılımcının ruhsat alamama veya güçlendirme yapamama durumu yaşadığı vurgulanmıştır. Bu durumlar, evlerin depreme karşı dayanıklılığını olumsuz etkilemektedir. Deprem sigortası konusunda da benzer bir tablo çizilmektedir. Topraklı veya kerpiçli evlere deprem sigortası verilmediği ifade edilmiştir. Ev sahipleri, başlarını sokacak bir ev sahibi olma arzusunu vurgulamış, ancak ekonomik sıkıntılar nedeniyle güvenlik tedbirlerinin alınmasının ertelendiğini belirtmiştir.

Görüşme yapılan katılımcılar, ekonomik zorlukların konut güvenliği üzerindeki etkilerine dikkat çekmişlerdir. Yoksulluk, katılımcıların evlerini güvenli hale getirmelerini ve deprem sonrası güçlendirme çalışmalarını zorlaştıran temel bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Birçok katılımcı, ekonomik kısıtlamalar nedeniyle ruhsat alamamanın, güçlendirme yapamamanın ve deprem sigortası yaptıramamanın zorluklarını dile getirmiştir. Özellikle topraklı veya kerpiçli evlere deprem sigortası verilmemesi, ekonomik olarak dezavantajlı durumda olan ailelerin afetlere karşı daha kırılgan hale gelmelerine neden olmaktadır. Maddi

sıkıntılar nedeniyle birçok katılımcı ruhsat alamadığını veya güçlendirme yapamadığını vurgulamıştır. Ruhsat maliyetlerinin yüksek olması, özellikle ekonomik olarak zayıf olan aileleri evlerini yasal bir şekilde inşa etme konusunda da engellemektedir. Bu durum, yoksulluğun konut güvenliği üzerindeki doğrudan etkisini göstermektedir.

Maddi imkânsızlık, toplumun deprem riskiyle başa çıkma kapasitesini zayıflattığı aşikâr. Bu durum, ekonomik eşitsizliklerin, afetlere karşı dirençli bir toplum inşa etme çabalarını olumsuz etkilemektedir. Katılımcıların deprem hazırlıkları konusundaki görüşleri derinlemesine incelendiğinde, özellikle maddi imkânsızlık ve ekonomik zorlukların afetlere hazırlık süreçlerini derinden etkilediği görülmektedir.

"Ben nasıl bir hazırlık yapabilirim ki? Mesela güçlendirme desen yapamam. Yeni bir ev yapsam o da mümkün değil. Hadi sen söyle ben nasıl hazırlanacağım. İmkânlarımız yoktur. Eşim işsizdir. Sabahtan akşama kadar gidiyor orada burada çöplerin üzerinde hurda topluyor. Getiriyor onu da anca yeme içmemize yetiyor. Televizyon ve dolabı sabitlemişiz. Ben diyorum deprem olsa çocukların yataklarının yanına uzanalım. Onların yatakları ranzadır. Belki bize bir şey olmaz." (K5, Kadın, Ev hanımı, 43).

"Vallahi kardeş imkânlarıma bakıyorum nasıl bir hazırlık yapacağım. Vallahi her gece uyuduğumda korku içinde yatıyorum. Dua ediyorum Allah'a depremi yaşatmasın bir daha. Ama hiç rahat bir şekilde yatağıma uzanıp yatamıyorum. Hep düşünüyorum deprem olsa nasıl kurtulacağız. Çocukları nasıl kurtaracağım. Hep korku var hep. Allah'a dua ediyorum Allah'ım sen bize yardım et. Allah'a sığınıyoruz. Evim sağlam olsaydı daha rahat uyurdum. Vallahi ben korkuyorum. Yani rahat yatamıyorum abi." (K6, Erkek, Baklava Ustası, 43).

"Parasız pulsuz insan nasıl hazırlanır. Elinde avucunda yoksa neyle hazırlanacaksın. Evimize orta hasar verdiler. Güçlendirme yaptık ama sağlam değil. Evde herhangi bir şey duvara sabitlememişiz. Çünkü eve güvenmiyorum ki. Sabitlesem ne olur. Ev yıkılacak dolabı sabitlesem neyedir. Eve güvenmediğim için tek çare kaçmaktır. Ev sağlam olsa bir yere çöker bekleriz." (K12, Erkek, İşçi, 42).

Katılımcıların ifadeleri, genel olarak deprem hazırlığı konusunda maddi zorluklar, ekonomik sıkıntılar ve yapısal sorunların belirleyici faktörler olduğunu ortaya koymaktadır. Maddi kaynakların yetersizliği nedeniyle oluşan güçsüzlük hali bireyleri maddi olmayan kaynaklara sığınmaya itmektedir. Nitekim katılımcılar, depremlerin doğaüstü bir gücün kontrolünde olduğuna ve insanların bu olaylara karşı çaresiz olduğunu vurgularken kısıtlı imkânlar nedeniyle inşa edemedikleri dirençli yaşamla ilgili metafizik süreçlere sığınmaktadırlar.

"Depremlerin nasıl meydana geldiğini ben bilemem. Allah'ın işidir. Ben ne diyebilirim ki? Fay hattı diyorlar. Ama Allah'ın işidir. Hiç kimse bilemez deprem ne zaman olur. Allah istese olur istemese olmaz. Allah istese her şeyi yıkar." (K3, Kadın, Ev hanımı, 49).

"Dünya sallanıyor evler yıkılıyor. Allah'ın işidir. Allah istese toz haline getirir. Deprem de aynen onun gibidir. Yağmur nasıl yağıyorsa Allah'ın işiyse deprem de öyle Allah'ın işidir." (K4, Kadın, Ev hanımı, 60).

"O da Allah'ın bildiği bir şeydir. Kimse bilemez. Hangi gün hangi saatte olacağını kimse bilmez. Depremlerin sebebini bilemem Allah'ın işidir. İnsanlar eskisi gibi değil. Allah onlar yola gelsin diye bir uyarı olabilir." (K6, Erkek, Baklava Ustası, 42).

Ancak, maddi imkânlarının el vermesi durumunda aileleriyle birlikte yaşayacakları konutun inşasında ne tür dikkatler göstereceklerine ilişkin sorulduğunda, bazı katılımcılar daha sağlam ve güvenli bir ev yapmayı tercih edeceklerini ifade etmişlerdir. Örneğin, bazı katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

"Param olsaydı vallahi evimi böyle yapmazdım. Çok daha güzel bir ev yapardım. Çok daha sağlam bir ev yapardım. Param olsaydı bu evi niye yapayım ki." (K2, Kadın, Ev hanımı, 42).

"Paramız olsaydı çok sağlam bir ev yapacaktık. Ben mühendise diyecektim çok sağlam yap evimizi. Tek katlı yapacaktım. Zaten bu depremden sonra iki kattan fazlası haramdır." (K3, Kadın, Ev hanımı, 49).

İmkânım olsaydı öyle bir ev yapacaktım, ne kadar deprem olursa olsun hiçbir şey olmayacaktı. İmkânı olsa insanın insan öyle bir şeyler yapar ki. Ama yoksa da kendi durumuna göre yaparsın. Öyle değil mi? İmkânsız bir insan bir şey yapabilir

mi? Hadi paran yoktur çarşıya gidip bir şeyler alabilir misin? Bu da böyle. İmkânımız yoktur ancak geçimimizi sağlıyoruz" (K4, Kadın, Ev hanımı, 60).

"Benim param olsa ben önce belediyeye gideceğim. Ruhsatımı alacağım. Bir mühendis götüreceğim. Diyeceğim evimi sağlam yap. Hiçbir şeyden kısma. Depreme dayanıklı yap. Öyle yap ki 15 şiddetinde deprem de vursa bir şey olmasın. Ama param yoksa ne yapacağım sen söyle." (K17, Erkek, İşsiz, 60).

Maddi kaynakların yoksunluğuyla metafizik süreçlere sığınma hali koşulların değişmesiyle birlikte nasıl değiştiği katılımcıların görüşlerinde net olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar maddi sınırlılıklar nedeniyle güvenli konutlara ulaşmakta zorlandıklarında, diğer bir ifadeyle durumu kendi kontrollerinin dışına çıktığında metafizik süreçleri devreye sokmaktadırlar. Bu noktada yaratıcının iradesine atif yaparak, kişisel kontrol dışındaki faktörlere dikkat çekmektedirler. Bu, yaşadıkları zorlukları anlamlandırmak ve başa çıkmak için bir tür anlam arayışı olabilir. Yani, bu durumun temelinde hem güvenlik hem de maddi zorluklara karşı bir çeşit tepki ve adaptasyon süreci olabilir. Örneğin, K19'un aşağıdaki iki farklı soruya verdiği ifadelerinde bir tutarsızlık olduğu açıkça ortadadır:

"Abi o Allah'ın işidir onu kimse bilemez. Falanca yerde falanca saate falanca dakikada deprem olacak, kim bilebilir. Allah istese bizi toz eder. Allah'ın afeti olduğunda kaçacaksın. Yoksa imansız olursun. En azından bir iki adım atmalısın. Kaçmasan imansız olur cehenneme girersin." (K19, Erkek, Pastacı, 60).

"... Ev tek katlıdır ama dört katlı binanın temelini atmışım. Depremden önce olsaydı böyle yapmazdım. Biz gördük başımıza geldi. O kadar sağlam yapmışım deprem olsa vallahi kaçmam. Uzanırım hiç umurumda olmaz. Sadece sekiz ton demir temeline attım." (K19, Erkek, Pastacı, 60).

Katılımcı 19 ilk ifadesinde, depremi Allah'ın bir afeti olarak görüyor ve kaçmanın imanla ilgili olduğunu ifade ediyor. "Allah istese bizi toz eder." ifadesi, depremin Allah'ın iradesi dâhilinde olduğu ve kaçmanın imanla ilgili olduğu düşüncesini yansıtıyor. Bu bakış açısı, depremle ilgili anlama, açıklama ve baş etme süreçlerini in doğal bir afet olarak algılanmasından ziyade Allah'ın bir kararı olarak değerlendirilmesine dayanıyor. Katılımcı ikinci ifadesinde ise geçmişteki

deprem deneyimlerinden ders çıkardığını ve bu nedenle evini daha sağlam inşa ettiğini belirtiyor. "O kadar sağlam yapmışım deprem olsa vallahi kaçmam. Uzanırım hiç umurumda olmaz. Sadece sekiz ton demir temeline attım." ifadeleri, kişinin evinin sağlamlığına güvenerek depreme karşı direnç gösterme eğiliminde olduğunu gösteriyor. İki ifade arasındaki temel fark, birincisinin daha fatalistlik (kaderci) bir yaklaşım içermesi, ikincisinin ise daha proaktif (etkin) bir hazırlık ve direnç gösterme yaklaşımını yansıtmasıdır. Bu görüşler esasında toplumun kaderci anlayışının arkasında maddi kaynakların yetersizliğinin yattığını net olarak ortaya koymaktadır. Daha da genelleyecek olursak yoksul kesimlerin bir diğer ifadeyle ekonomik açıdan kırılğan grupların afetlerle ilgili kaderci anlayışlarının ardında, maddi imkânların yetersizliği yatıyor. Maddi koşullarıyla çözüm üretemeyen birey bir çözüm yolu olarak metafizik süreçlere sığınmayı tercih ediyor.

6. Sonuç

Araştırma, genellikle daha önce hiç yaşanmamış afetlere karşı insanların duyarsız olma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu eğilim, bireylerin bu tür olayların kendi yaşamlarını etkilemeyeceği yanılgısıyla, afetlere karşı hazırlıklı olma konusunda ihmalkâr davranışlara neden olabilmektedir. 2011 Van depremi öncesinde, genel olarak toplum, depremin gerçekleşme olasılığını düşük gördüğü için herhangi bir afet hazırlığı yapmadığı anlaşılmıştır. Depremlere ilişkin risklerin yeterince iletilmemesi ve etkili iletişim stratejilerinin eksikliği, toplumun afet bilincini düşük tutmaktadır. Bu durum, hazırlıksızlığı ve etkili müdahaleyi engelleyen faktörlerden biridir. Yoksul bireylerin ekonomik zorluklar içinde olmaları, deprem hazırlığı için gerekli kaynaklara erişimlerini kısıtlamaktadır. Bu durum, savunmasızlığı artırmış ve afet sonrası toparlanmayı güçleştirmiştir. Ekonomik eşitsizlikler, toplumun belirli kesimlerini daha fazla risk altında bıraktığı anlaşılmaktadır. Ekonomik kaynakların yetersizliğine bağlı olarak oluşan eğitim kısıtlılığı, afetlere karşı hazırlıklı olmayı olumsuz etkilemekte, afet eğitimlerinin eksikliği toplumun afetlere karşı etkili bir şekilde tepki verme yeteneğini zayıflatmaktadır.

Depremler, genellikle yoksul bölgeleri ve gecekondü mahallelerini daha fazla etkilemektedir. 2011 Van Depremi gibi örnekler, sınıfsal eşitsizliklerin afetler üzerindeki etkisini göstermektedir. Depremlerin ardından ortaya çıkan barınma sorunu, özellikle yoksul kesimler için baş edilmesi zor bir problem alanına dönüşmüştür. Çadır yaşamı, geçici bir çözüm sunsa da sosyal adalet sorunlarını gündeme getirmektedir. Gözlemler, varlıklı grupların göç edebildiği ancak ekonomik olarak zayıf olanların benzer bir imkânı elde edemediği bir afet sonrası göç senaryosunu ortaya koymaktadır. Bu durum, afet müdahalelerinde varlıklı ve yoksul kesimler arasındaki eşitsizlikleri önlemek için daha adil ve kapsayıcı

politikaların hemen benimsenmesi gerekliliğini hatırlatmaktadır. Göç edemeyen yoksulların çadırda yaşamaya mahkûm olmaları, bir dizi sorunu beraberinde getirmektedir. Çocukların eğitimden uzak kalması, çadır yangınları, güvenlik korkusu, sağlık sorunları, hijyen eksiklikleri ve psikolojik sorunlar gibi zorluklar ortaya çıkmaktadır. Yardım süreçlerinde yaşanan adaletsizlikler ve güçlükler, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Yardımların adil bir şekilde dağıtılmaması, dezavantajlı grupları daha da mağdur etmektedir. Ekonomik faktörler, deprem sonrası göç kararlarını etkilemektedir. Yoksulluk ve ekonomik sıkıntılar, göç etme kararlarını zorlaştırmakta ve dezavantajlı kesimleri daha da etkilemektedir.

Yaşanan zorlukların anlatılmasında iletişim ve eğitim eksiklikleri önemli bir sorun olduğu tespit edilmiştir. Hiç kuşkusuz iletişim eksikliği veya kendini ifade etmekte yaşanan zorluklar, bireyleri afet risklerine karşı daha kırılgan hale getirebilmektedir. Nitekim görüşme yapılan katılımcıların kendilerini ifade etmekte sorun yaşadıkları çok net gözlenmiştir. Afet süresince Türkçe bilmeyen afetzedeler, kurumlardan yardım talep etme veya ihtiyaçlarını dile getirme konusunda sıkıntılar yaşadıklarını aktarmışlardır. Afet sürecinde yaşadıkları zorlukları Kürtçeyle çok net ifade eden katılımcıların aynı duygu, talep ve beklentilerini Türkçe ifade etmekte zorlandıkları gözlenmiştir. Özellikle dil becerilerinin ve/veya ifade yeteneğinin eksik olması, deneyimleri doğru ve derinlemesine ifade etmeyi zorlaştırmaktadır. Bazı katılımcıların Türkçe bilmemeleri dolayısıyla kendilerini Kürtçe ifade etmek istemeleri, dilin sadece bir araç olmadığını, aynı zamanda duyguları, deneyimleri ve düşünceleri ifade etmenin bir aracı olduğunu göstermektedir. Açıkçası dil, eğitim ve kültürel engeller, riskten kaçınma veya riski sınırlama konusundaki bilgiye erişme konusunda bariyerler oluşturabilmektedir. Örneğin, 1987 California depreminin ardından dağıtılan deprem hazırlık broşürleri sadece İngilizce olarak dağıtıldığından, farklı dili kullanan ve bilen Meksika kökenlilerin bu bilgilere erişimi kısıtlı kalmıştır (Çakmak, Ocaktan ve Akdur, 2018, s. 88). Bu durum, toplumun bir kesiminin acil durum hazırlıkları ve risk yönetimi konusundaki bilgilere eksik veya hiç erişememesine yol açmıştır. Sonuç olarak dil bilmeme veya belirli bir dili kısıtlı kullanma halinin toplumun bazı kesimlerini afet risklerine karşı daha savunmasız hale getirdiği bu araştırmayla da desteklenmektedir.

Araştırmada tespit edilen bir diğer önemli sonuca göre deprem deneyimi yaşamış bireyler, nispeten afet bilinci kazanmakta fakat maddi yetersizlikler nedeniyle gerekli hazırlıkları yapamamaktadırlar. Bir diğer ifadeyle yoksul kesimleri afetlere karşı hazırlıklı olmalarını engelleyen en önemli faktör ekonomik sıkıntılardır. Yetersiz gelir seviyeleri, gerekli önlemleri almalarını zorlaştırmakta ve dirençli bir toplum oluşturmalarının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Depreme dayanıklı evlerin inşası veya mevcut evlerin güçlendirilmesi gibi

maliyetli önlemler, düşük gelire sahip bireyler için büyük bir zorluk olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, yoksul kesimlerin afetlere karşı dirençli olmasını engellemektedir. Yoksul bireyler veya topluluklar, ekonomik zorluklar nedeniyle yapısal iyileştirmeleri gerçekleştirmekte barınma sorunlarını kaçak yapılaşma ve çarpık kentleşmeyle gidermektedirler.

Araştırmanın elde ettiği bir diğer önemli tespit ise yoksul kesimlerin maddi imkânsızlıklar nedeniyle deprem gibi tehlikelere karşı gerekli önlemleri almakta zorlandıkları için kaderlerine bel bağlama eğilimine yönelmektedirler. Toplumda kaderci yaklaşımların altında yatan sebepler çeşitli olmakla birlikte özellikle ekonomik kısıtlılığın neden olduğu güçsüzlük hali dikkat çekmektedir. Kaderci yaklaşımın arkasında genellikle maddi kaynakların yetersizliğinin olduğu bu araştırmayla da tespit edilmiştir. Yoksul kesimler, maddi imkânları sınırlı olduğu için afetlere karşı etkin önlemler alamadıkları için çözüm olarak metafiziksel süreçlere yönelmektedirler. Nihayetinde maddi kaynakların kısıtlılığı, afetlere karşı hazırlıklı olmayı zorlaştırmakta ve bireyleri kaderci bir savunma sistemi geliştirmelerine yol açmaktadır.

Sonuç olarak literatürü destekler nitelikte Van'ın kenar mahalleleriyle ilgili yapılan tespitler, afet ile ekonomik kırılganlık arasında yoğun bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Mahallelerdeki yapısal zayıflıklar, depremin etkilerini daha da artırmış dahası olası afet risklerine karşı onları çok daha kırılgan hale getirmiş bulunmaktadır. Bauman'ın (2013, s. 12) da ifade ettiği gibi, risk herkes için eşit gibi görünse de aslında toplumsal eşitsizlik ve afetler arasında seçici bir ilişki mevcuttur. Risk oyunundaki zarar hilelidir; zarar atılmadan önce riskin yönü bellidir. Afetlerin sebebi doğa kaynaklı olsun, ister insan yapımı olsun, eşitsizlik ve afetlerden zarar görmek arasında bir çekim bulunmaktadır. Coğrafyacı Neil Smith, (2006, s. 1). 2005'teki Katrina Kasırgası felaketinden sonra kaleme aldığı yazıda, afetin her aşamasında, nedenlerinden başlayarak, savunmasızlığa, hazırlık durumuna, sonuçlara ve müdahaleye kadar afetin şeklinin ve etkilerinin, kimin hayatta kaldığı ve kimin öldüğünün belirlenmesinde büyük ölçüde sosyal faktörlere bağlı olduğunu vurguluyor. Başka bir ifadeyle genellikle afetlerin tarafsız ve rastgele olgular olduğuna inanma eğilimindeyiz. Ancak, tarih boyunca hep şu gerçekleşmiştir: tehlike altındakiler genellikle fakir insanlardır. Fakir olmak, tehlikeyle karşılaşma olasılığını artırır. Fakirlik, doğrudan bir tehlike anlamına gelir ve bu durum, doğa kaynaklı afetlerin etkilerini daha da ağırlaştırır (Bauman, 2011, s. 14). Dolayısıyla afetlerin etkilerini belirleyen faktörler arasında toplumsal eşitsizlik önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim düzeyi düşük, gelir seviyesi zayıf olan insanlar, afetlerle başa çıkma konusunda yetersiz kaynaklara sahiptirler. Bu durum, afet sonrası toparlanma sürecini daha zor hale getirir ve bu insanları uzun vadeli olumsuz etkilerle karşı karşıya bırakır. Dünya genelinde milyonlarca insan, yoksulluk içinde yaşamının getirdiği zorluklarla başa çıkmaya

çalmaktadır. Ancak bu durum, özellikle afete karşı savunmasızlığı artırarak, yoksul toplulukların daha fazla risk altında olmasına neden olmaktadır. Yoksulluk, sadece gelir yetersizliği anlamına gelmez; aynı zamanda kalitesiz barınma koşullarıyla, sağlık hizmetlerine ulaşım zorluğuyla, eğitim eksikliğiyle ve toplumsal izolasyonla da ilişkilidir. Bu faktörler, afet durumlarında yoksul toplulukların daha fazla kayıp yaşamasına neden olur. Yoksul bölgelerdeki yapıların genellikle dayanıksız olması, deprem, sel gibi doğa kaynaklı afetlerde can kayıplarını artırır. Plansız kentleşme ve gecekondu alanları, bu yapısal zafiyeti daha da derinleştirir. Yoksulluk, aynı zamanda sağlık hizmetlerine ulaşımı kısıtlayarak, afet sonrası sağlık sorunlarını daha da ağırlaştırır. Eğitim, afetlere hazırlıklı olma ve etkilerle başa çıkma konusunda kilit bir rol oynar. Ancak yoksulluk, eğitime erişimdeki zorluklar ve bilgi eksikliğiyle bu hazırlığı engeller. Bu da afet sonrası toplumların daha zor toparlanmasına yol açar. Ulrick Beck' (2019, s. 47)'in "servet tepede birikir, risklerse dipte" sözleri bu konuda anlamlıdır. Daha açık bir ifadeyle, sınıflı toplum yapısı, risklerin dağılımında belirleyici bir faktördür. Servetin tepede biriktiği bu sistemde, riskler genellikle daha düşük sosyo-ekonomik statüdeki bireyler arasında yoğunlaşır. Beck (2019, s. 47)'e göre, risk toplumu sınıflı toplumu ortadan kaldırmaz, ancak değiştirir ve güç dinamiklerini etkiler. Zengin bireyler, gelir, güç ve eğitimleri sayesinde risklere karşı daha fazla güvenlik ve koruma sağlayabilirken, yoksul bireyler daha fazla riskle yüzleşme eğilimindedir. Denilebilir ki yoksulluk, risk birikiminin merkezindedir. Yoksulluk içinde yaşayan bireyler, sadece ekonomik sıkıntılarla değil, aynı zamanda güvenlikten yoksun olma ve bir dizi potansiyel tehlike ile yüzleşme konusunda da savunmasızdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarlar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Etik Kurul Onayı: Araştırma için 23/10/2023 tarihinde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Yayın Etik Kurul Başkanlığı tarafından düzenlenen 2023/26 oturum sayılı Etik İzin Raporu alınmıştır.

Ek Beyan: Çalışmaya 1. yazar %60, 2. yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

Kaynakça

AFAD, (2023). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>. (son erişim tarihi:27.10.2023).

Akgüngör, A. Ç. (2011). 17 Ağustos 1999 Depreminde İki Çimento Fabrikası: Bir Afet Sosyolojisi Çalışması. İstanbul: Beta yayınları.

- Alkın, R.C. (2022). Aftershock: Earthquake In New York Filmi Üzerine Bir Afet Sosyolojisi İncelemesi. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*. 2022;6(1): 298311.
- Arabacı, R. Y. (2019). Dünya Bankasının Yeni Uluslararası Yoksulluk Sınırları ve Küresel Yoksulluğun Yeniden Değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD)*. Haziran, Cilt 9, Sayı 1, Sayfa 123-140. Araştırma. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, XIV/1, 30-67.
- Aydın, D. (2013). Afet Sonrası Psikososyal Destek Uygulamaları. *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Dergisi*.
- Aydın, K. (2018). Max Weber, Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma. *Journal of Economy Culture and Society*; 57: 245-267.
- Aziz, A. (2014). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri: Araştırma süreci ve tasarımı, veri toplama teknikleri. Ankara: Nobel Yayınları.
- Balta, E. Paker, M. (1999). Afet Doğal mı, Toplumsal mı? *Birikim Dergisi* 1, sayı-125-126 – Eylül/Ekim 1999.
- Bauman, Z. (1999). Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar. (çev. Ümit Öktem) İstanbul: Sarmal Yayınevi. (Eserin orijinali 1999'da yayınlanmıştır).
- Bauman, Z. (2013). Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik. Ankara: Say Yayınları. (Eserin Orijinali 1992'de yayınlanmıştır).
- Beck, U. (2019). Risk Toplumu – Başka Bir Modernliğe Doğru. (çev. Kazım Özdoğan ve Bülent Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları. (Eserin orijinali 1986'da yayınlanmıştır).
- Bilik, M. B. (2019). Kent ve Afet: Depremler Açısından Van Kent Merkezinin Zarar görebilirliği, (Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Bourdieu, P. (2015). Eril Tahakküm. (çev. Bediz Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayınları. (Eserin orijinali 1998'de yayınlanmıştır).
- Buğra, A. (2008). Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cevizci, A. (2005). Sınıf Çatışması. Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çaki, F. (2022). Afetzedeler; Kırılganlık Perspektifinden Afet ve Afetzedeler. Ayşegül Demir (Ed.) *Dezavantajlı Grupların Sosyolojisi: Eşitsizlikler, Riskler ve Çözümler içinde* (231-261). Çanakkale: Paradigma yayınları.
- Demir, A. (2020). Afet Sosyolojisi: Afetlerde Dezavantajlı Gruplar. 265/285. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Demir, K. Ve Temelli, U, E. (2016). Küresel Afet Yönetimine Yön Veren Adımlar. Küresel Afet Yönetimi Örgütlenmesi ve Uygulamaları Acil Durum ve Afet Yönetimi Uzaktan Eğitim Önlisans Programı. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

- Demir, R. (2016). Afet Psikolojisi ve Sosyolojisi. İÜ Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi İstanbul: İÜ Yayınları.
- Demirtürk, R. B., Bozkuş, N., vd. (2011). Yoksulluk Düzeyinin Modellenmesi Üzerine Bir Araştırma. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi Cilt: 14 Sayı: 1 - Bahar 2011.
- Duruel, M., Avşar Arık, I. (2023). Kırılganlık Ve Dirençlilik Kesişiminde Yaşlıların Afet Deneyimleri: Hatay Örneğinde 6 Şubat 2023 Depremleri. Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Journal homepage:<http://dergipark.gov.tr/pesausad>.
- Ekiz, D. (2020). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Anı Yayınları.
- Ergünay, O. (1996). Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır? Erzincan ve Dinar Deneyimlerinin Işığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları, TÜBİTAK, Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Şubat 1996 – Ankara
- Fırat, M. (2022). Deprem ve Toplumsal Etkileri. Tezkire düşünce- siyaset - sosyal bilim dergisi. Sayı: 80.
- İnce, C. (2022). Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Uluslararası Araştırmalar IV: Afetlerde Toplumsal Dayanışma Çatışma Biçimi Ve Toplumsal Hareketler İle Siyasal Partilerin Rolü. Birinci Basım, Serüven Yayınları; İzmir.
- İnmez, İ. (2011). Afetlerin Doğallığı Üzerine: Sosyal Bir Olgu Olarak Afetler ve Kırılganlık Sorunu. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 66 Sayı: 04, 185 –194.
- Kadıoğlu, M. (2011). Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek. Birinci Baskı. İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayınları.
- Karakaş, M (2010). Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: XII, Sayı: 2, Aralık.
- Karakurt Acar, E. (2007). Diyarbakır Örneğinde Etnik Kimlik Tartışmaları: Bir Söylem Analizi Çalışması (Yüksek Lisan Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Diyarbakır.
- Korsch, K. (2000). Marksist Kuram ve Sınıf Hareketi. (Çev. Mehmet Akyavuz). Ankara: Doruk Yayıncılık. (Eserin orijinali 1923'te yayımlanmıştır).
- Kümbetoğlu, B. (2005). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. İstanbul: Bağlam yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (Eserin orijinali 1983'te yayımlanmıştır).
- Özüğurlu, M. (2020). Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2767. Eskişehir.
- Parin S. ve Bilik, M, B. (2020). Afet Yoksulluk İlişkisi: 2011 Van Depremlerinde Yaşanan Çadır Yangınları Üzerinden Bir Değerlendirme. Sosyal Bilimler Perspektifinden Deprem Fragmanları Van'dan Örnekler, İstanbul: Hiperayın, 2020, Pp.234-252.

- Sunar, L. (2016). Sosyal Tabakalaşma. Sosyoloji Lisans Programı. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Swartz, D. (2011). Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi. 1. Baskı, (Çev. Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 2000'de yayımlanmıştır).
- Şenses, F. (2001). Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turner, B. S. (1997). Eşitlik. (Çev. Bahadır Sina Şener). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları. (Eserin orijinali 1986'da yayımlanmıştır).
- Turner, B. S. (2000). Statü. Bilim, Felsefe, Politika serisi 13. (Çev. Kemal İnal). İstanbul: Doruk yayınları. (Eserin orijinali 1988'de yayımlanmıştır).
- Turner, B. S. (2014). Klasik Sosyoloji. (Çev. İdil Çetin). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1999'da yayımlanmıştır).
- UNDRR, United Nations, secretariat of the International Strategy for Disaster Reduction, Geneva. UN/ISDR 2008/08/16 September.
- Yanıklar, C. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. Sosyoloji Dergisi Sayı:22.
- Yaşar, S., Taşar, M. O. (2019). Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi Issn: 2148 – 3043 / Dönem / Cilt: 19 / Sayı: 38
- Yılmaz, A. (2003). Türk Kamu Yönetiminin Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet. Ankara: Pegem A Yayınları.

AN EXAMINATION OF PROPERTY CRIME IN LIGHT OF LEFT REALISM'S THEORETICAL CAPACITY

Cem ÖZDEMİR*

Abstract

This paper explores the influence of socio-economic, demographic, and environmental conditions on property crime within the framework of left realist theory, highlighting the complex dynamics between the main themes such as victims, policing, and relative deprivation in England and Wales. It examines the reliability of crime statistics, suggesting that they might exaggerate or fail to capture the true state of property crime and its relationship with unemployment. The analysis also considers unemployment as a form of relative deprivation, potentially exacerbating property crime and victimization in the absence of adequate opportunities and support systems. However, the paper acknowledges that other factors, such as effective policing and criminal justice measures, may also play significant roles. It further examines how demographic factors, particularly in socially marginalized and economically deprived areas, can contribute to higher rates of property crime and increase the number of victims. Left realism provides valuable insights into the underlying causes of property crime and its victimization, advocating for a comprehensive understanding that goes beyond conventional analyses to address the root conditions of environmental deprivation and their impact on vulnerable communities. This paper argues that socio-economic and demographic factors, particularly forms of relative deprivation, significantly influence property crime and victimisation. Nonetheless, it is important to acknowledge that left realism also has weaknesses which merit further explanation.

Keywords: Left realism, property crimes, unemployment, criminology

* Öğr. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, cem.ozdemir@ege.edu.tr;
ORCID: 0000-0003-0515-529

Makale Gönderim Tarihi: 10/04/2024, **Makale Kabul Tarihi:** 16/05/2024

Mülkiyet Suçlarının Sol Realizmin Teorik Kapasitesi Işığında İncelenmesi

Öz

Bu makale, sol realist kriminoloji teorisi çerçevesinde sosyo-ekonomik, demografik ve çevresel koşulların İngiltere ve Galler'deki mülkiyet suçları üzerindeki etkisini mağdurlar, polislik ve nispi yoksunluk gibi ana temalar arasındaki karmaşık dinamikleri vurgulayarak incelemektedir. Suç istatistiklerinin güvenilirliğini ele alarak, bu istatistiklerin mülkiyet suçlarının gerçek durumunu abartabileceğini veya tam olarak yansıtamayabileceğini ve bu suçların işsizlikle ilişkisini incelemektedir. Analiz ayrıca işsizliği nispi yoksunluğun bir biçimi olarak değerlendirerek, yeterli fırsatlar ve destek sistemlerinin yokluğunda mülkiyet suçlarını ve mağduriyetini artırma potansiyelini vurgulamaktadır. Ancak, makale etkili polislik ve cezai adalet önlemleri gibi diğer faktörlerin de önemli roller oynayabileceğini kabul etmektedir. Ayrıca, özellikle sosyal olarak marjinalleşmiş ve ekonomik olarak yoksun bölgelerde, demografik faktörlerin daha yüksek mülkiyet suç oranlarına ve mağdur sayısının artmasına nasıl katkıda bulunabileceğini incelemektedir. Sol realizm, mülkiyet suçlarının ve mağduriyetinin altında yatan nedenlere dair değerli içgörüler sunmakta ve çevresel yoksunluğun kök koşullarını ve bu koşulların savunmasız topluluklar üzerindeki etkisini ele almak için geleneksel analizlerin ötesine geçen kapsamlı bir anlayış savunmaktadır. Bu makale, sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerin, özellikle nispi yoksunluk biçimlerinin, mülkiyet suçlarını ve mağduriyeti önemli ölçüde etkilediğini savunmaktadır. Bununla birlikte, sol realizmin de daha fazla açıklamayı hak eden zayıflıkları olduğunu kabul etmek önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Sol realizm, mülkiyet suçları, işsizlik, kriminoloji

Introduction

When I was a kid, I used to pray every night for a new bike. Then I realised, the Lord doesn't work that way. So, I just stole one and asked Him to forgive me...and I got it!

(Emo Philips-Comedian)

A notable approach of criminological studies is related to in which the concept of crime is addressed (Matthews, 2009; Tham 2013). Criminology

scholars use different notions as analysis tools to explain crime such as culture (Tham, 2013) and deprivation (Runciman, 1966; Lea & Young, 1984). The above quote of Emo Philips illustrates how unfulfilled desires may eventually lead to criminal actions when conditions do not permit or do not arise spontaneously after some time. Various theories offer explanations for the causes of this wrongful action and propose solutions. Given the systemic and complex nature of the crime, left realism has endeavored to provide a comprehensive approach to its analysis and mitigation, particularly through the concept of relative deprivation.

Left realism emerged in the 1980s as a response to the conservative 'law and order' approach, offering a more nuanced understanding of crime by focusing on the socio-economic and demographic conditions that influence crime problem (Lea, 2010). However, political and ideological development did not allow the application of this policy. Today's criminal justice system and its problems such as the high rate of prison population and reoffending reflect the main theoretical and practical needs. This necessity warrants an examination of the crime issue in the UK. Thus, this paper will consider a certain type of crime, namely property crime, in light of the left realist theoretical perspective.

There are some specific themes: (i) skeptical analysis of crime data, (ii) policy and policing, (iii) victims and offenders, and (iv) relative deprivation left realism to take them into consideration in crime analysis. It can be evaluated as a theoretical opportunity consisting of an analysis of these elements which also refers to principles of left realism and 'the square of crime' (Lea, 2015). This theoretical opportunity helps to explicitly explain property crime by underlying reasons such as relative deprivation, being suspicious about statistics, and involving criminals and victims in research (Currie, 2010). Some of them are mentioned by Young (1986) that left realism observes that individuals from the working class are susceptible to crime from various quarters. It highlights that economic and social vulnerabilities increase the likelihood of being targeted by crimes, encompassing both working-class offences and white-collar transgressions. This paper argues that socio-economic and demographic factors, particularly forms of relative deprivation, significantly influence property crime and victimisation in England and Wales. However, it also acknowledges the limitations of left realism, including its potential overemphasis on socio-economic factors while potentially underestimating the influence of individual characteristics and broader systemic issues such as criminal justice policies. The left realist approach not only enriches the discourse on the relationship between unemployment and crime but also underscores the importance of addressing the underlying conditions of environmental deprivation to mitigate property crime and its impacts on vulnerable communities.

This paper first gives a brief overview of the principles of left realism explaining their relevance to understanding crime. The second section divides into the relationship between unemployment, a key aspect of relative deprivation, and property crime, using empirical evidence and theoretical insights to elucidate this connection. The third section shifts focus to demographic and environmental factors, such as the security level and type of residence, examining how these elements contribute to property crime rates and victimization. In the fourth section, the paper considers the influence of criminal justice policies and individual characteristics on property crime, acknowledging the limitations of left realism.

Principles of Left Realism

Four main themes of left realism—sceptical analysis of crime data, policy and policing, victims and criminals, and relative deprivation—create a theoretical opportunity for analysing crime. This section briefly explains these points and the other important concepts of left realism.

The cornerstone of this perspective is being skeptical about both the inherent reliability of crime data and its analysis. Critics state that crime data may be unreliable because the figures of crime are generated by the political power and police, and exaggerated by both media and some political and economic powers and this causes fear of crime (Young, 1999; Lea & Young, 1984; Downes, 1983; Currie, 2010). Left realists criticise right realism and mainstream criminology because of the importance they give to statistical knowledge (Young, 1986). Exaggerated criminal statistics can be used by politicians or other people, resulting in a blind spot within an analysis. In addition, one may ignore the reality of crime. Young (1999, p.37) mentioned that the hidden figures in statistics lead to invisible victimisation.

Policing is a key concept in the examination of crime for left realists. It refers to a social democratic crime-fighting strategy focused on the 'police and society' (Lea, 2015). For instance, Lea and Young (1984) pay attention to policing in an area as an important factor in crime rates. They (1984, p.169) proposed 'consensus policing' in place of 'military policing' basically relying on 'support of community' and 'high flow of information'. Left realism considers some conditions and factors such as victims and socio-economic factors in the implementation of regulation and punishment. Left realists propose that criminals can be punished due to the type and level of damage of crime to society. These themes can be further conceptualised with the following elements.

Another significant point is that both victims and criminals should be part of the criminal justice policy-making process and crime analysis (Lea & Young, 1984). Lea and Young (1984) state that crimes can be evaluated according to the type of crime and circumstances surrounding it. They (1984, p.268) noted that "To judge an unemployed youth stealing £50 as equal to an accountant fiddling £50 on income tax is invidious". This explanation underscores the importance of considering the socio-economic context and the underlying motivations behind criminal acts, highlighting the disparities in the impact and implications of crimes committed by individuals from different social strata. Additionally, the imprisonment policy is not an appropriate solution for left realists, as they feel it should be restricted to violent or excessively serious crimes that might damage society (Lea & Young, 1984, p.267). A likely instance is that there might be different levels of punishment between white-collar crime and property crime that might be committed because of adverse social conditions. However, this approach was recently criticized by some scholars (see, Hall & Winlow, 2015) for its reliance on conventional legal definitions of crime without considering the wider implications of harm, and its minimal contribution to debates about the adequacy of these legal classifications in reflecting people's actual experiences of harm (Lea, 2017). These concepts (policing based on society and police, victims and criminals) are also parts of the square of crime (Lea, 2015). The analysis of the square of crime changes according to various types of crime and conditions. The square of crime can be conceptualised throughout the analysis of relative deprivation and examination of different kinds of relative deprivation such as unemployment and relatively deprived environments.

In a broad sense, deprivation refers to inequality, grievance, unequal distribution, and adverse conditions which are prominent among the poor and working class. Runciman (1966) states that when person A, lacking a desired object, contrasts their situation with person B, who possesses said object, A experiences a sense of 'relative deprivation' about B. This framework can be extended to understand societal issues like unemployment or income inequality, which are manifestations of general deprivation in a society. Indeed, Runciman critically examines these factors, along with education, as indicators of relative deprivation across social classes in England between 1918 and 1962.

Furthermore, the concept of relative deprivation extends beyond mere emotional experiences. Lea and Young (1984) illustrate this by stating that crimes among the working class arise from both the structural and cultural aspects of society, reflecting an individualistic reaction to the harsh conditions wrought by various forms of deprivation, which in turn perpetuates these harsh conditions. This viewpoint sheds valuable light on the dynamics of property crime and the

impact of environmental factors. Left realism emphasizes the importance of recognizing these significant factors in comprehensively understanding crime, its victims, and its perpetrators. Unemployment can be seen as one of the important indicators of relative deprivation within society and is widely accepted as a factor that affects crime problem (Lea & Young, 1984).

In this article, I focus on certain types of harsh conditions one of them is unemployment as a socio-economic factor and secondly demographic conditions such as low-quality accommodation and low-level security.

Left realists assert that the phenomenon of relative deprivation disproportionately affects lower social strata, notably the working class and impoverished groups. This framework elucidates the drivers behind criminal behaviour, identifying the lack of opportunities and support as critical factors. Such conditions render these communities particularly susceptible to crime, underscoring a cycle of vulnerability and deprivation (Currie, 2010).

The phenomenon of crime can be understood via various criminological theories, but a few theories take socio-economic conditions and class approaches are popular theoretical frameworks. Currie (2010, pp.112-113) argues that:

“Left Realism is not only an essential perspective on the problems of crime and justice in the early 21st century, but that it is the perspective that offers the best hope of providing the intellectual underpinnings for a genuinely progressive approach to crime around the world.”

Left realist (or critical realist) criminology takes intervention, methodology, structure, the state and social class into consideration when they examine crime phenomena (Matthews, 2009).

According to left realists, crime is not a disease, rather, it is a social problem in society (Lea & Young, 1984; Currie, 2010). In addition, offences reflect complex and problematic social, economic, and political environments. Policy, related to all these areas, might affect this social problem (Currie, 2010). In other words, criminal justice policy is not a merit policy that determines the phenomenon of crime in real life. Left realists utilise social justice and human rights concerning the criminal justice system, in contrast to right realists or radical criminologists (Currie, 2010).

Unemployment As a Type of Relative Deprivation and Cause of Property Crime in England and Wales

Unemployment is a significant form of deprivation for the poor and working class, reflecting a high potential for crime, as it can compel people to find wrongful ways to sustain their life such as committing crimes. The stolen property is convertible to money and money is a vital tool for sustaining life. Rational choice theory indicates reasons and solutions for the crime that the pursuit of excitement and thrills is nearly as influential as financial gains in motivating such acts (Matsueda, Kreager & Huizinga, 2006). Matsueda and colleagues summarise critically rational choice theory that 'Even if a person has determined that the rewards to crime outweigh the costs, that person cannot commit a crime until an objective opportunity is not only present but also perceived' (2006, p.102). However, it does not acknowledge that some property crimes are committed for survival rather than gaining value to increase their wealth. The left realist perspective enriches the reasons and conditions that contribute to crime phenomena. Thus, this section investigates various factors behind property crime through left realism.

According to the 2016 Crime Survey for England and Wales, among the crimes recorded by the police, the most frequently committed type of crime is property crime, accounting for 66% of all crimes (Flatley, 2016). Left realism provides significant points to elucidate this type of crime and its relation to unemployment. For instance, Young and Lea (1984) highlighted that it is difficult to say explicitly that unemployment causes crime all the time as not only absolute deprivation but also relative deprivation can lead one to commit a crime. They (1984, p.93) noted the following:

"Our argument is that it is not absolute deprivation that causes crime. Relative deprivation, on the other hand, can occur in employed people as well as in unemployed people since it is dependent on subjectively experienced discontent. It can occur during the period of low unemployment and rising prosperity, and of high unemployment and falling living standard."

In this perspective, it is often posited that periods of high unemployment correlate with an increase in property crime, a trend observed in the 1970s and 1980s. Subsequently, a general trend of low unemployment coinciding with a reduced rate of property crime was noted between 1995 and 2002, as illustrated in Figures 1 and 2. This phenomenon can be briefly explained by the high unemployment rates prevalent throughout the 1970s and 1980s, which are

closely associated with the policies of Thatcher's government. During the same period, a significant increase in property crime was recorded in England and Wales (Farrall et al., 2012). Moreover, this similarity is apparent in relevant statistical findings after this period. Figures 1 and 2 illustrate a progressive fall of almost 50% in the number of property offences (from 1995 to 2005) and the rate

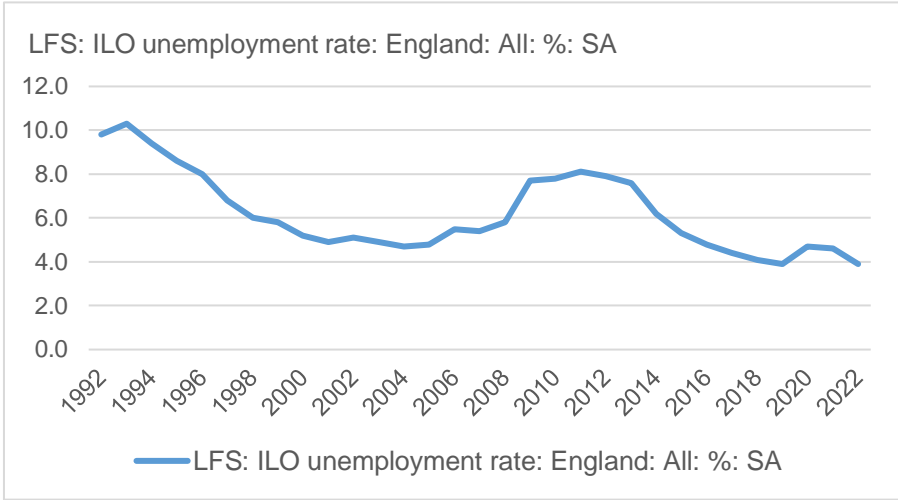

Figure 1. Unemployment rate in England 1992 until 2022 (Office for National Statistics, 2024a)

of unemployment (in 1993 and 2005). Likewise, these statistics reveal that there was a significant gradual decline in both issues in 2012 and 2017.

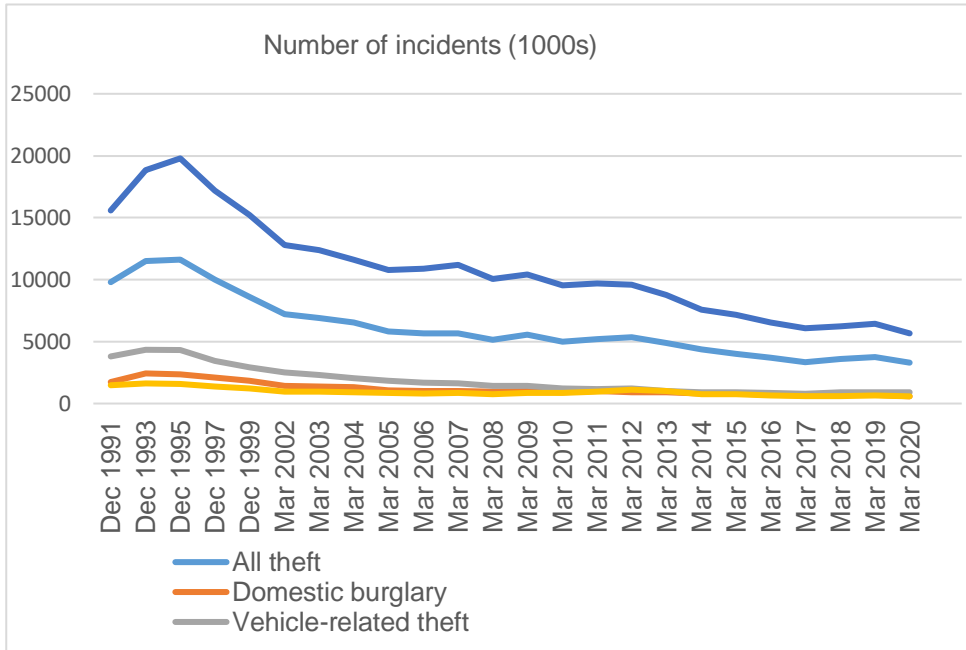

Figure 2. Total recorded Theft Crime and Crime estimates from the CSEW in England and Wales from 1991 to 2020 (Office for National Statistics, 2024b)

The similarity between the two figures (Figures 1 and 2) allows us to say there was a relationship between unemployment and property crimes. In another instance, in a survey conducted by Surveying Prisoner Crime Reduction in 2005 and 2006 with a sample of 1,435, 13% of the offenders were unemployed and only 32% had a job at 4 weeks before coming into custody (Hopkins, 2012). It shows that unemployment might have forced some to commit crimes. However, the left realist perspective urges caution in interpreting this data, highlighting those factors other than unemployment, such as inadequate economic and social support, might also significantly influence criminal behaviour. Furthermore, it is important to recognize that unemployment does not invariably lead to crime in every context or at all times. Bandyopadhyay et al. (2011) highlight one of these contexts that in economically prosperous areas, residents affected by a recession generally do not resort to criminal behaviour following unemployment, specifically, the archetypal office worker who experiences job loss is unlikely to engage in criminal acts such as burglaries.

Also, the two graphs show that there is an exceptional trend of increased unemployment when the percentage of property crime decreased between 2005 and 2013. Some of the reasons behind this finding could be rough punishment, criminal justice policy, and police power (Carabine et al., 2009). The role of power is comparatively accepted by Downes (1983) that while the effectiveness of the police in curbing crime might not be as high as often assumed, they still have crucial roles to play. These include educating the public on how to prevent becoming victims of crime and working to decrease the level of fear within communities. Moreover, recorded crime by police might be decreased according to previous years and high-tech security tools might be effective in decreasing crime rate (Flatley, 2016). All these factors have the potential to reduce the number of crimes. This irregular situation may occur because of these factors.

Downes (1983) argued that despite there being a link between unemployment and crime, unemployment cannot be seen as the main and independent reason behind crime. Indeed, the inverse proportion between unemployment and property crime in 2005 and 2013 supports this argument. However, it just should be stated that unemployment as one of the relative deprivations may not be the only reason to explain property crimes. The key question arising here is why all unemployed individuals do not commit property crimes or other types of crimes. A possible explanation is that some do not have enough economic, social, and psychological support. Relative deprivation can change with social class or individual characteristics.

Overall, unemployment might be seen as a type of relative deprivation and this type of relative deprivation has an impact on property offences in England and Wales for a certain period which is mentioned although there is an irregularity. However, this relationship relies on statistical data and all these might be routed us wrong way according to left realists. Lea and Young (1984) argue that there might be a connection between unemployment and crime, but it is not so appealing and compelling reason.

Victimisation in Property Crime: The Role of Demographic and Environmental Conditions

In exploring the implications of property crime within the framework of left realism, this discussion shifts focus from the perpetrators to the victims, emphasizing the role of specific demographic and environmental conditions. This section examines how variables such as socio-economic status, residential quality, and geographic proximity to police resources influence the likelihood and nature of victimisation. High-density areas and low-quality accommodations, economic disparities, and relative distance from central security facilities

disproportionately expose the working class and economically marginalized communities to property crime. This analytical shift helps in understanding not only who commits these crimes but more critically, who suffers because of them.

As mentioned in the introduction, demographic factors and environmental deprivation have an impact on property crime. In areas of high deprivation, there is a notable presence of repeat offenders and high rates of crime, leading to an increased number of victims. Low-quality residences make it easier for criminals to target these areas, leaving residents, particularly the poor and working classes, vulnerable to crime. Environmental deprivation exacerbates this issue by creating conditions that perpetuate crime and victimisation. Lea and Young (1984, p.44) highlighted the importance of environmental deprivation: "So, a brutalizing environment becomes all the more brutalizing by particular survival responses." In light of this explanation, environmental conditions can help researchers understand why people commit specific property crimes and how dwellers can be seen as potential victims who live in that area. There might not be enough resources for security and survival. This deprivation might lead to the development of high-crime areas and more people are converted to victims.

Left realists analyse property crime and victimisation in light of certain conditions. Lea and Young (1984) determined three important conditions for high victimisation and repeated crime:

"a) In terms of the most direct violence, sexually and economically, a concentration in the lower regions-the margins of society;

b) In terms of direct economic robbery with treat victimization is still highest within the margins, spreads out into the middle-income group and is rare beyond the margins;

c) In terms of simple economic theft whether of money or of motor cars, victimization is proportional to income and spreads out beyond the margins (p.46)."

According to Hirschfield and Bowers (1997), who looked at the geographical and statistical evidence in Merseyside, state that regions experiencing significant socio-economic challenges and joblessness often face elevated incidents of burglaries and assaults, attributed to a higher prevalence of offenders in these areas. This area might be evaluated as deprived in terms of many criteria such as high-density area and low-quality accommodation in such areas, low level of security and police power, and distance from the center. To

illustrate, if a high-crime area is far away from the police station or local police department, it might encourage some offenders. If the houses in an area do not have the appropriate security, residents are likely to be victims of property crime within the area.

As mentioned earlier, relative deprivation affects the poor and working class. They also do not have enough security as compared to the rich. Hope (2001, p.214) argues, "The 'poor' may also be more vulnerable to household property crime than the rich, because they are less able to afford, or have available, security measures and protection". Hope (2001) mentioned that the ability or inability to avoid danger fundamentally shapes the contrasting social risk profiles of the wealthy and the poor, leading to a skewed distribution of justice. In essence, the affluent enjoy disproportionately greater protection from crime than the economically disadvantaged. Lea and Young (1984, p.73) criticized other adverse conditions of housing and then concluded that 'one problem multiples its effects on another and they all focus on the most vulnerable'.

In addition, they mentioned that a higher number of crimes can emerge in a special area which can be defined as marginal and between particular stratum high victimization rates can be observed in that area (Lea and Young 1984). Hirschfield and Bowers (1997, p.173) found a similar finding that "Poverty segregation was greater in Birkenhead and Tranmere, which were less uniformly disadvantaged and contained a mixture of affluent, middle income and disadvantaged areas". This situation falls under condition (b) mentioned above by Lea and Young (1984). Moreover, Hirschfield and Bowers (1997) indicated that in Tranmere, the property crime frequency is a relatively high 20.3%, while in Birkenhead it is 24.6%, and these areas also exhibit ethnic heterogeneity and diverse income levels. A similar study has recently been conducted by Gulma (2022) in Leeds. One of the important findings of this study is that communities with a high degree of homogeneity tend to form stronger social connections and experience fewer incidents of crime.

The importance of consensus policing highlighted by Lea and Young (1984) coincides with a recent study's finding conducted by Gulma (2022). Gulma (2022) demonstrates that a positive relationship within neighbourhoods significantly lowers crime rates and aids police efforts in combating crime in the area (in Leeds).

Consequently, environmental deprivation, as one of the left realism's concepts, has affected property crime rates and property crime victimization. The significant demographic factors, including the quality of residence, whether the area consists of socially marginalized individuals, and whether the majority of the

population is poor, may play a crucial role in repeated crime and increasing victimization. Property crime victimization levels may change depending on environmentally deprived and socially marginal areas. Therefore, environmental deprivation brings significant outcomes that clarify the adverse circumstances of being a criminal and victim within such areas.

Conclusion

This paper has argued that socio-economic and demographic factors, analysed through the lens of left realism, have significant impacts on property crime in England and Wales. These factors have undeniable effects on the issue of property crime, although it is crucial to acknowledge the limitations of left realism. Left realism does not cover all factors such as social media and psychological factors to elucidate property crime. For instance, social media usage in combating crime may be a factor. Gulma (2022) indicates that social media can enhance census data, providing a deeper understanding of communities for informed policy-making.

Diverging from left realism, there are some other possible explanations for the causes of crime. First, the right-wing explanation (right realist criminology), in a very simple manner, focuses on individuals and biological reasons rather than inequalities and policy as the causes of crime. In contrast, the left-wing perceives poverty and capitalism as causes of crime, and thus, the working class is predominantly affected by the crime problem (Webber, 2007).

Webber (2007) highlights some fundamental weakness of the left realist explanation (based on Runciman's analysis) that the scope for explaining crime is overly broad, leading to a potentially overwhelming variety of groups for comparison and this leaves open the possibility for other theories to further elucidate the causes of crime. Further, Webber (2007) criticizes that left realists pay close attention to street crimes rather than 'crimes of the powerful'.

In the same vein, Lea (2017) summarises two fundamental problems within left realism identified by Hall and Winlow (2015) firstly, for its reliance on conventional legal definitions of crime without considering the wider implications of harm, and its minimal contribution to debates about the adequacy of these legal classifications in reflecting people's actual experiences of harm. Secondly, it points out left realism's failure to address the need for broader societal interventions, such as economic reforms to tackle issues like unemployment, suggesting that these are outside the ambit of left realism and criminology as a whole.

Left realism presents some prominent arguments about property crime. The first one is that crime statistics may be exaggerated, and their analysis may not show the real situation of crime. Although statistical data show a strong connection between property crime and unemployment, a realistic perspective shows us that this relationship may not be so clear all the time, and other factors might be included. Secondly, unemployment leads to relative deprivation which may be a factor in the rising property crime rate and victimization in the absence of opportunities and support. Nonetheless, although unemployment is a cause of deprivation and reason behind property crimes, this factor may not be valid at all times and under all conditions because of the existence of other factors such as rigid punishment and sufficient criminal justice, successful policing, and existing provisions. The third point is that demographic factors impact property crimes, with these offences likely to be repeated in disadvantaged areas that are socially marginal and consist mostly of deprived residents. It also may cause a rise in the number of victims of property crime. Deprived accommodations are vulnerable to crime, in addition to this, brutal environmental conditions also cause people to commit crimes.

Lastly, left realism provides useful and comprehensive insights into property crimes. The fundamental reasons behind of property crime can be explicitly understood thanks to principles of left realism even though some other approaches such as right wing (right realist criminology) offer an alternative analysis. This approach not only enriches the discourse on the relationship between unemployment and crime but also underscores the importance of addressing the underlying conditions of environmental deprivation to mitigate property crime and its impacts on vulnerable communities.

Limitations and Future Studies

It should be accepted that left realism does not address all the issues in property crime, at least in this paper. Socio-economic and demographic factors need to be examined more deeply in terms of property crime in England and Wales. Unemployment and pro-custody employment situation of offenders should also be evaluated at the same time. Additionally, relative deprivation can be analysed by extensive surveys involving prisoners.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Bibliography

Bandyopadhyay, S., Bhattacharya, S., & Sensarma, R. (2011). *An analysis of the factors determining crime in England and Wales: A quantile regression approach*. SSRN Electronic Journal. doi:10.2139/ssrn.1866812

An Examination of Property Crime in Light of Left Realism's Theoretical Capacity

- Bowers, K. (1999). *Exploring links between crime and disadvantage in north-west England: an analysis using geographical information systems*. *International Journal of Geographical Information Science*, 13(2), 159–184. <https://doi.org/10.1080/136588199241409>
- Carrabine, E., Cox, A., Cox, P., Crowhurst, I., Ronco, A. D., Fussey, P., Turton, J. (2009). *Criminology: A sociological introduction* (2nd ed.). Routledge, Taylor et Francis Group.
- Clegg, R. (2016). *LFS: llo Unemployment Rate: England: All: %: SA*. <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peoplenotinwork/unemployment/timeseries/ycnl/lms>
- Currie, E. (2010). *Plain left realism: An appreciation, and some thoughts for the future*. *Crime, Law and Social Change*, 54(2), 111–124. doi:10.1007/s10611-010-9248-3
- Downes, D. (1983). *Law and order: Theft of an issue*. London: Fabian Society.
- Flatley, J. (2016). *Focus on Property Crime: Year Ending March 2016*. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/bulletins/focusonpropertycrime/yearendingmarch2016>
- Gulma, U. L. (2022). *A new geodemographic classification of the influence of Neighbourhood Characteristics on crime: The case of Leeds, UK*. *Computers, Environment and Urban Systems*, 92, 101748. doi:10.1016/j.compenvurbsys.2021.101748
- Hall, S., & Winlow, S. (2015). *Revitalizing Criminological Theory: Towards a new Ultra-Realism* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315813080>
- Hirschfield, A., & Bowers, K. J. (1997). THE DEVELOPMENT OF A SOCIAL, DEMOGRAPHIC AND LAND USE PROFILER FOR AREAS OF HIGH CRIME. *The British Journal of Criminology*, 37(1), 103–120. <http://www.jstor.org/stable/23637924>
- Hope, T. (2001). *Crime victimisation and inequality in risk society*. In R. Matthews & J. Pitts (Eds.), *Crime, disorder, and community safety: A new agenda?* (pp. 193-218). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203470992-9>
- Hopkins, K., (2012). GOV.U https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/278832/newly-sentenced-prisoners.pdf [Accessed 9 January 2017].
- Lea, J. (2010). *Left Realism, community and state-building*, *Crime Law & Social Change*, 54, 141-158.
- Lea, J. (2015). *Jock Young and the Development of Left Realist Criminology*. *Critical Criminology* 23, 165–177 <https://doi.org/10.1007/s10612-015-9273-8>
- Lea, J. (2017). *Revitalizing Criminological Theory: Towards a New Ultra-Realism*. By Steve Hall and Simon Winlow (Routledge, 2015), *The British Journal of Criminology*. 57(5), 1272–1275, <https://doi.org/10.1093/bjc/azw004>
- Lea, J., & Young, J. (1984). *What is to be done about law and order?* Penguin Books.
- Matsueda, R. L., Kreager, D. A., & Huizinga, D. (2006). *Deterring Delinquents: A Rational Choice Model of Theft and Violence*. *American Sociological Review*, 71(1), 95–122. <http://www.jstor.org/stable/30038977>

Matthews, R. (2009). *Beyond 'so what?' criminology*. *Theoretical Criminology*, 13(3), 341–362. doi:10.1177/1362480609336497

Office for National Statistics (ONS), (2024a). LFS: ILO unemployment rate: England: All: %: SA
<https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peoplenotinwork/unemployment/timeseries/ycnl/lms>

Office for National Statistics (ONS), (2024b). *Crime in England and Wales: year ending September 2023*
<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/bulletins/crimeinenglandandwales/yearendingseptember2023>

Runciman, W.G., (1966). *Relative Deprivation and Social Justice*. London: Routledge and Kegan Paul.

Tham, H. (2013). *Law and order from below or from above? The challenge for criminologists*. *European Journal of Criminology*. 10(4), 387-393. Doi: 10.1177/1477370812474533

Webber, C. (2007). *Revaluating relative deprivation theory*. *Theoretical Criminology*. 11(1), 97-120. DOI: 10.1177/1362480607072737

Young, J., (1986). *The failure of criminology; the need for a radical realism*. In: R. Matthews & J. Young, eds. *Confronting Crime*. London: Sage, pp. 4-31

Young, J., (1999). *The Exclusive Society*. London: Sage Publications.

BOTSWANA'DA MUTLU OLMAK: DUYGULAR, AHLAK VE BENLİK ÜZERİNE ANTROPOLOJİK BİR ÇALIŞMA*

Deborah DURHAM**

Çevirmen: Begüm DEMİRKOL ÖZSU***

1990'ların başlarında, Mahalapye'nin banliyösünde tek başıma dolaşırken gülümsediğim için azar işitmişim. Gerçekten de yaz aylarının kavurucu sıcağı için gülümsemem biraz fazla kaçmıştı. “İnsanlar seni deli sanacak.” denmişti bana. Otjiherero'da, Herero dilinde “İnsanlar senin kafanda bir sorun olduğunu düşünecek.” gibi bir deyim bile vardı. İnsanlar bu deyimi söylerken, genellikle alınlarının üzerinde bir parmaklarını döndürerek, deyime beden dilleriyle eşlik ederlerdi.

Geniş kapsamlı bir mutluluk koleksiyonuna kitap bölümü yazmaya beni davet ettiklerinde beni azarladıkları o günü hatırladım. Aslında hiç unutmadım, çünkü bu anı beni hâlâ güldürebiliyor. Bu azarlanma anını 2014'te de hatırlamıştım; o zamanlar Botswana'daki bir Fulbright öğrencisinin Amerikalı eşi, Botswana'daki insanların ciddi, samimiysiz ve gülümsemeyen insanlar olduğundan şikâyet etmişti- ve o zaman, bunu söylediğinde, Gaborone'un başkentindeki şehir merkezinde yürüyen kadınların gerçekten kaşlarını çattığını, sık sık somurtkan bir ifadeyle benim zarif olmayan, cilasız ve oldukça eskimiş ayakkabılarıma dikkatlice baktıklarını fark etmişim.

Köy veya şehrin sokaklarında yalnız yürüyüş yaparken neden mutlu olmamız gerekiyordu- ya da en azından mutluluğumuzu gülümseyerek göstermememiz gerekiyordu?

* Metin Deborah Durham'ın Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Mayıs 2022'de gerçekleştirdiği “How To Be Happy in Botswana: An Anthropological Study of Emotions, Morality, and the Self” başlıklı konuşmasından çevrilmiştir. Okumada bütünlüğün sağlanması amacıyla Durham'ın izniyle metin üzerinde modifikasyon yapılmıştır.

** Prof. Dr., University of Virginia, deborahdurham15@gmail.com; ORCID: 0000-0003-4023-3709

***Arş. Gör. Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, begum.demirkol.ozsu@ege.edu.tr; ORCID: [0000-0003-4917-352X](https://orcid.org/0000-0003-4917-352X)

Yazı Gönderim Tarihi: 13/11/2023, Yazı Kabul Tarihi: 08/05/2024

Öte yandan, Botswana'da insanlar genellikle, “geniş parlayan yüzler” olarak adlandırılıyor, yani gülümsüyor, gülüyor ve sevinçle kahkahalar atıyorlardı. Bu yüzleri zihnimde canlandırmam zor değil- Johanna'nın olağanüstü güzel ama sakın gülüşü, Puleng'in cömert tebessümü, Maria'nın yaramaz sırıtışı, Kavere'nin bize yetişmeye çalıştığı veya bir deve kuşunu yakalamak istediği anlardaki sevinci gibi.¹ Fakat mutluluk üzerine yazan çoğu antropolog gibi, bizler de sahada bulunduğumuz süre boyunca aslında bunu incelememiş veya sormamıştık. Kesinlikle gördük, ancak onu bir araştırma konusu yapmamıştık. Şimdi neden mutluluğu veya gülümsemeyi incelemedik diye merak ediyorum, çünkü son 10 yıl içinde antropoloji ve ilgili disiplinler (sosyoloji, cinsiyet çalışmaları ve tarih gibi) aniden mutluluğu keşfettiler. Bu, özellikle antropoloji için, birkaç on yıl boyunca hüznün, öfke ve kıskançlık gibi duyguları incelemiş olmasına rağmen, hatta son yıllarda aşkı incelemiş olmasına rağmen, oldukça ilginçtir. Antropolog Joel Robbins (2013), antropolojinin son on yılda “acı çeken özne” üzerine odaklandığını ve bizi mutluluğun gerçekleştiği yerlere bakmaya çağırdığını yazmıştır. Acı çekmeye odaklanmak, belki de baskı yapma ve toplumsal adaleti vurgulama isteğiyle bağlantılı olabilir.

En azından kısmen doğru olan başka bir düşünce daha var: Renato Rosaldo (1989), Filipinler'deki Ilongot halkının, kafa avcılığı hikâyelerine dayanan öfke ve acı hissi üzerine kurulu duyguları gerçekten anlamaya başladığını, trajik bir şekilde uçurumdan düşen eşi Michelle'i sahada oldukları sırada kaybettiğinde anlamıştır. Ölümü, yas ve ritüeller gibi birçok şekilde inceleyen antropologların genellikle saha çalışması yaparken oldukça genç oldukları için, gerçekten ölümle yakın karşılaşmalar yaşamadığını belirtmiştir. Onlar bunu bir ritüel veya kültürel bir performans gibi egzotikleştirebilmektedir. Buna karşılık, belki de genç etnograflar olarak hepimiz mutluluğu pek çok farklı biçimde deneyimleriz, onu normal karşılarız, onu insanın sabit bir özelliği olarak düşünürüz ve mutluluğun analitik bir bakış açısına; egzotikleştirilmesine veya nesneleştirilmesine ihtiyaç duymayız.

Ama yine de Botswana'da mutluluğun ‘deliliğini’ incelemek bize bir şeyler söyleyecektir.

Gülümsemeyi, mutlulukla karıştırmak istemiyorum; ancak her ikisi de disiplin uygulamalarıyla ve daha doğrudan iktidar rejimleriyle ilişkilendirilmiştir. Örneğin, Amerika'daki kızlar genç yaşta gülümsemeyi öğrenmektedir. Kaş çatmanın kabul edilebilir olabileceği yerlerde ve öfkeli erkeklerin dünyaya karşı savaştığı yerde, kızlar ancak mutlu ev hanımları olmaya yönlendirilmektedir. Sara

¹ Metinde geçen isimler takma isimlerdir.

Ahmed (2010) Simone de Beauvoir'a dayanarak, hizmetkârların sıkın ayakkabılar içinde geçen köleliklerinde, korselerin dantelinde ve telli sutyenlerde, konforlu olmayan kısa ve dar eteklerde mutlu olmak durumunda olduklarını bize hatırlatmıştır. Ve mutluluk, yine Ahmed'in ifadesiyle, bir 21. yüzyıl insanı talebi haline gelmiş, ahlaki bir yükümlülük olmuştur. Bize reklamlarda sunulmasının ve bizleri etkilemesinin ötesinde, şimdilerde BM, bölgesel mutluluk verilerini toplamakta, Butan Gayri Safi Milli Mutluluğu'nu ölçmekte ve Çin, resmi kamusal alanlarından birçok mutsuz ifadeyi etkili bir şekilde yasaklamaktadır (bkz. Hau 2021). Mutlu olmamak, mutluluğa yönelmemek, kişisel, ulusal ve şimdi küresel anlamda başarısızlık yaşamayı işaret etmektedir. Mutluluğun nicelleştirilmesi, Foucault'nun şüphesiz işaret edeceği gibi, 20. yüzyıldaki "ilerlemelerin", özellikle de sosyologlar olarak aşına olduğunuz Likert ölçeklerin aracılığıyla mümkün kılınmıştır.

10'un en mutlu ve 1'in en az mutlu olduğu bir ölçekte kendinizi nasıl derecelendirirsiniz?

Butan'ın Gayri Safi Milli Mutluluk ölçeği bunu anlamaya çalışsa da mutluluk da Gayri Safi Yurt İçi Hasıla veya Gayri Safi Milli Hasıla gibi, medyan gelirler ve sağlık ölçümleri yoluyla ölçülmektedir: sağlıklı, varlıklı ve mutlu. Mutluluk araştırmalarında, mutlulukla ilgili kaygıların izinin erken dönem Aydınlanma politik iktisatçılarına, özellikle İngiliz ekonomistlerine dayanabileceği sıklıkla belirtilmektedir: Jeremy Bentham'ın "en fazla sayıda insan için en büyük mutluluk" kaygısı ve Adam Smith'in "görünmez eli" gibi. Ekonomi, en azından sefil yoksulların bir kısmına, hayatta kalmanın en temel ihtiyaçlarından biraz daha fazlasını vermektedir ve böylece Gayri Safi Yurt İçi Hasıla küresel ölçekte mutluluğun bir ölçüsü haline gelmektedir.

Mutluluğu bu şekilde ölçüyor olmak, aynı zamanda karşılaştırma yapma becerisi kazandırmaktadır. Bu sayede bölgeleri, ulusları, insanları karşılaştırmak mümkün olabilmektedir. Karşılaştırmalar, "Kadınlar erkeklerden daha mı mutlu?" veya "Elitler işçilerden daha mı mutlu?" gibi sorular sormamıza müsaade eder. Aynı zamanda ölçümler, değişimi izlemeye ve analiz etmeye izin verir: "Y kuşağı X kuşağından daha mı mutsuz?". Niceliksel ölçüm, bireyin kişisel raporundan ulusal refaha ve bir bütün olarak dünyaya kadar ölçeklendirilebilir.

Bu karşılaştırma ve ölçeklendirme, öznelleştirme biçimlerine ulaşabilmektedir. Yani, mutluluğun niceliksel raporları, dünyada kendimiz hakkında düşünme biçimlerimizi şekillendirebilmektedir. Bireysel öznellik uluslararası politikaya ölçeklendirildikçe, bu durum pek çok insanı mutlu olamama sorunuyla karşı karşıya bırakabilmekte ve mutlu Finliler, mutsuz Amerikalılar, X kuşağının mutlu iş insanları, ev satın alamayan mutsuz Y kuşağı kadını gibi

ifadeler oluşturabilmektedir. Bireyler, belki başkalarına (bir işverene, bir eşe, güzellik beklentilerine veya evdeki mükemmelliğe dair beklentilere) hizmet etmekten mutlu olabilmekte ya da belki de ekonomik başarıya, doğru kiloya veya yeterli sağlık önlemlerine ulaşamadıkları için mutsuzluğa mahkûm edilebilmektedirler. Dolayısıyla, refahı elde edememenin oluşturduğu farkındalık derin bir şekilde içselleştirilebilmektedir.

Ulusal mutlulukla ilgili bu endişe göz önüne alındığında, Botswana'ya ve onun çatık kaşlı halkına ne yapmak gerekir? Dünya Bankası tarafından üst-orta gelirli ülke olarak görülmelerine rağmen, Gayri Safi Milli Mutluluk spektrumunun karşı ucunda mı yer alırlar? Tabii ki hayır. "Üst orta gelirli" olarak kabul edilen bir ülkenin- Botswana'da olduğu gibi- rahat, mutlu ve zengin alanlarıyla aşırı yoksul alanları arasında büyük uçurumları olabilmektedir.

Tüm bunlara rağmen, mutluluğun küresel önemi göz önüne alındığında, bir mutluluk kitabına bölüm yazmam için davet edildiğimde, mutlu olduğumu duyurmak için Otjiherero kelimelerini hatırlayamam beni şaşırtmıştı. Öte yandan, insanlar yalnızca kasaba içinde yürürken kaşlarını çatacak veya en azından gülümsememeye çalışacak olsalar bile ben kesinlikle mutlu insanlarla vakit geçirmiştım. Mesela, Katupewa, çocukluk arkadaşının lüks evinde bana espresso yapma teklifinde bulunurken neşe içindeydi. Katu, kamu hizmetinde temizlikçiymi ve ayda yaklaşık 100 dolar kazanıyordu.

Kelimeyi sözlüğümde aramak zorunda kaldım: *Ouningandu* – ve gördüğüm anda anılarım canlandı. Bu kelimeyi çoğunlukla Hristiyan şarkılarının bir parçası olarak duyduğumu fark ettim. Ancak, bir cenaze töreninden önceki uzun gecenin ardından Tanrı'nın sevgisi hakkında nutuk çekerken, sık sık kendinden geçtiğini gördüğüm genç bir adam olan Jakob'u hatırladım. Bir gün konuştuğumuzda, elini kalbine götürerek Otjiherero şarkısını duymanın onu mutlu ettiğini söylemişti. Devamında kendisinin Herero mezarlığına gömülmesi gerektiğini, çünkü Diriliş günü uyanırken etrafında Otjiherero dilinin konuşulduğunu duyarak o mutluluğu hissedeceğini belirtmişti. Yeri gelmişken, Botswana'da ulusal dil Setswana ve giderek artan bir şekilde İngilizce'dir. Otjiherero ise azınlık dilidir.

Ama *ouningandu*'yu hatırlayamadığım gerçeği, bana bunun insanların sıklıkla kullandığı bir terim olmadığını hatırlattı. Daha sık olarak, insanların şundan veya bundan, çoğunlukla sırtlarından, bacaklarından, karaciğerlerinden, kafalarından nasıl hasta olduklarını dinlemiştim. İnsanların duygularını sormaya çalıştığımda ise genellikle şaşkına dönüyordum; evet, bana nasıl hissettiklerini anlatabiliyorlardı. Onlar X, Y, Z tarafından acı çekiyordu, "*mba hihamwa pehud*"; onlar kıskançlık veya can sıkıntısı yaşayabiliyordu. Ancak bunlar başka biri

tarafından nasıl hissettirilmiş olduklarıyla ilgili ifadelerdi. Öte yandan, kendilerini nasıl hissettiklerini sormanın kolay bir yolu yoktu. Ancak, Jakob'un bana Otjherero hakkında anlattıkları gibi, evlerde ve cenazelerde tanık olduğum gibi, hissediyorlardı; mutlu, üzgün, öfkeli hissediyorlardı ve birazdan tartışacağım gibi, arzu da hissediyorlardı.

Botswana'da arzuyla ilgili çok fazla şey duymuştum. Örneğin, *me ku vanga*, "seni istiyorum", hemen hemen her erkekle aranızdaki buzları eriten bir öbektir; Setswana'daki eşdeğeri, *kea go rata*, daha çok "seni seviyorum" anlamına gelmekteydi.

Otjherero'da çalışsaydım ve insanların nasıl hissettiğini sormanın kolay bir yolu olmasaydı, bu bilgiyi Likert mutluluk ölçeğiyle toplayabileceğimden emin değilim. Muhtemelen onlardan *ouningandu*'larını derecelendirmelerini isteyebilirdim, ancak sonuçların ABD'de sorululardan farklı bir şeye işaret edeceğini düşünüyorum.

Umarım, mutluluk çalışmaları yapan herhangi bir bilim insanının yaptığı gibi, çalışmanın nesnesinin ne olduğuna dair net ve sınırlı bir fikrimizin olmadığını fark ediyorsunuzdur. Dürüst olmak gerekirse, diğer disiplinlerde görüldüğü gibi, antropologlar bu bir sorun değildir. Örneğin, ilk antropolojik araştırmalarda, antropologlar "gerçek" ailelerin veya "gerçek" akrabalığın veya "emeğin" ne olduğunu veya ne olmadığını bildiklerini düşünürken, artık bunların çoğunlukla Avrupalı-Amerikalı kaygılarımızdan yola çıkarak bir araya getirdiğimiz, oldukça çeşitli şekillerde gerçekleşen olgular yığını olduğunu düşünmektedirler. İnsanların başka yerlerde akrabalık olarak kabul ettiği şey, soy olabilir; kan olabilir, birçok farklı yoldan aktarılabilir ya da sadece paylaşılan yemek kapları veya belki de birlikte ikamet etmek olabilir. Bazı şeyler bizim "doğal" aile fikrimize uymadığında, onları başka terimlerle adlandırabiliriz- "genişletilmiş" veya "karma" gibi. Akrabalıklarımız aynı olmadığında "kurgusal" akrabalık hakkında yazabiliriz. Avrupa-Amerikan biçimleri; standartlarını ve anlamlarını sömürgeci ve yeni-sömürgeci yönetim ve sömürgecilik sonrası yönetimsellik ve bilgi endüstrileri aracılığıyla dünyanın diğer bölgelerine oldukça başarılı bir şekilde aktarmayı başardıkları için, "normal" biçimler haline gelmiştir. Bu nedenle antropologlar, mutluluğun bir yerden bir yere, farklı anlamlar ifade edeceğini düşünmeye ve hatta aynı yerde bile çekişmeli, değişken anlamlara sahip olabileceğini düşünmeye meyillidir.

Mutluluk, genel bir tatmin olma durumu mu, acı çekmeme durumu mudur? Yoksa Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde, Thomas Jefferson'un yazdığı gibi, "yaşam ve özgürlük" vaat eden ve mutluluğun peşinde koşma vaadinin altında yatan politik ekonomi kavramı mıdır? Bugün Amerika'da bazıları

bu ifadeye atıfta bulunarak mutluluğu özel değil, genel kamu yararıyla ilişkilendirmektedir. Bu, sadece genel bir durumu değil, mutluluğu toplumun minimum acı çekme durumu olarak düşünmek ve bireysel deneyime odaklanmak arasındaki ayrımı da yansıtmaktadır. Jakob'un Herero şarkısını dinlerken elini kalbine götürmesine neden olan o parıltı, içgüdüsel bir his midir? Fransızca *jouissance* kelimesi, her ikisini de kapsamaktadır. Gerçekte bu, en bütünüyle kalpte, belki karaciğerde ya da başka bir yerde deneyimlenen, özel, içsel ve kişisel bir şey midir? Yoksa iyi bir biyopolitikanın getirdiği toplumsal bir durum mudur? Daha orta düzeyde, sosyal etkileşimlerde ortaya çıkan, hiçbir zaman tamamen kişinin kendisine ait olmayan ama aynı zamanda sosyal olmadan, doğrudan etkileşimde dolaymlanan veya hayal edilen bir şey midir? *Seswaa* (dövülmüş pişmiş et) ve *bogobe* veya *mealie-meal* (mısır lapası) yediğimde, gerçekten de Botswana'da diğerleriyle paylaşılan yemekleri hatırlayarak mutlu oluyorum. Aynı zamanda kendim yaptığım ve kesinlikle başkalarıyla yemek yemeye hiçbir ilgisi olmayan, daha özel ve kişisel bir zevk olan karnabahar çorbasını içerken de oldukça mutlu oluyorum.

Danimarka'nın bir zamanlar dünyanın en mutlu insanlarına sahip olduğu duyurulduğunda, biz Amerikalılar, onların sahip oldukları muazzam devlet desteğinden memnun olmaları gerektiğini hemen kabul etmiştik. Lisansüstü eğitiminden itibaren anne ve babalara verilen ücretli ebeveynlik izni, çok da ileri olmayan yaşlarda verilen cömert bir sosyal güvence... Özellikle de evlenmezseniz, yeterli olan miktarın iki katını toplayabilirsiniz. Ancak Danimarkalılara mutluluğu sorduğumda, tüm bu kamu yararının mutluluk anlamına geldiği fikrini küçümsemişlerdi. Eğer mutlularsa bunu içki içerek sağladıklarını söylemişler ve kendilerinin veya aile üyelerinin karanlık kışlar sebebiyle yenik düştüğü depresyondan bahsetmişlerdi.

Mutluluk pek çok alanı kapsıyor gibi görünebilmektedir. Gerçekten mutluluğun karşılaştırmalı bir açıklamasına sahip olabilir miyiz? Belki de mutluluğu başka bir şeyin teşhisi olarak, gerçek duygulara değil, kişinin ve toplumun yerel- hatta küresel- metafiziğine işaret eden indeksli bir proje olarak kullanmalıyız.

Botswana'daki duygular hakkında başka zamanlarda da yazılar yazmıştım. Sadece öznenin iç deneyimi hakkında değil, duyguların toplumsal deneyimi hakkında da. Ayrıca, iki farklı toplumsal kişilik formu arasındaki gerilimlerle ilgili de yazmıştım ve bunların duygusal durumlarla bağlantılı olduğunu söylemiştim. Kısaca özetlemek gerekirse, Botswana'daki insanlar, Herero da dahil olmak üzere, bireysel başarıyı, bireysel karakteri, bireysel çabaları, bireyin kararlar almasını ve kendi davranışlarını kontrol etmesini değerli

bulmaktadır. Fakat öte yandan, hayatlarının başkalarıyla olan ilişkileri tarafından şekillendiği ve onları başkalarının yarattığı fikrini de benimsemektedir. Dolayısıyla, çevrelerindeki insanlar bireyleri mutlu ya da üzgün, başarılı ya da başarısız, sağlıklı ya da sağlıklı olmayan yapabilmektedir.

"Botswana kendini geliştirmeli", Botswana'daki hükümet yetkilileri tarafından onlarca yıldır dile getirilen bir nakarattır ve hem kalkınmaya yönelik devlet projelerini hem de insanların sıkı sıkıya benimsediği etik inançları şekillendiren neoliberal veya sadece eski liberal tutumları özetlemektedir. Çeşitli alanlarda açıkça görülüyor ki kişi, kendi eylemlerinden ve "gelişiminden" sorumlu bir faildir. Aynı zamanda insanlar, özneler arası ve interkorporal bağlantı diyebileceğimiz şeye, bir kişinin duygusal ve tutumsal yönelimlerinin etraflarındaki insanları etkileme biçimlerine son derece uyum sağlamaktadır. Büyüklerin öfkesi, en güçlü şekilde, yaramazlık yapan astlar üzerinde korkunç etkiler yaratabilmektedir (Lambek & Solway, 2001). Çocukları olgun insanlara dönüştürmek, onları bu tür kişiler arası etkilere dikkat etmelerinin gerekliliğine uyumlama meselesidir. Ancak bu, çocukların herkesin etrafında dolaşıp herkesi sevmesiyle sonuçlanmayacaktır. Sosyal alan sevginin yanı sıra kıskançlık, kaygı, öfke, kişisel arzular ve gerilimle doludur. (Durham, 2002).

Sosyal alandaki bu duygular, Herero cenazelerinde duygu ve toplumsallığın anlamlarını çözümlediğim üç duygudan oluşmaktaydı: aşk, kıskançlık ve arzu. Herero tarafından sıkça bahsedilen ve cenazelerin seyri boyunca sahnelenen ve yorumlanan bu üç duygu, bana, bir Lévi-Straussian üçlüsü oluşturuyorlar gibi görünmekteydi.

Hem aşk hem de kıskançlık, belirttiğim öznelerarası ve interkorporal şekilde insanları güçlü bir şekilde bağlamaktadır. Birini sevmek, istemese bile, onların iyilik hallerini üretmek demektir. Buna karşın, kıskanmak karşı taraf için zarara neden olabilmektedir. Ancak arzulamak- *me ku vanga*- bir yandan kuzeninizin kız arkadaşını arzularken, bir yandan da kahve makinesini, dükkanların camında gördüğünüz pahalı Nike veya Adidas spor ayakkabıları, birilerinin evindeki elektriği, daha iyi bir çatıyı, bankadan kredi almayı, bir sosisli sandviçi veya Çin yemeğinin hayali lezzetlerini arzulamaktır. Arzu benlikle ilgilidir, kendini geliştirmekle ilgilidir, liberal bireyle, liberal demokrasinin vatandaşıyla ilgilidir. O halde duygular, Botswana'daki ahlaki kişiliğin gergin kutuplarını hem kapsamakta hem de sınırlamaktadır. Bu birey, hedef koyan, etkin, kendini izleyen, sorumlu bir bireydir, aynı zamanda mümkün olduğunca yönetilen bir bireydir. Bu kişilik, hiçbir zaman izole bir bireyin kişiliği değildir.

İyi/kötü, ben/diğerleri gibi ikili karşıtıklara dayalı bu üçlüğe mutluluk nasıl sığmaktadır?

Sanırım bu, mutluluğu bozar. Katkıda bulunmam için beni davet eden kitabın yazarlarına minnettar olduğumu söyleyebilirim, çünkü bu düşünsel süreç, Botswana için inşa ettiğim liberal birey ve toplumsal birey ikilemlerinin ötesine geçmeme izin vermiştir. Bu ikilikler, kısmen Batı sosyal bilimlerinin söylemleri yoluyla doğmaktadır; "bizim" liberal bireyciliğimiz dünyayı neoliberalizm olarak kirletirken, dünyanın diğer yerlerindeki toplulukçuluk, sosyalizm ve birey ötesi diğer kişilik biçimleriyle tezat oluşturmaktadır.

Yalnız yürürken neden gülümseyemiyorsun? Bunda bu kadar çılgın olan ne? Neden mutlu olup bunu göstermiyorsun? Bu bir yandan, diğer insanlardan izole edilmiş içsel bir duygusal yaşamı akla getirmektedir. Kendi kendine mi gülüyorsun? Deli olmalısın; belki de şizofren? Sanırım gülümsemeyi bırakmam söylendiğinde bana verilen doğrudan mesaj buydu. Başka biriyle konuştuğunuzda ve etkileşimde bulunduğunuzda, işte o zaman gülümsemeler ve kahkahalar ortaya çıkabilmektedir, genellikle de öyle olur.

Kahkaha aynı zamanda tehlikelidir. Rahatsız edici noktalarda da var olabilmektedir. Botswana'da insanların başkalarına güldüğünü de sıklıkla görmüştüm. Örneğin, zihinsel engelli bir adamın bisikletinden düşmesi, izleyenleri kahkahalara boğmuştu. Aynı akşam yemeğini toprağa düşüren bir kadına veya mahkemede "kırbaçlandıktan" sonra bağırarak koşan genç bir adama güldükleri gibi. İnsanlar, açık hava mahkemesine (*kgotla*) akın ederek, bir kadının açıkça öfkeden kudurduğunu görmek ve duymak için coşku içinde toplanabilmişti. Kahkaha burada bize kötü görünebilir ama gülen insanları sadece bir araya getirmekle kalmaz, aynı zamanda düşmüş, aşağılanmış ve acı çekenlerin deneyimiyle birlikte bir miktar duygu saptırması sunabilir ve aslında amacı küçümsemek değildir. En nihayetinde bu, toplumsal bir kahkahadır.

Gülmeye dair bu örneklerin ya da onun arkasındaki mutluluğun, Batı'da sıkça belirtilen duyguların bulaşıcılığını gösterdiğini düşünmüyorum. Bulaşma, bir şeyin bir kişiden diğerine yayılmasını, kendisini diğerinde replike etmesini işaret etmektedir – virüsler gibi. Bu tür fikirler, bireyi deneyim odağı olarak yeniden işlemektedir.

Buna karşılık Botswana'da kahkaha- veya doğru şekilde deneyimlenen ve ifade edilen mutluluk- ne derinlemesine bireysel olan ne de toplumsal kişiliğin bir refleksini akla getirmektedir. Benlik ile öteki arasında bir fark yaratmaz ya da onu tamamen ortadan kaldırmaz. Aslında karşıtlık, birey ile toplum arasında, yani Avrupa-Amerikan toplumsal düşüncesinin kutupları arasında değildir. Botswana'da kıskançlık, öfke, sevgi ve arzunun yanı sıra üzüntü, mutluluk gibi birçok duygusal ifadenin var olduğu karmaşık bir ahlaki kişilik tarzı görülebilmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Kaynakça

- Ahmed, S. (2010). *The Promise of Happiness*. Durham, NC: Duke University Press.
- Durham, D. (2002). Love and Jealousy in the Space of Death. *Ethnos* 67(2): 155-180.
- Durham, D. (2019). "Have you been to all the malls?": The New Mall Scene in Botswana." In Kemi Balogun, Lisa Gilman, Melissa Graboyes, and Habib Iddrisu, eds., *Africa Every Day: Fun, Leisure, and Expressive Culture on the Continent*, pp. 83-92. Athens, OH: Ohio University Press.
- Hau: Journal of Ethnographic Theory*. (2021). Special section: The Political Work of Negative Affects: A View From Post-Reform China. *Hau* 11(3): 901-1059.
- Lambek, M. & Solway, J. (2001). Just Anger: Scenarios of Indignation in Botswana and Madagascar. *Ethnos*, 66(1): 49-72.
- Robbins, J. (2013). Beyond the Suffering Subject: Toward an Anthropology of the Good. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 19(3): 447-362.
- Rosaldo, R. (1989). Grief and a Headhunter's Rage. In Renato Rosaldo, *Culture & Truth: The Remaking os Social Analysis*, pp. 1-21. Boston, MA: Beacon.